

# FORRAS

2022. FEBRUÁR    SZÉPIRODALOM | SZOCIOGRÁFIA | MŰVÉSZET



KURTÁG GYÖRGY – TANDORI DEZSŐ

(KIS FENYGETŐ, AB IS HAGYOM)

FENYVESI OTTÓ AUTOMATIKUSAN A BALATONRÓL (VERS)

SZIL ÁGNES: SZÉPEN HALADUNK

RIGÓ RÓBERT PÁRTÁLLAMI „SZOCIOGRÁFIA” A HATVANAS ÉVEK  
VALLÁSI ÉLETÉRŐL

BAKONYI ISTVÁN ÉS HÖRCHER ESZTER FENYVESI OTTÓRÓL

ZELEI MIKLÓS BÚCSÚZTATÁSA

MAURITS FERENC KÉPEI

## TARTALOM

Kurtág György –		
Tandori Dezső	<b>(Kis fenyegető, ab is hagyom)</b>	3
Fenyvesi Ottó	<b>Automatikusan a Balatonról (vers)</b>	4
Szil Ágnes	<b>Szépen haladunk</b>	8
Bartha György	<b>dékárt (versek)</b>	12
Papp-Zakor Ilka	<b>Károly és Kariha</b>	21
Boda Edit	<b>Kristály; Egy vízirigó sírjának feltárása közben; Kikötve; Október közepén; Kánikulai napok; Látogatás (versek)</b>	26
Rigó Róbert	<b>Pártállami „szociográfia” a hatvanas évek vallási életéről</b>	28
Szinger Veronika	<b>„Könyvtár egy életen át”</b>	65
Dancsó Andrea	<b>Pokolbejárat és pokolkijárat (Maurits Ferenc: Berlini versek)</b>	111
Bakonyi István	<b>Fenyvesi Ottó: 66</b>	114
Hörcher Eszter	<b>Az Igazak legendája (Fenyvesi Ottó: Paloznak overdrive)</b>	117
Bence Erika	<b>Minimál-poétika (Bartha György: Epilógus)</b>	124
Gazsó L. Ferenc	<b>A jót kereste életre, halálra (Zelei Miklós emlékére)</b>	128

# FORRAS

54. ÉVFOLYAM | 2022. 2. SZÁM

SZÉPIRODALMI, SZOCIOGRÁFIAI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT ► Megjelenik havonként ► Főszerkesztő: Füzi László ► Kecskemét Megyei Jogú Város és a Katona József Társaság folyóirata ► Kiadja a Kecskeméti Kortárs Művészeti Műhelyek Nonprofit Kft.; Felelős kiadó: Barta Dóra ügyvezető ► A szerkesztőség címe: 6000 Kecskemét, Kápolna u. 11.; Telefonszáma: 76/482-223; Honlapcím: [www.forrasfolyoirat.hu](http://www.forrasfolyoirat.hu); E-mail cím: [forras@forrasfolyoirat.hu](mailto:forras@forrasfolyoirat.hu) ► Tördelés: VideoPix Bt., Kecskemét; Tel.: 76/508-160; [videopix@fibermail.hu](mailto:videopix@fibermail.hu) ► Nyomdai kivitelezés: Print2000 Nyomda Kft., Kecskemét, Nyomda u. 8.; Tel.: 501-240; Felelős vezető: Szakálas Tibor

A szerkesztőség tagjai: Buda Ferenc (főmunkatárs), Csenki Nikolett, Füzi Péter, Pál-Kovács Sándor Attila (szerkesztő), Bosznay Ágnes (szerkesztőségi titkár). A szerkesztésben közreműködnek: Bahget Iskander, Komáromi Attila, Pintér Lajos ► Szerkesztőségi órák munkanapokon 10–12 óra között. ► Kéziratot nem örzünk meg és nem adunk vissza! Terjeszti a Lapker Zrt. 1097 Budapest, Táblás u. 32. ► Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, és a kézbesítőknél, [www.posta.hu](http://www.posta.hu) WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a [hirlapelofizetes@posta.hu](mailto:hirlapelofizetes@posta.hu), telefonon 06-1/767-8262, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: [www.posta.hu](http://www.posta.hu) WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1/767-8262, [hirlapelofizetes@posta.hu](mailto:hirlapelofizetes@posta.hu). Belföldi előfizetési díj: 4800,- Ft ► Index: 25947 ► HU ISSN 0133-056X

T. D.: (Kis fenyegető [ab] is hagyom)  
 Nem tarakssom, nem malakssom

A „Ehytyában vagy melkűl,  
 szemvegben vagy szemveg melkűl:  
 ha bu-liz-mak a pit-sákh,  
 a ma-gyok i-rá-myi-csákh!”  
 dallamára

Harsányan, lendülettel

S  
Ehy-tyá-ban vagy / szem-veg-ben vagy

A  
ga-tya mel-kül, / szem-veg mel-kül.

T  
Ehy-tyá-ban vagy / szem-veg-ben vagy

B  
ga-tya mel-kül, / szem-veg mel-kül.

ha bu-liz-mak a pit-sákh, a ma-gyok i-rá-myi-csákh!

ha bu-liz-mak a pit-sákh, a ma-gyok i-rá-myi-csákh!

ha ha bu-liz-mak a pit-sákh, a ma-gyok i-rá-myi-csákh!

ha-ha bu-liz-mak a pit-sákh, a ma-gyok i-rá-myi-csákh!

Kurtág – T. D.:

(Kis fenyegető, ab is hagyom) – részlet a készülő AB Játékok sorozatból (2021. XII.16–17.)

Fenyvesi Ottó

## Automatikusan a Balatonról

### 1.

Vitorlák hömbölgnek a vízen.  
Nehéz tetten érni a hely szellemét,  
a nádast, az erdőket, a gondozott szőlőhegyet,  
a szántókat, a mezőket, a mandulafákat,  
a fűszálakon szundikáló szűnyogokat.  
Mintha valaki sorolná életünk motívumait,  
és a környező dombokat: Öreghegy,  
Kishegy, Somlyó-hegy, Csere-hegy.  
Kanyargó aszfaltút Veszprém felől,  
lefelé a Riviérára: Felső- és Alsősörs,  
Lovas. Paloznak, Csopak  
(Káptalanfüredtől Arácsig).  
Ereszkedünk a tó vizére,  
ahol szembejön velünk az Úr,  
füst és némaság ül a nyelvén.

### 2.

Vitorlák hömbölgnek a vízen.  
Okosat és érvényest is mondani nem könnyű.  
A Balaton mindig szép,  
visszatérni csak erre érdemes.  
Ami egyértelmű: sekély tó.  
Átlagos mélysége három méter, hossza 77 km.  
Legnagyobb szélessége 13 km,  
egyik partjáról általában látni a másikat.  
A napos órák száma évente kétezer óra,  
akár a francia Riviérán.  
A jegére 1800 millió ember férne el (állva).  
Eddig a tények. Hömbölgünk tovább:  
erre ritkán van teljes szélszend.  
Mindenféle madarak uralják a teret,

fülemülék, feketerigók, széncinkék,  
vörösbegyek, éneklő pintyek.  
Tücskök és bogarak.  
A boldogság kék madarai  
a szederindán pofozkodnak.  
Mielőtt azonban leszakad az ég,  
elnémulnak az énekesek.  
Vihar idején a tó vize félelmetes,  
zöldesfehér színűvé változik,  
tajtétkző dühvel vicsorítja fogát.

### 3.

Milyen szépek a tóra szakadó vizek!  
És szárba szökik, ami él,  
fényben ragyognak a mandulák.  
A Balaton mindig szép és izgalmas.  
A Balaton automatikus, csak van.  
Február elején éppúgy, mint október végén.  
A báránnyfelhők, a balatoni havak  
és rianások emléke is szép.  
Több tízezer éve emberek élnek e tájon,  
formálják, építik a hely szellemét,  
a hegy lankáinak tőkéi között vagy  
Lovas őskori vörösfesték-bányájában  
(van egy hasonló Afrikában), slussz-passz.  
Már húszezer esztendővel ezelőtt  
jelentős embercsoport élt itt,  
arcukat a vér színére festették.  
Vadásztak, halásztak, gyűjtögettek?  
A közeli tóban volt hal bőven.  
Csak közben lepereg az idő, az átváltozásé.

### 4.

A paloznaki pincesorra szeretek járni,  
van ott egy korhadó székelykapu:  
„maroknyi székely porzik, mint a szikla”.

Ettől mindig meghatódom.  
Az ember küzd a vágyai ellen,  
örvénybe szippantó borokkal egymásba  
ötvözi az egymást kioltó gondolatokat.  
Volt erre egy véreskezű pártvezér,  
le akarta csapolni a Balatont,  
hogy a medrébe kukoricát ültessenek.  
Egyre több a vitorla. Hömbölögnek.  
Rálátunk a türközbe hajló víztükörrre.  
Nem vágyom hírnévre, se gazdagságra,  
csak hogy felmenjek a hegyre,  
és lássam a tó csillanó vizét.  
Benne tükröződnek régi vizeim:  
a gunarasi Kopolya, a Palicsi-  
és Ohridi-tó, az Adriai-tenger.  
És tovább: a schiermoonkogi vad-óceán,  
a Noirmoutier-félsziget, ahol láttam  
a daqály sodró, romboló pusztítását.

## 5.

Vitorlák hömbölögnek a vízen.  
A mély mindent elnyel: bűnt és boldogságot.  
Didergő szívem napfény melengeti.  
Töltik már olajjal a lángos- és halsütőket,  
csörögnek a sörösüvegek.  
Torlódnak a nemzedékek,  
egymásba olvadnak a halmazok.  
Optimalizálni kellene a kimondott  
szavakat, a négykézláb asszociációkat.  
Egyre több a lófejű ember, a lovarda.  
Egyre több a lovas és a lóerő,  
szenvednek tőlük az igék.  
Az idő terhe sújtja őket.  
Részletek halmozódnak bennünk,  
ólomnehéz tünemények, táncra  
tanítják őket a fehérje-nyalábok.

## 6.

Vitorlák hömbölgnek a vízen.  
Lázasan hömbölg szívünk.  
Mormolnék még néhány fontos mondatot:  
csak hittel, alázattal és önzetlenül érdemes.  
Vitorlák hömbölgnek a vízen.  
Az ősz már fent leselkedik a hegyen.  
És szembejönnek velünk a tünemények,  
és utánuk jön majd még a java:  
tornádók, hurrikánok, özönvíz.  
Villámok hemperegnek az égen,  
táncoló gorillák fogukat vicsorítják.

## 7.

Révülten tekintek a tájra,  
figyelem rémülten a fák reszketését.  
Az égre tekintek, árnyékom vetül  
a szökülő tőkékre, mily parány az ember!  
Fennkölten ömölnek szavam:  
mulattam időket, ültem trónuson.  
Lábam nyomát kerestem az őszi avarban.  
Kavicsot rúgtam félre, és így tovább:  
automatikusan a Balatonról.  
Tanulságok nélkül. Automatikusan,  
a vízre már nem merészkedem,  
vitorlák hömbölgnek rajta.

Szil Ágnes

## Szépen haladunk

Ugyanarra a szemétválogató tanfolyamra jártak, Csöki meg Annamari, mert tanfolyam kellett már ehhez is. Azt ígérték nekik, hogy mindig lesz munkájuk, ami később igaznak is bizonyult. A férfi, aki beszélt előttük, az első napon elmondta azt is, hogy ez nem szemétválogatás, hanem hulladéktelep-kezelői OKJ-s tanfolyam, megmondta a számát is: 33 853 01 0000 00 00, de ez olyan unalmasnak bizonyult, hogy a második sortól hátrafelé a többiek innentől kezdve nem figyeltek. Illetve csak addig, amíg Okos, egy testes negyvenes, akit mindannyian a vezérüknek tekintettek, megkérdezte, hogy megkapják-e az önkormányzattól azt a harmincezret, havonta, amit ígértek, abban kevesebb a nulla, jobban meg tudják jegyezni, és a férfi ott, elöl jól láthatóan bólogatott. Okos ügyesen kérdezett, megfelelően tudta használni a hangerejét és a telefont meg a többes szám első személyt, bár ő ez utóbbinak nem feltétlenül volt tudatában. Nyolcszáz óra, mondta az oktató jelentőségteljesen, az húsz hét, az öt hónap, az azt jelenti, fordította le, hogy márciusban akár vizsgázhatnak is, onnantól pedig az övék az egész hosszú boldog nyár meg az élet, a munka világa, nyugdíjas korukig. Összesen százötvenezer, súgták hátra az elöl ülők.

Annamari olyan volt, mint egy cső, a vállától a csípőjéig széle-hossza egy, a szeme állandóan járt ide-oda. Épp csak tizenhét volt, köztük a legfiatalabb, de a szemöldökét már elintézte régen, ezért ceruzával rajzolta meg a tökéletes ívet. Mindig hátul ült, soha nem válaszolt senkinek, így aztán nem is lehetett tudni, hogyan ismerkedtek meg Csökivel. A harmadik héttől már egymás mellett ültek, Csöki hátra került, helyet cserélt egy asszonnyal, aki folyton szotyolát evett, a héjat meg egyes mozdulatokkal beleszórta a padba.

Csöki világéletében udvarias volt, látszott a fején is, ott ült rajta egy bávatag mosoly, rendszerint összehúzta magát, nem akart sok helyet foglalni a világból. Mindig neki magyaráztak a tanárok is, már általánosban; a beszélőt, doktor Pákász Róbertet nézte most is meredten, a beszélő zöld pulóverét, a fölötte kikandikáló ingnyakat, a gyöngyöző homlokot, az embert, ahogy próbált itt helyet csinálni magának meg a számainak. Mindent ki is vetített, ezért volt, hogy szünetekben kiküldött mindenkit, állítgatta a gépet, percek kellettek, amíg kikászálódtak, az ablakon meg rács volt, masszív, leellenőrizték a jövő szépreményű szemétválogatói. A november végi napon beszorult a levegő a terembe, a konvektor ontotta a meleget, az emberek szaga egyetlen nagy, masszív odorrá állt össze, amely a nap végére mindannyiójukat betakarta. Gyöngyvirágszappan, meztlábás dohány, kimért parfüm, arcvíz, a Párizs fénye kocsma évtizedes kipárolgása.

Egy iskolában voltak, a hátsó traktusban, jó messze minden értékestől és a diáklányoktól, de azért nem eléggé, mint utóbb kiderült, mindkét vonatkozásban, például a szemetesben talált kétdekkás üvegekből meg a három terhes tizenhat évestől, hónapokkal később, ők jók lesznek majd öt év múlva egy következő tanfolyamra. A teremben a felső díszléchez rögzítve költőportrék néztek le rájuk, kakuktkojásnak Bem apó, őt nem is ismerték fel először, aztán a jó szeműek kislabilabizálták a nevet. Valaki meg is kérdezte doktor Pákász Róbertet, ki volt az az apó, de az épp egy mondat közepén tartott, és ingerülten annyit mondott, hogy ez most nem ide tartozik. Negyven százalék az elmélet, mondta aztán az oktató, hatvan a gyakorlat, nézett fel idegesen a nyitott ablak mellől, az azt jelenti, hagyott egy kis időt, hátha valaki beleszól, kiségti, hogy tízből négy órát itt, hatot meg odakint, de ezúttal senki nem szólt bele, Bem apónál felborzolták a tollukat.

Nem szemétválogató, mondta doktor Pákász Róbert, amikor szünetről visszajöttek, és odatette a barna műanyag poharat a tanári asztal sarkára, ahol addig az egyik résztvevő feneke volt. Maguk fogják biztosítani a munkavégzéshez szükséges személyi és tárgyi meg üzemeltetési feltételeket, minősítettni a beérkező hulladékokat EWC-kód alapján. (Mi az az evécékód? visitott fel egy vaskos asszonyhang hátul, várta a röhögést, hát tudod, vécé, mire valaki azt mondta, hogy nem mindegy neked? Hát most voltál kint, nem? Dugjad vissza a fülhallgatódat, majom!) Maguk fogják ellenőrizni a hulladékok kezelésének folyamatát, mit lehet feldolgozni vagy tárolni a telepen, értékesítik a hasznosítható anyagokat (de értékesítjük ám, arra ne legyen gondja), kapcsolatot tartanak a partnerekkel (újabb visitás), elvégzik majd az adminisztrációs munkákat meg a rekultivációt. (Kurvát mondott, szerinted is?)

Aztán amint kitört a tavasz, rájöttek az illetékesek, valahol odafent, hogy fölösleges elmélettel terhelni a hallgatókat, így csak zöld overallba öltözve találkoztak, Csöki és Annamari, akikről már majdnem megfélekedtünk itt, a nagy mesélésben, orr-száj maszkban a gyakorlaton, amint a szeméthegeyeken matattak, mint két idegen világba delegált úrutazó. Hegyes botjaikkal ide-oda pöckölték a hulladékot, a bot tompa végével pedig döfködték a nagyra nőtt süldőket, amelyeket a szomszéd sose zárt be megfelelően, valahogy kiszöktek mindig, persze mindenki tudta, hogy valójában ott, a szeméttelen nőttek meg százhusz kilósra, néha kilógott egy-egy nejlonszatyor maradéka a szájukból vagy a végbelükből, függően az emésztés éppen aktuális szakaszától. A belváros közepén nyitott telepet aztán bezárták, pusztá helye mellett bölcsőde létesült, aztán a disznókat is elrekesztették, hiába mondták reménykedve a kicsik a drótkerítésnél, hogy kucu, kucu. Aztán bezárták a szomszédot is, amikor a mangalicák mégis átrágták magukat a már ismerősnek mondható akadályon, s mire odatrappoltak a gondozónők, már sarokba szorítottak két gyereket. Hát ilyen a mangalica, kérem,

védekezett a rendőrségen a szomszéd, nem hagyja meg a csürhésből se, csak a gumicsizmát. Vegyék jegyzőkönyvbe, hogy a gyerekeknek az ijedtségen kívül nem esett bajuk.

Áprilisban a vizsga is lezajlott, a halványkék égbolt ráterült a szeméttel lep ezerszínű felszínére, és csodák csodája, mindannyian átmentek, az egész díszes kompánia. Annamari kicsit bizonytalanul felelgetett a háromtagú bizottságnak, a kosztüms nő közepén jóformán nem is figyelt, csak az arcára szorította a zseb-kendőjét. Gyönyörű műkörme volt, amilyen nekik is lesz, ha túlesnek a vizsgán. Ne haragudjanak, mentegetőzött az asszony, fáj a feje, az arcürege, megfújta a böjti szelek, de mindannyian tisztában voltak vele, hogy csak utálja őket. Az eredményhirdetéskor átvették a tanúsítványt, mentek haza a béke jelével, a mindörökké tartó foglalkoztatás fehér fénnel ragyogó végtelenjébe. Az overall-ok stimmelnek azóta is, a világok egyre változnak, nyáron több bennük a papír, télen a flakon.

A vizsga utáni munkahét csütörtök délutánján egy jól szituált házaspár érkezett, nagy farú szürke autóval, környezettudatosok, az nagyon jó, mert általában olyasmitől akarnak megszabadulni, ami még használható vagy legalábbis szétszerelhető. Vesznek egy sokkal jobbat, a többit meg kiteszik; a kukások járnak jól, be se dobják hátra, hanem viszik a sofőr fülkéjébe. Azt mondják, karácsony előtt kapnak nejlonzacskóba csomagolt pénzt, sose többet, mint egy ötöst, de jó az is, abból is összejön, kell ahhoz valami érdekes jogosítvány, hogy azt a nagy kocsit el lehessen vezetni. Néha még sört is tesznek ki, igaz, jobb lenne nyáron, de hát a bor meg drága. Jóska, a telep vezetője egy nagy szürke konténerben tárolja ezeket a gazdagoktól kijövő dolgokat, most nincs itt Jóska, így a konténer zárva van, elé pakolják le a sok mindenféle dobozt. Onnan lehet tudni, hogy gazdagok, hogy azok mindent dobozban hoznak vissza, eredeti csomagolásban. Előző nap egy bontott cserépkályhát hoztak, ugyanez a házaspár, csak akkor a pocakos férfi vezetett, nem az asszony, utánfutóval billentették le a porzó darabokat. A cserépkályha sokáig tartja a meleget, erre pontosan emlékeztek a korai, májusi kánikulában is, még nem múlt el olyan régen a tél, hogy erre ne lehetett volna emlékezni. Csöki a műszak legvégén a drótkerítéshez vitte, amit még használhatónak ítélt, próbálta a nagy fübe finoman leejteni, aztán estefelé, amikor minden elnyugodott, a biciklit a kövesút mellett hagyva visszaosont ide civil ruhában.

Amikor a nő is kiszállt a kocsiból, azon a csütörtöki délutánon, kiderült, hogy nem csak az autónak van nagy fara. Pakol ő is, a drága. Szó nélkül figyelni őket a brigád, behúzódtak a hangár árnyékába, mindjárt vége a hattól kettőig tartó munkaidőnek. Nem hoztak tévét, se hűtőt, pedig Annamariéknak mind a kettőre szükségük lenne, feltéve, ha a nagyhangú szemétválogatók egész családjának, beleértve a távolabbi rokonokat is, már van ilyen. Ezen a napon nagylelkűek voltak a nagypofájúak, fáradtan ültek a hangár oldalában, emésztették a déltől

egyig elköltött ebédet. Tudják, hogy ezek Csöki anyjával laknak, az egyik hosszú házban, hát boldoguljanak ők is. Willkommen feliratú ajtódísz és két kenyérsütőt figyeltek ki, meg még valamit, hosszúkás dobozban. Az egyik munkatárs azt mondta, hangos kés, és ezen a többiek derültek. Okos lehütötte őket, és elmondta, hogy jól lehet azzal nagyon szeletelni, kenyeret is meg szálámit, meg még ha valami van. Nem tudták, hogyan kell bánni egy kenyérsütővel, megkérdezték az asszonyt, hogy rossz-e, az meg azt válaszolta, dehog, de már csak kalácsot lehet vele készíteni. Akkor ez nem is kenyér-, hanem kalácsütő, göcögött Okos, aki a művezetőfele volt a telepen, és hálából elmondta az extulajdonosoknak, hogy ne itt forduljanak meg, mert sok a szög. A gazdag asszony a széles testével hálásan visszanyomakodott a sofőrülésre.

Délután az új kisgép is nagyot nyekkent a kerítés túloldalán, el is repedt a vékony műanyag ház, de hát nem volt érdekes, meg lehet azt szigszalaggal szépen ragasztani, észre se venni azt a kis repedést rajta, főleg, ha ugyanolyan szürkés-fehér a szalag. Csöki idehozta a másik kenyérsütőt is, csak a biztonság kedvéért, meg a kiszolgált bőrtáskát, amit az autós ember csak úgy, a többi holmi mellé hajított. Egy öreg, rozoga pelenkaszárító is került volna, de a többiek a kétórai búcsúzáskor azt mondták: nem kell az még, nem kell az még nekik. Mindannyian biciklire ültek a nagykapu előtt, a csipet csapat, ahogy hívták magukat az asszonyok, messze volt a várostól a telep, hazatekertek, csoportokba verődve a bicikliúton. A vázakat vidáman veregette néhány lapos kis reklámszatyor.

Csöki odagurult a szerelme mellé, odatette a kezét a lány háta közepére, lendített rajta egy nagyot előre, és a lány sikoltott, éppen csak egy kicsit, és odanevetett a fiúra. Semmit sem veszített csúnyságából, de Csökinék tetszett így is, nagyon. Szépen alakulunk, mondta Annamarinak, szépen alakulunk.

Bartha György

## dékárt

(Részletek egy készülő verses regényből)

### *dékárt halála*

csodálatos dolgokról tudott és szeretett  
mesélni s a nők de főképpen a királynők  
élvezettel hallgatták néha még tanította is őket  
leginkább egy emigráns svéd királynővel  
szeretett csevegni mert sokat látott tapasztalt  
volt maga a nő is

így egy alkalommal a combjai közé szorultan  
érte a halál

### *közös kívánság*

aznap reggel nagyon sűrű volt a köd  
függöny takarta el a kertet semmi sem látszódott belőle  
a szobát kifejezetten erős teaillat töltötte be dékárt még csak félálomban  
nyújtózkodott a királynő pedig fél fenékkal ült ott az ágyuk szélén  
múlik a nyár vélekedett a nő no de ígyál a teából jót fog tenni  
dékárt felkönyökölt még félálomban bámulta az ablakot a lenge ruhás nőt  
felcsigázva nyúlt a csészéje után kortyolt azután elmerengett  
tudod álmodt láttam és azt hiszem meg kellene látogatnom  
a birtokom elhanyagoltam szólt igen tudom mindig ilyenkor  
kelsz útra és én itt savanyodok zsörtölődött a nő  
(a reklám: ha sokat utazik vegye igénybe „kőút” biztosító levelünket)  
soha nem jutott eszedbe hogy esetleg magaddal vigyél pedig sokszor szívesen  
/mentem volna  
mondjuk párizsba érdekelt volna az új divat hiába a sok apró ajándékok  
a divathoz te semmit sem értesz semmi érzéked hozzá  
igazad van nevetett dékárt és ezúttal szívesen látlak mert be kell  
vallanom sokszor hiányzol te is nekem s talán segítségemre is

lehetnél hogy befejezzem könyvem a nő tágra nyílt  
szemmel nézett rá felugrott vidáman akkor máris csomagolok  
(közérdekű: hamarosan új fejezetekkel folytatjuk a történetet  
de lehetőségünktől függően megismételjük a régebbieket is)

### *az előkészület*

a fogadóba visszatérőben dékárt még fásultan  
hevert a hintóban de céljukhoz közeledve egyre élénkebb lett  
beszélni nem beszélt csak később mosolyodott el szeme alját tapogatva  
a királynő megértően hagyta gondolkozni nem kívánta magára  
vonni a figyelmét dékárt pedig a fogadóban azonnal  
megkereste a bírót négy szemközt hosszasan tárgyaltak mindketten  
elégedetten bújtak végül elő dékárt azonnal magyarázta is a királynőnek  
meggyeztünk hogy a tél beálltáig vagy amíg a kúriát újjá nem alakítom  
/bérelhetjük

itt a szobát a lovakat és a hintót ugyanakkor elcserélem erre az időre a bíró  
ökrös szekerére az most több haszonnal járhat a nő helyeslően bólogatott  
úgy tűnt mindkettőjüknek hogy helyes úton járnak lefekvéshez készülődtek  
de dékárt nem tudott elaludni s kiült az udvarra pipára gyújtott hosszasan  
fújta a füstkarikákat belemeredt az éjszakába meggyőződve hogy megtalálta  
a helyes megoldást közben a nőnek is eszébe jutott valami és kitartoán  
kutatni turkálni kezdett ruhásládájában míg dékárt kint a pipájával  
/vesződött s

megjegyezte mindebből a bírónak is haszna lesz hisz udvarában közszemlére  
/teheti

a hintót és a világlátta lovakat a nő pedig elégedetten szusszant mikor  
/meglelte

a keresett dolgokat (mert a svéd nők már az őskortól teljes jogú tagjai voltak  
/a közösségnek

királyságnak dolgozhattak hajózhattak evezhettek harcolhattak akár a férfiak  
/s ez

az elvárás alól a királynő sem lehetett kivétel nem csupán agyonkényeztetett  
kényes kirakatbaba) csupán hajnaltájt pihentek el egy kis időre és dékárt  
/nagyot bámult

amikor a királynőt meglátta az új kiadásban nadrágban hosszú ujjú  
/férfiingben

furcsállta ugyan de nem vitázott tudomásul vette a változást ő is előállt az  
/ökrös szekérral

a királynő felült a bakra dékárt pedig a vezetőket fogva az ökrök nyakában lógó kolompok ritmusára lépkedve elindult a kúria felé vezető úton

### **ezután**

persze a bíró sem tétlenkedett míg dékárték a kúrián és a birtokon dolgoztak a fogadó felirat fölé lepedőt feszítettett öles betűkkel ráírta figyelem csak itt nálam látható a nagy utazó hintója és a világot látott lovai s napról napra több érdeklődő kereste fel a fogadját végül már újabb asztalokat és székeket rendelt az asztalostól és sokszor már az udvarban is felállította azokat

/dörzsölte

a tenyerét óriási haszna volt óriási siker dékárték pedig az ökrös szekérrel a

/környék

falvait településeit járták szálfat és terméskövet vásároltak a királynő mint

/egy igazi

amazon megmutatta erejét a férfival közösen könnyedén emelte a szekérre a

/megvásárolt

rönköket köveket alaposan megpakolták a rakteret a két ökör csak

/nehézkésen

birkózott meg a rakománnyal sokkal lassabban haladtak mint ahogy ezt

/dékárt szerette volna

ám mégis elégedett volt hiszen bebizonyosodott hogy a királynő a

/továbbiakban is méltó

segítője munkatársa lesz mosolygott magában nem hiába svéd csaj

/büszkélkedett a gyaloglás után

a kúriához érve a királynő ugyanolyan lendülettel frissen segített az

/építőanyag lepakolásában

amint azt a vásárláskor tette azután megpihentek s dékárt előadta vázolta

/munkatervét

én majd nekilátok a régi torony bontásához új alapokat ások téged meg arra

/kérlek

takarítsd ki a termeket amennyiben ezt vállalod mert ez a női munka

/zsörtőlődött

a királynő de természetesen nevetett hozzá a bontás különben is veszélyes

/mármint félek

megsértem a körmeim eltörhetnek felrepedhetnek de rendben mindketten

/újult erővel láttak munkához

a nap végére dékártnak sikerült megküzdenie a feladattal a felhasználható

/törmelék

kiválogatta egy külön rakásba gyűjtötte a királynő pedig először némi  
/viszolygással megküzdött a  
pókhálókkaal letörölte a vastag port a bútorokról a képek és keretek legkisebb  
/sarkát is  
megtörölte majd a porkupacokat törmeléket kisöpörte az ép ablakokat  
/lemosta azonban míg a  
meglevő edényeket fiókokat is megtisztította egy felfedezést tett amiről nem  
/számolt be dékártnak  
mit szólsz maradjunk-e itt éjszakára kérdezte a férfi az utat megspórolva időt  
/is nyerünk a nő  
rábólintott a zsebébe rejtett titkát markolászva hamiskásan mosolygott

### *párizs 1*

dékárt másnap reggel még nagyban nyújtózkodott az ágyban a királynő vele  
/szemben sokkal  
frissebbnek mutatkozott már hozta is a reggeli rántottát ma úgy döntöttem  
/nem foglalkozunk a  
kúriával csupán apám jegyzeteit szeretném átnézni ásította bele a nő arcába  
/dagadtra aludt  
szemekkel ezenkívül fel kell készülnünk az útra milyen útra csacsogta a  
/királynő csak  
hogya bizonyos legyen benne dékárt is párizsra gondol a te kívánságod volt  
/hogya meglásd párizst  
nekem pedig dolgom van ott tehát oda utazunk falt dékárt mérgesen idegesen  
/a nő  
még soha nem látta ilyen felhevült állapotban a férfit örült is de jobbnak  
/látta hallgatni ebben az  
esetben dékárt pedig felmarkolt egy csomó levelet evés után és egyre  
/vörösödőbb  
fejvel gyúrta össze őket olvasás után a sarokba dobta a királynő csendben  
/kivonult és a cserepeit  
figyelte locsolgatta (reklám: „ha kényelmesen kíván utazni keresse fel vidám  
/élet” irodánkat)  
majd a könyvek közt keresgélte széket vitt ki a kertbe és villon-verseket  
/olvasott órák  
teltek el így amikor dékárt végül kisimult arccal egy papírt lobogtatva előbújt  
rendben van megtaláltam amit kerestem és már éhes vagyok menjünk vissza a  
/faluba a bíróhoz

a férfit láthatóan idegesítette az ökrös szekér lassú döcögése a nő is izgult  
/előre  
az elkövetkező napok eseményeire gondolva szótlanok voltak dékárt  
/megsürgetve az eseményeket  
azonnal rendezte fennálló tartozásait befogatott a hintóba míg a királynő  
/csomagolt  
a legszükségesebb holmikát és főleg üres utazóládákat s beszélt a bíró  
legidősebb fiával megkérte hogy a cserepekre felügyeljen távollétükben a fiú el  
/is fogadta a kérést  
még jót is fog tenni gyakorolnom kell a lovaglást mosolygott dékárték  
/hintóba szálltak a bíró  
aggodalmaskodott nemsokára sötétedik várjatok reggelig bízom a lovaimban  
/mondta dékárt  
és a kocsi kigurult az udvarból

## *párizs 2*

a szürkületben a lovak felszabadultan lendültek neki az útnak hiába járatta  
/őket napjában  
a bíró fia a hosszan tartó semmittevés mintha lelki betegké tette volna őket de  
most teljes bevetéssel húzták a hintót a sötétedés beálltával azonban ez a  
/lendület  
elmaradt óvatosabban kocogtak csak tovább dékárték míg lehetett a tájat  
/figyelték a férfi  
teljesen egykedvűen csak a királynő kipirult arcáról volt leolvasható az  
/izgalom  
a sötétség beálltával dékárt mesélni kezdett párizsról régi gyermekkori  
/élményéről s  
főleg édesapja jegyzeteiből megismert változásokról a város történetében  
a szajna vidéke az őskortól kezdve lakott volt de a környékén nem történtek  
/soha fontos események  
a közelmúltig nem számított jelentős településnek csupán II. fülöp ágost  
/uralkodása  
idején kezdett el rohamosan fejlődni mivel ezt választotta székhelyéül no nem  
/mellékesen  
itt alakult meg az első egyetem míg mesélt a királynő csendesen elszunnyadt s  
/dékárt az első  
fogadónál pihenőt rendelt el karjában vitte szobájukba az alvó nőt  
/figyelmesen fel ne

ébredsz a királynő reggel meglepetten ébredt megérkeztünk már kérdezte és  
/indult az ablak felé  
nem de már nem vagyunk messze és semmit sem mulasztottál elaludtál és úgy  
/döntöttem nem  
kínóznak tovább rendes ágyban pihend ki magad reggeli után indultak tovább  
/s déltájban  
már kirajzolódtak előttük a város körvonalai elhaladtak a királyi palota előtt  
/a sorbonne  
közelében a központban megebédeltek és szállást kerestek párizs legújabb  
/negyedében a még  
épülő descartes sugárúton találtak megfelelőt berendezkedésüket követően a nő  
a hintóval a város túlvégén található raktár és üzlethez hajtatott bevásárlási  
/szándékkal dékárt  
pedig elindult megkeresni testvére lakcímét

### ***rózsák***

csendes nyugalmas hetek következtek ezután megfagyott a világ dékárték  
magánya teljes volt a királynő élvezettel fogott neki a lakásuk további  
/szépítésének először  
függönyöket varrt az ablakokra éppen csak dísznek amit a faluban látott hiszen  
ezt a kelléket svédországban nem ismerik azután vázák kerültek elő bűv  
/rejtékükből  
csipkék melyekre apró figurákat illesztett lovakat kutyákat táncosnőket  
új tárgyok kerültek elő új étkészletek néhány edény dékárt kicsit értetlenül  
figyelte a változásokat de nem szólt semmit egykedvűen pöfékelt s ha  
megszólalt régi emlékeit idézte utazásairól amiken a nő el-almosolyodott  
bár már jól ismerte őket a férfi még utat vágott a hóban az istállóig hogy  
ellássa lovait azok is valahogy lustábban pislogtak a takarók alatt csak érkeztere  
horkantottak nagyokat és persze most mindkettőjüknek alkalmat adódott  
/naponta megfigyelni a  
cserepeket gyere gyorsan riasztotta egy reggel a királynő dékártot aki  
/nehézkösen mozdult  
a takarók alól mind a hét cserépben kisebb-nagyobb tövek bújtak elő a földből  
dékárték összenéztek nem tudták mire vélni a dolgot megegyeztek hogy  
/ezután még komolyabban  
odafigyelnek másnap vagy harmadnap újabb hajtásokat észleltek a töveken s  
/ezek  
egyre erősödtek növekedtek a száruk leveleket és tuskéket növesztettek végükön

bimbók bújtak elő később selymes húsos puha szirmú tenyérenyi rózsák nyíltak  
egy-egy töből akár más-más színű erős illatú virágok csodálkoztak de  
/jókedvűen vették tudomásul  
bohóc rózsák állapította meg a nő a virágok pedig sokasodtak s a királynő  
/elhatározta hogy a többi  
helyiségbe is visz szarát vágva vázában dísznek belőlük másnap reggel ismét  
riadóztatta dékártot a vágott virágok elhervadtak a szirmok szerte és a /  
csupasz szárok  
végén csupán a rózsamagvak maradtak majd azok is lehullottak a magokat  
/összeszedték  
egy tálba a szirmokat kisépérték ez a jelenség igencsak elszomorította a nőt ám a  
cserepekben levő szárok is megváltoztak az egyenes szárok oldalhajításokat  
/növesztettek  
ezek is virágot hoztak míg a régebbi rózsák elhervadtak mint a vágott  
/szárúak a  
tövek bokrosodtak mindketten megriadtak hordjuk szét a cserepeket ajánlotta  
/dékárt  
s tavaszra az első melegebb napokon ültessük ki őket a kertbe mert az az  
/érzésem  
itt ellepnek bennünket a nő helyeselt

### *tavaszelő*

a gyászidő lejárt és a jobb időjárás mozgékonyabbá tették dékártot a szánt  
/felváltotta  
újra a hintó s legalább hetente belátogatott a faluba mindenekelőtt a bíró  
családja felől érdeklődött betért hozzájuk egy-egy kedvcsináló italra mivel a  
/fiú átvette  
a fogadó üzemeltetését mégis leginkább a posta érdekelte de levelére  
hiába várta a választ egy alkalommal amikor éppen indulni készült a faluba  
/az úton  
egy közeledő kocsit pillantott meg megvárta a bíró fia érkezett egy utassal  
/mindketten  
leszálltak a posta idáig nem jön ki és ez az ember utánad érdeklődött így  
/elhoztam  
dékárt bekísérte őket a házba a királynő süteménnyel kínálta a vendégeket  
ádi vagyok a bolgárkertész mutatkozott be a férfi levél helyett a pasa engem  
küldött mi az hogy bolgárkertész érdeklődött a királynő hazámban mi híresek  
/vagyunk

a konyhakertészetben kertépítésben egyesek zöldségekkel foglalkoznak mások  
rózsákkal én mindkettőben jártas vagyok mondta ádi sértődés nélkül  
úgy tudom némi gondjuk van a rózsákkal azért jöttem hogy segíteni

/próbáljak

örömmel fogadjuk lélegzett nagyot dékárt és köszönjük önfeláldozását biztos

/hosszú volt az út

bizony az bólogatott ádi először velencéig hajóval utaztam azután

/postakocsikon zötykölődtem el

idáig de ha segíthetek csak öröömre lesz előtte pihenje ki magát az úr  
szólt a királynő a munka megvár köszönöm és köszönöm a finom süteményeket is  
dékárt elkísérte a vendéget az egyik vendégszobába pihenjen le érezze magát

/otthon

szóljon ha valamire szüksége lenne mit gondolsz kérdezte a visszatérő dékártot az  
addig csendes fiú még nem tudom hányadán is állunk kiderül én bízik benne

/megérzés

nevetett a királynő furcsa ember és az ilyenek mindig szerencsét hoztak nekem  
bökte meg dékártot ő nem vette sértésnek a csipkelődést a fiú pedig haza készült

## *a meglepetés*

dékárték nyolcan már napok óta erősen dolgoztak napközben csak egy  
hosszabb szünetet tartottak az ebéd idejére s utána még kávét is ittak ami  
szertartásukká vált ádi ajánlatára mindenki kipróbálta magát az üzem  
minden fázisában az ebédkészítésben is az első felesége muszakát süttött az  
éhes társaságnak a második bureket és többféle ízben túrósat húsosat

/spenótosat

almásat ádi gyuevecset készített és baklavával kínálta a társaságot dékárt és a

/királynő nem győzte

csodálni a kelet ízeit ami talán mégis a legnagyobb sikert jelentette a

/számukra az volt hogy

szépen gyűlt a rózsavíz rózsaoilaj az üvegcsékben s több tál lokum is

/felgyülemlett már

dióval szilvával bolondítva éppen azon tanácskoztak hogyan tudnák

/értékesíteni termékeiket

amikor egy hintó érkezett egy fiatalember merészen lendülettel ugrott ki az

/ajtaján s őt a bíró

fia követte a fiatalember egyenesen dékárthoz lépett tisztelem dékárt-dékárt

/vagyok a

bátyám meg sem ismer kérdezte nevetve dékárt egy pillanatra elkomorodott  
/aztán  
megenyhülve kezét nyújtott hogyan is tehetném hiszen pendelyes korodban  
/látalak  
utoljára párizsban apád küldött nem dékárt-bácsi nem tudja hogy ide jöttem  
/engem  
érdekel mire jutottál hiszen kósza hírei ott is terjengenek a furcsa elképzelésedről  
a titkos tevékenységedről boszorkánykonyháról beszélnek ezért  
döntöttem el hogy meglátogatlak őszintén érdekel mit is műveltek itt ha ez így  
/van  
    érdekel a munkánk szívesen látunk mondta dékárt és bemutatta neki  
    /munkatársait majd  
körbevezette a birtokon a fiú érdeklődéssel nézelődött kérdezősködött látszott  
/rajta az  
izgalom a királynő közben megpróbált önállóan kávét készíteni a  
/vendégeknek és megkínálták  
őket lokummal is a fiú az első falatnál igyekezett eltitkolni érzését de közben  
/mohón nyúlt  
a következő szelet után a kávét is elégedetten kortyolgatta a bíró fia már nem  
volt ilyen visszafogott ide figyelj dékárt mindezt abból az ízéből csináljátok és  
/mi az az ital  
tőlem ne titkold szeretem én is az új dolgokkal meglepni a vendégeim tudod  
/hogyan én nyitott  
vagyok minden finomságra különlegességre megegyezünk bölintott  
/elégedetten dékárt a  
részleteket beszéljétek meg ádival nincs kifogásom ha neked is beválik az üzlet  
/úgy  
a jövő évtől kezdve számíthatsz utánpótlásra rendszeres szállításra ez most  
/hogyan úgy mondjam egy  
próbaüzem de mielőtt visszaindulnátok nem engedlek el benneteket üres  
/kézzel kaptok  
kóstolóba őrölt darált kávét és néhány tál lokumot is nekünk meg tovább kell  
/még dolgoznunk

## Károly és Kariha

Egy békés, augusztus végi hajnalon Magdika arra ébredt, hogy Károly, a szomszéd nagy, nehéz kakasa vetette meg a lábát a tarkóján. Károly tetőtől talpig fekete volt: feketéllett a nyaka, a szárnya, a farka, a legapróbb tollpíhéig mindene, de a szeme, a csőre, a lába és a taraja is. Amikor Magdika a tükör elé állt, hogy kicsit rendbe szedje magát, mielőtt visszaviszi a gazdájának, Károly (aki addigra a feje búbján kapaszkodott meg) éppen kukorékolt; a tükörben a nyelve sötétlett, akár az éjszaka.

Erős volt, veszélyes, a karmai pedig pengeélesnek tűntek. Magdika úgy érezte, kiserken a fejbőréből a vér, amikor megpróbálta eltávolítani a bőszen védekező madarat. Legközelebb, amikor hozzányúlt, lecsapott a kezére a fekete csőr.

– Add vissza a szabadságomat! – rikácsolt a kakas, amikor Magdi áthúzta rajta a hálóingét. Ettől újra fellángolt benne a remény.

– Hess! Hess! – kiáltotta. – Menj innen a fenébe! – Már csak biztos távolságból mert hessegetni, vendége pedig dühödten kapaszkodott.

Felöltözött, és a vállára terített egy semleges színű, ramaty kisköpenyt – a biztonság kedvéért, hogy ne kelljen reggel még egyszer blúzt cserélnie –, aztán lebattyogott az alsó szomszédhoz, és becsöngetett. Semmi válasz. Újra megpróbálta. Aztán kopogott. Aztán a tenyerével döngette a vasajtót. Károly kukorékolt. A lépcsőház visszhangzott.

– Hallgass, te dög! Ne ébressz föl mindenkit! – sziszegte Magdika. Úgy döntött, megkávézik, megreggelizik, aztán visszatér. Felfelé lépcsőzni rosszabb volt, a madár néha megsúszott, belémarkolt, és neheztelése jeléül a szárnyát csattogtatta.

Reggeli közben, remélve, hogy lekenyerezheti, Magdi feladogatott neki egy fél vajas zsemlet, amit Károly méltóságteljesen elfogadott, de ezek után, amikor újra felnyúlt, hogy elmozdítsa, a gyémántkemény csőr újra a kezébe csípett.

– Add vissza a szabadságomat! – fűzte hozzá.

Magdika fogat mosott, nedves törülközővel megtörölte a nyakát (tévedett: nem volt véres), kihúzta a szemét sötétkéssel, kirúzsozta a száját, és körbefésülködte a fején trónoló baromfit. Kiszedte az aznapi ebédjét a hűtőből – a gondolatra, hogy rizses csirkemell az, kárörvendően horkantott –, és visszatért a szomszéd ajtajához. Percekig nyomta, szinte megállás nélkül a csengőt, aztán feladta. Még fél éve volt a nyugdíjig, arra gondolt, hogy azt már kakással a fején is kibírja. Szerencsére nem kellett messzire mennie, ő az árnyas Hiányság utcában

lakott, a Hagyma úti posta pedig, ahol dolgozott, mindössze három utcányira állt tőle, szóval nem sokan bámulták meg út közben. Ráadásul náluk, vidéken, nyugtatta magát, haszonállatok szempontjából nagyon megértőek az emberek.

Kollégái a postán, mint mindennap, most is mosolyogva fogadták. Kitartóan, de gyöngéden irigyelték, amiért, szemben velük, akik mindenféle köznap, leveszöldségről, szerelemről, idegen nyelvről elkeresztelt utcában laktak, Magdika otthona a nagy költő, Hiányság József nevét viselte. Hiányság portréja kint lógott a postahivatal falán.

– Mondd neki, hogy tyu-tyu-tyu – tanácsolta Krisztinka Magdikának, aztán ő maga mondta: – Tyu-tyu-tyu – és megpróbálta hátulról lefogni Károlyt. A kakas villámgyorsan megfordult, és odavágott. – Inkább te mondd, téged már ismer!

– Tyu-tyu-tyu – ismételte Magdika szófogadóan, de amikor a madárhoz nyúlt volna, az őt is megcsípte, és verdesni kezdett:

– Add vissza, add vissza a szabadságomat!

– Cccs! – kapta ujját a szája elé Piroska, majd bátorítólag hozzátette: – Nemsokára ráun, és leugrik magától. Sőt, talán már unja is...

Magdika aznap Károllyal a fején szolgálta ki az ügyfeleket a postaboltban. Amikor a főnöke elhaladtában szúrósan végigmérte, és megkérdezte, mit jelképez a madár, lakonikusan ennyit válaszolt:

– A Hiányság utcai szomszédom bízta rám – Tamás pedig legyintett. Ő is pontosan tudta, hogy Magdikának még fél éve maradt a nyugdíjig.

– Add vissza a szabadságomat! – kárálta utána a kakas. – Add vissza, add vissza a gyémánt százforintosomat! – kukorékolta később, egy rejtvényűjságot és Snickerst vásároló úrnak, de elszámolta magát: az Magdika legrégebbi törzsvásárlója volt.

– Példátlan arcátlanlás – csóválta a fejét, és számolatlanul a zsebébe sülyesztette a visszajárót. – Kitartást, Magdika!

– Hogy a nyavalya törjön ki – sziszegte amaz, nem volt teljesen világos, hogy kinek.

Délben felmelegítette a rizses húst, és kénytelen-kelletlen megosztotta Károllyal. A kakas fekete taraja kannibalizmustól kackiásan meredt az égnek. Amikor végzett, csőrét Magdika dauerjába fente, és, mint aki szundítani készül, felfújta a tollait.

– Tyu-tyu-tyu – mondta Magdika reménykedve, miközben fölnyúlt érte. Nem kellett volna, a csőr azonnal lecsapott.

Munka után, lévén csütörtök, nem ment rögtön haza. A csütörtök délutánokat, ha jó volt az idő, a Tűzifa kert játszóterén töltötte volt osztálytársnőjével, és annak két aranyos unokájával. Atti, az idősebb, legtöbbször rájuk sem hederített, folyton a mászókákon csimpaszkodott, vagy hebehurgyaságokon törte a fejét,

megpróbált például fordítva – mármint a lesiklós részén – fölmászni a csúszdára, és kavicsot töltött a libikóka vascsöveibe. Juliska viszont bújós volt, és Magdikát állítólag különösen szerette. Amíg a kicsit babusgatta, Magdika érdeklődve hallgatta barátnője monológjait. A barátnő veje ékszerészetben dolgozott, így kedvenc beszédtemája a különféle borostyánok voltak. (Tudott róluk, úgy rémlett, szinte mindent.) Ezen a napon, amikor találkoztak, a borostyánsárga retiküljével próbálta meg Károlyt odább hessenteni, de mindhiába. A madár felfújta magát, és dühös, vartyogásszerű hangot hallatott.

– Mért nem mondod neki, hogy tyu-tyu-tyu? – érdeklődött az unokáit féltő, döbrent nagymama. Juliska aznap alig törődött Magdikával, minden figyelmét Károly kötötte le. Kotyogott neki, a tenyeréből itatta – az ujjai közül a víz Magdi két nagy mellére csöpögött –, a pad támlájára ágaskodott, hogy a kakas hátát borító puha pihékbe fújjon. (Mert szegénynek melege van!) Károly még azt is hagyta, hogy a fejét meg a szárnyát simogassa. Juliska a végén már egészen hozzábújt, hiába mondta Magdika, hogy vigyázzon a szemecskéjére, mert végtelenül sunyi madárral van dolga. A madár sunyiságához természetesen hozzátartozott, hogy Juliska rokonszenvét békésen tűrte. Amikor a kislány a hátát kezdte vakargatni, Magdi fejére tottyant, és elpilledt.

– Most próbáld meg szép ügyesen levenni – szorgalmazta a barátné, de amikor Magdi csüggedten fölnyúlt, megint kapott az ujjaira. Akkor nem bírta tovább, és pityeregni kezdett.

– Ugyan, ugyan – mondta a volt osztálytársnő, miközben zsebkendővel törölgette a szeme alól a könnyes szemfestéket.

– Ugyan, ugyan – mondta Juliska, ujjacskáit a fekete tollak közé fúrva. A kakas – nagyszerű taktikai érzékkel – hallgatott, mint a sír.

Útban hazafelé (miután megbizonyosodott róla, hogy az elkent szemfestéket sikerült teljesen letakarítani) Magdika becsöngetett az alsó szomszédhoz.

– Hát itt voltál, te csibész! – nyitott ajtót a pirospozsgás, derús öregúr. – Megmutassam, hogy kell levenni?

– Ha lesz szíves – bólintott némi éllel Magdika. A szomszéd a háta mögé került.

– Tyu-tyu-tyu – mondta, és Károlyt egy kicsit Magdi fejéhez nyomta. A következő pillanatban Magdi szabad volt.

– Ennyi az egész – mosolygott az öreg, kezében a mozgásképtelen, megilletődve pislogó, rémültében picit reszkető kakassal. Magdikát elöntötte az őszinte csodálat és a hála valami rég nem tapasztalt elegye.

– Még a nagyapámé volt – tartotta az alsó szomszéd Magdi orra alá a madarát. – Látja? Halhatatlan. Mellette ült, amíg az öreg a verseit írta. Kettőt tud is kívülről. Ha majd egy kicsit megszokják egymást, talán elszavalja magának őket.

– A nagyapja költő volt?

– Hiányság József – bölintott a szomszéd. – Ha olvasni nem is olvasta, a nevével már biztosan találkozott. – Aztán kacsintott, búcsút intett Károllyal, és berúgta maga mögött az ajtót.

Másnap hajnalban Magdika megint arra ébredt, hogy a kakas a fejére telep-  
szik. Lelépcsőzött Hiányság József jókedélyű unokájához, többször egymás után  
becsöngetett, és miután nem kapott választ, hazacammogott. Átfésülte a lakást,  
hátha rájön, milyen úton jutott fel hozzá a madár (kezdetben a fürdőszobai  
szellőztetőablakra gyanakodott, de az csukva volt), aztán, amikor nem jutott  
semmire, főzött egy kávé, és ráérősen elnyammogott egy párizsis szendvicset.  
Egy másik szelet kenyeret felaprított Károlynak, aznap pedig már megitatni  
sem felejtette el.

Útban a postára Magdi bekopogott az alsó szomszédhoz, majd, amikor nem  
kapott választ, hirtelen sugallat hatására megpróbálta, ahogy tőle látta, hátulról,  
a szárnyától megragadni a madarat. Úgy gondolta, egyszerűen ott hagyja a láb-  
törlőn – de hát persze ez nem sikerült.

Az éjszaka folyamán elromlott az idő, zuhogott az eső reggel is, és olyan sötét  
volt, mint a halál, Magdi pedig papírféher esernyőt tartott mindkettejük fölé, és  
szedte a lábát, ahogy csak bírta.

– Hát itt volnánk – mondta köszönés gyanánt, és bevette magát a posta-  
boltba. Kihasználta, hogy a pult alól nem látszik ki a lába, és lerúgta átázott  
vászoncipőjét. Ha rajta múlt volna, még a fűtést is bekapcsolja. Munka közben  
tornáztatta a lábujjait.

Délben elköltötték a maradék rizses húst, és egy-egy kocka csokoládét.  
A postahivatal pangott, Magdi a pult alatt a telefonján tetriszezett. Műszak  
végén Kriszti bekísérte hozzá a férjét.

– Hiányság Károly – mutatta be neki a madarat.

– Ritka tetves idő van – mondta Kriszti férje együttérzőn Magdinak. Károly  
haptákba vágta magát.

– Add vissza, add vissza a szabadságomat – kurjantotta, amire Kriszti fölöt-  
tebb büszkének tűnt.

– A gyémánt százforintost is el tudja mondani – mosolygott Magdika. A fél  
évből két napot már sikerült együtt átvészelnüik.

A postán megszáradt, útban hazafelé azonban újra átázott a cipője, és szor-  
tyogott, főleg a lépcsőn felfelé. Talán ez volt a hirtelen fellelt bátorság forrása,  
amivel, mikor végre ajtót nyitott (minden jel szerint éppen délutáni álmából  
verték fel), Magdika a szomszédnak szegezte a kérdést:

– Mondja, nem tudná megoldani, hogy ne szökjön el éjszakánként magától?

A híres költő unokája ásított, aztán megtörölte a szemét.

– Hát nemcsak, hogy nem tudom, igazából még csak nem is akarom – mon-  
ta álomittas, kellemes baritonján. – Mivel erre van betanítva.

– Erre? – kérdezte Magdika.  
– Erre. Hogy a vénasszonyokat baszogassa.  
– A vénasszonyokat? Miközben a vénemberek nyugodtan alszanak?  
– A vénembereket baszogatni a Kariha rezortja. A hermeliné. Nagyapámé volt.

Magdika zavartan nyelt egyet.

– És ők ketten egymást nem baszogatják? – érdeklődött végül.  
– Mármost a kakas és a hermelin? Á, nem. Nem, soha. Hát, amennyi régi emlék fűzi őket össze!

Magdi pedig erre már csak annyit mondott:

– Aha.

Boda Edit

## Kristály

Árnyéktalan kristályvidéken fut az őz,  
csak közében áll meg. Körültekint.  
Eltűnt a búzatábla.  
Szügyig kalászbán gázolt, holott tarlón inalt  
távoli fák kiszáradó dallamát követve.

## Egy vízirigó sírjának feltárása közben

Lábszárcsontjából készült síp szól,  
dallama áttöri az időgát-kupolát.  
Széttaposott sírásból deszkázott koporsó.  
Aranysárga körték szárnyshogása.

## Kikötve

Két tenger közé szorult emlékeim  
az árapály fel-fellapozza.  
A csillagok szívkamráiba hajóim kikötve.  
Piros vitorláik nem vegyülnek az éjjel.

## Október közepén

Nem tudok aludni.  
Hallom, ahogy csörtet a növények között.  
Kettétöri a szívüket.

## Kánikulai napok

Mérhetetlenül szerencsés vagyok,  
hogy ma négyszer is találkozom veled.  
Egyre csak itt ólálkodott,  
kalapomba csalogatva vittem ki a konyhából.  
Éjfélre az ajtóablak peremére mászott, majd a kilincsre.  
Így nézzük egymást a levelibékámmal.  
Míg villámok öltik egymáshoz a felhőket,  
felemelt fővel várjuk az esőt.



Őrült egy mániám ez a versírás.  
Tessék, ez lesz abból, aki 9 éves korától  
nem támogató közegben versel,  
10–11 évesen meg le is írja,  
hogy új Petőfi lesz.  
Na most élvezzem magamat,  
hiszen Boda Edit lettem.  
De az meg kicsoda?

## Látogatás

Meghívtam magamhoz az életet,  
fenyőrigó lábán jött, fűszálak hegyén,  
keze helyén ásóbéka tapadókorongja.  
A diófa melletti hídon,  
a Szárazság patakja fölött ölelt meg.  
Lombok nőttek bordáim közé.

Rigó Róbert

## Pártállami „szociográfia” a hatvanas évek vallási életéről

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését és az új berendezkedés stabilizálását követően a megerősödő pártállam offenzívát indított a vidéki, tradicionális paraszti társadalom felszámolására. A döntés 1958-ban született meg, mind a paraszti életforma alapját jelentő földtulajdon kényszerkollektivizálására, mind a parasztság vallásos világnézetének és értékrendjének szisztematikus lebontására vonatkozóan. Ezek a folyamatok már 1948-ban elindultak, de csak részleges eredményeket sikerült elérni, melyek 1953 és 1956 után részben visszarendeződtek. Tanulmányomban áttekintem, hogy a kényszerkollektivizálást követően, az 1962 nyarán végzett országos pártvizsgálat során Bács-Kiskun megyében milyennek látta a pártvezetés az egyházak és a helyi társadalom viszonyát. A „pillanatkép” különlegességét az adja, hogy a pártállami totális erőszakhullámot követően, a források alapján megvizsgálhatjuk, hogyan „védekezett” a helyi társadalom, miként próbálta élni tovább a megszokott – de már bő évtizede támadásoknak kitett – vallásos életét. Elsősorban azt vizsgálom, hogy a helyi társadalmak többségében milyen kulturális ellenállási módokat,<sup>1</sup> fogásokat igyekeztek alkalmazni annak érdekében, hogy a vallásos értékrendjüket, helyi egyházukat és identitásukat megőrizhessék.<sup>2</sup> Az egyházakat és a lokális képviselőiket, a papokat, lelkészeket már a Rákosi-korszakban is igyekeztek bevonni a téeszkek melletti agitációs munkába, amiről rendszeresen jelenteniük kellett az esperes felé, neki pedig az Állami Egyházi Hivatalhoz (ÁEH).<sup>3</sup> A korábbi gyakorlattól eltérően, a vizsgált 1962-es jelentés szerint a kényszerkollektivizálás során már nem várták el az egyházak aktív, támogató, „agitátori” fellépését az erőszakhullámban, inkább az volt a cél, hogy az egyházi személyek ne akadályozzák a téeszbe történő belépést. Az ÁEH jelentése szerint a megyei vezetők tájékoztatták a pártot leginkább támogató egyházi személyeket a „mezőgazdaság szocialista átszervezéséről”, de nem kérték fel őket testületileg a folyamat segítésére, a helyi pártállami és egyházi vezetőkre bízta a szerepvállalás mértékének és módjának a kialakítását.

▼

1 A kulturális ellenállás napjainkban a társadalomtudományok egyik leginkább kutatott területe, „Resistance Studies” néven intézményesült. Bővebben Nagy 2019 és Kiss 2019.

2 Ezt a hatalmi erőszakra reagáló társadalmi ellenálló képességet, adaptációs mechanizmust a társadalomtudományban a reziliencia fogalmával írják le, mely ezt a folyamatot vizsgálja és próbálja megérteni. Nagy 2019, 277–278.

3 Részletesen bemutatam a református egyház Bács-Kiskun megyei gyakorlatát erre vonatkozóan. Rigó 2019a 295–315. és 2020. 165–199.

Soós Viktor Attila egy korábbi tanulmányában mutatta be az 1962-es pártvizsgálat országos megszervezését és tapasztalatait. A vizsgálatot a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottság Agitációs és Propaganda, valamint a Párt és Tömegszervezeti Osztályainak vezetői és az ÁEH elnöke irányították. A vizsgálat célja az volt, hogy a párt lehetőleg pontos képet kapjon arról, hogy vidéken – konkrétan megyénként, a vizsgálatba meghatározott szempontok alapján kiválasztott településeken – a papok és a lelkészek hogyan viszonyultak a „mezőgazdaság szocialista átszervezéséhez,” a téészek „megszilárdításához”, és ebben a néhány évben milyen magatartást tanúsítottak, hogyan változott a helyi beágyazottságuk. A kérdések kiterjedtek arra, hogy a pap, a lelkész befolyása hogyan változott a téésztagnok körében, milyen módszereket alkalmazott a hitélet növelése érdekében (itt konkrét példákat is felsoroltak: egyéni foglalkozás, családlátogatás, lelkigyakorlat stb.), a szerepük hogyan változott a közéletben és milyenek a kapcsolataik a helyi vezetőkkel, még az egyházfenntartói járulék beszédésének módjára is rákérdeztek. A vizsgálatához igen részletes szempontrendszert adtak ki, három nagy blokkban több tucat kérdésre kellett válaszolni.<sup>4</sup> A pártvizsgálatot megyénként bonyolították le. Soós Viktor Attila megemlíti a tanulmányában, hogy a megyei vizsgálat településekre vonatkozó eredményei érdekes adalékkal szolgálhatnának, de ismeretei szerint „ilyen források nem kerültek még publikálásra, feldolgozásra”.<sup>5</sup> Jelen tanulmánnyal ezt a hiányt igyekszem pótolni.

Prantner József, az ÁEH elnöke 1962. május 15-én a megyei munkatársaknak tartott értekezleten elmondta, hogy helyi szinten arra kell törekedni, hogy minél több konkrétum legyen a vizsgálati anyagokban a megállapítások alátámasztása érdekében. Az országos felmérést 1962. május 17. és június 17. között tartották, megyénként 8–10 települést választottak ki, összesen 150 helyen gyűjtöttek adatokat, a munkába közel 750 munkatársat vontak be. A felmérést követően az ÁEH-ban, az 1962. augusztus 11-én tartott értekezleten értékelték az eredményeket, és a megyei összefoglaló jelentések alapján összegezték a tapasztalatokat. Megállapították, hogy a téészesítés az egyházakra is nagy hatással volt, „a papok döntő többsége reálisan látja, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése az egész társadalomra nézve alapvető politikai, gazdasági és kulturális átalakulást jelent. Tudatában vannak, hogy e társadalmi átalakulás általában alapjaiban megrendítette az egyházak politikai, gazdasági és ideológiai helyzetét.”<sup>6</sup> Ezt az összefüggést tudatosan vizsgálta a pártvezetés nemcsak 1962-ben, hanem a

▼  
4 Az egyes kérdéseket részletesen ismerteti tanulmányában Soós Viktor Attila 2019, 170–176.

5 Soós 2019, 174.

6 Soós 2019, 178.

következő év őszén is készíteni kellett egy hasonló tartalmú jelentést járási adatgyűjtések alapján. A papok, lelkészek joggal tartottak attól, hogy ha a parasztság gazdálkodásának, megélhetésének alapját, a termőföldet elveszik tőlük, akkor nemcsak a településhez való kötődésük, a természet rendjén alapuló vallásos világgképük rendül meg, hanem a megélhetésük elbizonytalanodása miatt, a csökkenő jövedelmükből az egyház számára is kevesebbet tudnak áldozni. Ezeket a folyamatokat felfoghatjuk egy erőltetett tempójú modernizációnak is, amikor erőszakos állami beavatkozással gyorsították a még meghatározó mértékű rurális társadalom felszámolását, helyette az ipari és szocialista típusú társadalmi környezet kialakítását és a vallásos világnézet háttérbe szorítását, lehetőség szerint elhagyását.

A Kádár-korszak egyházpolitikájának alapját a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottságának 1958. június 10-én és július 22-én hozott határozatai jelentették. Rögzítették, hogy a szocialista államban is hosszú távon számolni kell az egyházakkal, ezért együtt kell működni velük. A határozatokban különválasztották a „klerikalizmus”, azaz az „egyházi reakció” elleni harcot – amit politikailag ellenségesnek tekintettek –, mert az szerintük a szocialista rendszer megdöntésére törekszik, és a vallásos ideológia visszاسzorításának célkitűzését. Rögzítették, hogy az egyházaktól elvárják a „szocializmus építésének támogatását” és az egyházon belül is a „reakciós elemekkel” szembeni fellépést. A határozatban előírták, hogy vezető pozíciókba csak lojális egyházi emberek kerülhetnek, a lelkészek „rendszeres politikai nevelését” a békemozgalomban kell megszervezni, a fiatalokkal kizárólag az iskolai hitoktatás, valamint az elsőáldozásra, bérmlásra és konfirmációra történő felkészítés keretében foglalkozhatnak, „minden más (sport, vetítés, énekkar, iskolán kívüli hittan stb.) »megengedhetetlen«”.<sup>7</sup> A másik határozat rögzítette, hogy az egyházakkal „pozitív” együttműködésre kell törekedni, de a vallásos világnézet elleni harcot folytatni kell, míg az el nem tűnik az emberek tudatából. A határozat előírta a vallásos tömegben folytatandó felvilágosító és nevelőmunka részleteit, például azt, hogy a „tudományos materialista világnézet terjesztése” minden állami oktatási, kulturális és tudományos intézmény, valamint a sajtó és könyvkiadás feladata, és a pedagógusok világnézeti nevelésére is különös gondot kell fordítani.<sup>8</sup>

Az egyházi építkezésekre vonatkozó építésügyi minisztériumi rendelkezést is 1958-ban hozták meg, amely a helyi tanácsok építésügyi osztályait arra kötelezte, hogy csak akkor adhatnak ki egyházi ingatlanra építési engedélyt, ha az építető bemutatja az ÁEH-tól kapott jóváhagyást. Ezután minden egyházi építmény

▼  
7 Köbel 2005, 133.

8 Köbel 2005, 132–135.

(templom, plébánia, harangláb, templomkerítés stb.) összes építkezésének (új építése, tetőcsere, tatarozás, felújítás) engedélyezése is eszközzé vált a hatalom kezében. Mivel az építőanyagok kiutalásához szintén az ÁEH hozzájárulására volt szükség, így nemcsak a tervek jóváhagyásáról, hanem az építőanyag beszerezhetőségéről is döntött.<sup>9</sup>

Az 1956-os forradalmat és szabadságharcot követő megtorlási hullám után az állambiztonsági szervek már 1958-tól gyűjteni kezdték az adatokat a fiatalok körében népszerű papokról, lelkészekről. 1958–59 fordulóján körvonalazódott az a nagyszabású koncepció, amely során ezekre a katolikus papokra csaptak le 1961. február 6-án letartóztatásokkal és házkutatásokkal, majd az ezt követő hónapokban, az ügy „Fekete Hollók” néven vált ismertté.<sup>10</sup> A Kádár-korszak legnagyobb rendőrségi akciója során 85 főt vettek előzetes letartóztatásba és további 259 főt nyilvánítottak terheltté, amivel koncentrált támadást indítottak az egyházak ellen.<sup>11</sup> Ezen előzmények után került sor az 1962-es felmérésre.

Bács-Kiskun megyében a pártvizsgálat levéltári anyaga jórészt fennmaradt. A megyei vizsgálatot Madarász László megyei tanácselnök-helyettes fogta össze, az első tájékoztató levelet erről május 24-én küldte ki a megye járási és városi tanácselnökeinek, melyben leírta, hogy a részletes vizsgálathoz szükség van az ő tapasztalataikra, ismereteikre, ezért a kérdéssor alapján tőlük is jelentést kért. A felmérés megyei lebonyolítására vonatkozóan Szakács Gyula készített tervezetet.<sup>12</sup> A vizsgálatot a megyében egy városban, Kiskunhalason és hét községben, Dunapatajon, Gátéren, Kerekegyházán, Kiskőrösön, Mélykúton, Szalkszentmártonban és Vaskúton végezték el. A vizsgálatba bevont hét községből ma már három város és négy falu, Kiskőrösön már akkor is több mint 13 ezren éltek. A településeket úgy választották ki, hogy legyen benne katolikus, református és evangélikus többségű is. A vizsgálat tervezetében minden település felekezeti viszonyairól rövid összefoglalót készítettek, ebben rögzítették a népességszámot, a felekezeti összetételt és a helyi papokról, lelkészekről az ÁEH főelőadójának véleményét. A vizsgálatban a megyei szervek részéről tizenegy fő, a járásoktól egy-egy fő vett részt. Az összesítő jelentés elkészítéséhez további anyagot kértek a Belügyminisztérium (BM) Megyei Főkapitánysága Politikai Osztályától a vizsgálatba bevont településekre vonatkozóan. A 46 oldalas megyei

9 Lantos 2009, 32.

10 Wirthné 2021, 7–20.

11 Wirthné 2021, 145–151.

12 Szakács Gyula 1953-tól volt az ÁEH Bács-Kiskun megyei főelőadója, e megyei tanács művelődési osztályának keretében. Egy személyben látta el a megye egyházügyi feladatait, 400 egyházi személy tartozott a hatáskörébe, az egyházak állami ellenőrzése volt a legfontosabb feladata, rendszeresen panaszkodott, hogy ehhez a munkához több emberre lenne szükség. Egy-egy településre több napra is kilátogatott az egyházi viszonyok tanulmányozására. Szakácsot 1969-ben áthelyezték Kecskemétre. Szabó 2021, 68–72.

összefoglaló jelentésben összegezték a vizsgálat eredményeit, aminek hiányzik a vége, néhány település esetében az eredeti jelentések is rendelkezésre állnak. A végleges jelentés elején nyomatékosították, hogy „az alant körülrajzolt kép tartalmazza a Megyei Párt VB. Agitációs és Propaganda Osztály, a BM Politikai Osztálya, a megyei egyházügyi előadó, valamennyi járási, városi tanács vb. elnöke és a brigádvizsgálatot végző 11 elvtárs véleményét”. A felmérésben részt vevőknek május 28-án Szabó Lajos, a megyei Agitációs és Propaganda Osztály vezetője tartott részletes tájékoztatást. A települési jelentések beérkezését követően Szabó Lajos és Palkó László a Kecskeméten is működő Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem tanszékvezető tanára két alkalommal egyeztetett a jelentés tartalmáról és konklúzióiról. A jelentés első felében bemutatták a vizsgált településeken szerzett tapasztalatokat, a második részben a megyei viszonyok összegzésére törekedtek a járási vezetőktől kapott jelentések alapján. A továbbiakban településenként mutatom be az ott feltárt viszonyokat, elsősorban a kulturális ellenállás keretében értelmezve. A települési jelentések készítői gyakran nem felekezetre lebontva tettek megállapításokat, hanem együttesen kezelték azokat, így inkább egy általánosabb képet kapunk, a különböző egyházakra vonatkozóan kevesebb információval rendelkezünk. A pártvizsgálat lebonyolításába a megyei tanács vezetése megbízható, kommunista beállítottságú, ateista „elvtársakat” igyekezett bevonni, ez abból is jól érzékelhető, hogy többségében a papokat, lelkészeket lenézték és erkölcstelennek, rosszindulatúnak igyekeztek beállítani. A településekre kiszálló személyek között volt, aki inkább sematikus, az elvárásoknak megfelelő, előítéleteken alapuló jelentést adott le és volt, aki alaposabban igyekezett feltérképezni és rögzíteni a helyi viszonyokat.<sup>13</sup>

## *Dunapataj*

Dunapataj 1962-ben 5650 fős község volt, 58 százalékban református lakossággal. A vizsgálatot Baksa Gyula, a Magyar-Szovjet Baráti Társaság megyei titkára végezte. Szakács Gyula az ÁEH megyei egyházügyi főelőadója a vizsgálat tervezetében Bede Gyula református lelkészt ellentmondásosan jellemezte, miszerint „kiskaliberű, de sok aktívát foglalkoztató ember. Befolyása erősödő.” Az előző római katolikus papot, Lovas Istvánt, „aki igen ellenséges, velünk szembenálló ember volt”, lecserélték, Rózsahegyi György került a helyére, akit „haladóbbnak”

▼

13 MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. óe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés. A történész szempontjából örvenderes, ha minél részletesebb a jelentés és a pap, a lelkész helyi egyházi munkájára vonatkozóan, mert így több információt kapunk, ugyanakkor az ilyen „leleplező jelentésnek” helyi következményei is lehetnek, lettek. Ezért a nagyvonalúbb, felszínesebb, a párt elvárt sztereotíp megállapításait rögzítő jelentések a helyiek számára előnyösebbek voltak.

tartott Szakács, de ő is csak egy évet töltött a településen.<sup>14</sup> A leadott, eredeti települési jelentésre széljegyzetben ráírták, hogy Baksa „elég felületes munkát végzett, jelentése nem sok konkrétumot tartalmaz” – de ez nem került bele a végleges anyagba. Baksa jelentésében megismételte Szakács idézett megállapítását Bede Gyuláról. Dunapatajt a térszerkesztés szempontjából nehéz területnek tartotta, ezért ott „az átszervezés megkülönböztetett körültekintést, nehéz politikai munkát igényelt”. A kényszerkollektívizálás idején a papok viselkedését közömbösnek írta le, a támogatásukat nem kérték a helyi szervek, ezt önállóan sem tették meg, „kifejezett ellenállást sem tanúsítottak az átszervezés ellen”.

A jelentésében Baksa megállapította, hogy Bede Gyula református lelkész „az egyik legaktívabb családlátogató, presbitereit igen jól mozgatja, erőfeszítéseket tesz befolyásának növelésére. Vigyáz arra, hogy eközben ne kerüljön szembe az őt tiszteletben tartó községi vezetőkkel. Mivel káplánja nincs, az ordasi református lelkész segíti gyülekezeti munkájában.” A jelentésben rögzítették, hogy a református lelkész 1962 tavaszán „eredményes harcot folytatott a konfirmálandók számának emelése érdekében. Mivel egy napra esett a konfirmálás a nyolcadikos tanulók KISZ tagfelvételével, elérték, hogy a vártnál lényegesen kevesebben vettek részt a KISZ ünnepségen, inkább a konfirmálási alkalmon vettek részt.” Az egyházak anyagi helyzetével kapcsolatosan Baksa megállapította, hogy „a szövetkezeti gazdálkodás eredményei még gyengék, a jövedelem a megyei átlagnak alatta van, az egyházközségek anyagi ellátottsága mégis jónak mondható”. A római katolikus egyház 1961-ben, pótdoból 46 ezer forintot fordított a templomtorony javítására.

A papok közéleti szerepléséről is írt Baksa, Bede Gyula lelkész tagja volt a községi népfront bizottságnak, tevékenysége „az ünnepi alkalmakon esetenként a tanácsülésen és a népfront ülésen való részvételre korlátozódik. Ilyen értelmű politikai szereplését elsősorban egyéni érdekei diktálják”, mert hét gyermekéről kellett gondoskodnia. A jelentésben rögzítette Baksa, hogy „az eddigieken túl nem is kívánatos a községben az egyházi személyek közéleti szerepeltetése, mert a párttagok ebben a papok népszerűsítését látják, s nem értenek vele egyet”. Baksa szerint a község politikai vezetői nem foglalkoztak a helyi egyházakkal, „évek óta nem tettek észrevételt az egyházak működésével kapcsolatban még akkor sem, amikor korábban ott reakciós beállítottságú katolikus pap dolgozott. Nagy a tájékozatlanság a papok szerepét illetően.”

A jelentés alapján megállapíthatjuk, hogy a település helyi vezetői nem voltak tájékozottak, vagy nem mondtak információkat, problémákat a lelkészről, papról a jelentés készítőjének. Baksa azt is megjegyezte, hogy nem folytattak

▼

14 Magyar Katolikus Lexikon, Dunapataj. <http://lexikon.katolikus.hu/D/Dunapataj.html> (Letöltés: 2021. október 9.)

ateista propagandát a községben, kevés volt a természettudományos előadások száma. A megyei vezetés a jelentést nem tartotta megfelelőnek, megállapították róla, hogy „az egyéb fogyatékoságai mellett a községről készített jelentés legfőbb hiányossága, hogy nem foglalkozik a hívő emberek véleményével, az egyházi testületek (képviselők, presbiterek) véleményével és magatartásával”. Ezen kritikával egyet kell értenünk, mert Baksa valóban nem tért ki ezen vizsgálati szempontra, nem tudjuk meg, hogy a helyi társadalom és az egyházak viszonya hogyan alakult.<sup>15</sup>

Összességében megállapíthatjuk, hogy az előző római katolikus papot, aki felújította a templom tornyát, szembenállónak tartotta a pártvezetés és eltávolították a településről, az új papról pedig nem sok információt sikerült begyűjteni a jelentés készítőjének. Bede Gyula református lelkészt, akit Szakács Gyula „kiskaliberű” embernek tartott, ezzel szemben a jelentés aktív családlátogatónak írta le, aki a presbiterekkel szorosan együttműködött, a konfirmálók számát növelte és a befolyását erősítette. Tagként részt vett a helyi népfrontbizottságban, nem konfrontálódott a helyi vezetéssel, azok tiszteletben tartották, így a fennálló viszonyokhoz való rugalmas alkalmazkodásával növelni tudta a mozgásterét a lelkigondozás, a gyülekezet erősítése terén.

## *Gátér*

A falu 1550 fős tisztán katolikus település volt, ahol csak két-három református család élt. A vizsgálatot dr. Györgyfalvai György, a megyei tanács személyzeti osztályának munkatársa végezte. A római katolikus Bartos Béla, volt szaléziánus szerzetes 1959 és 1963 között szolgált a településen.<sup>16</sup> A vizsgálatban Bartost úgy jellemezték, hogy a „korábbi kifogásolt politikai magatartása és meggyőződése ellenére, első önálló helyén a haladó ember benyomását kelti, s hitéleti téren a megváltó szerepére vállalkozott”. A téesszervezés idején Bartos magatartását pozitívan értékelték, mert a község középparasztjai – köztük az egyházközség Gera József nevű elnöke – nehezen szánták rá magukat a belépésre. A járási vezetők kérésére a helyiek „személyesen foglalkoztak a pappal”. A vizsgálatban megállapították, hogy Bartos „meggyőzte az egyházközség elnökét a belépésre, ő töltötte ki neki a belépési nyilatkozatot is. [...] A pap az átszervezés időszaka alatt sűrűn folytatott megbeszélést az ottani vb. elvtárral, annak érdekében, hogy ő maga is világosan tájékozódást nyerjen a tsz. szervezéséről, teljes műkö-

▼  
15 MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. 6e. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.  
16 <http://lexikon.katolikus.hu/G/G%C3%A1t%C3%A9r.html> (Letöltés: 2021. október 10.)

déséről, gazdasági szerepéről.” Bartos azzal érvelt hívei előtt az átszervezés idején, hogy a szülei is jól kereső téesztagok, és „ő is híve a nagyüzemi gazdálkodásnak”.

A jelentésben megállapították, hogy a téesztek „megszilárdításának időszakában”, azaz a kényszerkollektivizálást követő években, Bartos Béla a téesztekben támogatta a munkaegység-alapú jövedelemelosztás helyett a dolgozókat jobban motiváló családi művelést és premizálást. Bartos egy alkalommal a tanácselnöknek elvitte a megyei napilap, a *Petőfi Népe* egyik számát, mely a tiszakécskei premizálási rendszerről szólt, és ezzel kapcsolatosan azt javasolta, hogy ezt a mintát kell Gátéren is megvalósítani, az emberek motiválása és magasabb jövedelme érdekében, később is tárgyalt az ösztönző módszerek alkalmazásáról a falu vezetőivel.

Mint a megye más településein is, az átszervezés után lassan és nehezen alakult ki a téesztekben a közös munka, 1962-re a közepesen gazdálkodó téesztek közé tartoztak a faluban működő gazdaságok, megnőtt a munkakedve a tagoknak.<sup>17</sup> Bartos részt vett a község ünnepein, a papi békemozgalom vezetőivel igyekezett jó kapcsolatot kialakítani, a jelentés készítője szerint „mindezt teszi azért, hogy a felsőbb vezetők megalapozott rosszallása eseteiben védelmet keressen”. Györgyfalvay megállapította, hogy 1959-ig, Bartos Gátérre kerüléséig a faluban „nagyon mélyponton volt a hívek vallási élete”. A fiatal pap, akit lekezelően „titánként” jellemzett, Gátérre kerülése „első esztendejében nagy ambícióval fogott hozzá a vallásos tespedés felszámolásához, s a hívek körében az első időkben nagy népszerűséget szerzett, mint »második megváltót« kezdtek emlegetni”. Ebben az időben Bartosnak „számos összetűzése” volt a megyei egyháziügyi főelőadóval és a helyi szervek vezetőivel. Majd a jelentés készítője, egy éles cezúrával a papra vonatkozóan – olyan sztereotípiákat kezdett írni, amit a kommunista propaganda évek óta sulykolt: „amint bedolgozta magát, biztosította számára a maximális kényelmet, alábbhagyott lendülete és ettől az időtől kezdve fokozatosan csökkent tekintélye, befolyása is. Ma már úgy emlegetik a községben, mint erkölcstelen, pénzhajhászó, ingyenélő papot és szívesen látnák, ha elköltözne onnan. Nőügyeivel néhány családban okozott már eddig is kellemetlenségeket.” Györgyfalvay szerint a gyerekek sem szívesen jártak hozzá hittanra, már nem vették komolyan, „kicsúfolják, nem egyszer nevetség tárgyává teszik”. Megállapításainak markánsan ellentmond, hogy ugyanakkor „az elsőáldozók száma az utóbbi 3 évben némi emelkedést mutat (14, 18, 19 fő)”. A jelentés készítője nyilvánvalóan elfogult a pappal szemben, a lelkipásztori munka kezdeti lendületének csökkenése mögött az ÁEH munkatársával és a helyi vezetőkkel való gyakori konfliktusok húzódhattak meg.

▼

<sup>17</sup> Rigó 2021b, 267–283.

Az egyházközség anyagi helyzete 1959-ben sokat javult, míg az előző pap a helyi italbolt egyik helyiségét bérelte, és alig volt jövedelme, addig Bartos az első évben 130 ezer forint értékű épületet vett plébániának, továbbá bútorokat és televíziót vásárolt. Györgyfalvay szerint ezért „különösen nagy a hívek felháborodása”. A jelentés készítője megállapította, hogy az egyházközség korábban jó anyagi helyzete visszaesett, nem a nagyüzemi gazdálkodás kialakítása, „hanem a pap erkölcstelen élete” miatt, ezért Bartos úgy próbált az anyagi helyzetén javítani, hogy az országban többféle vállalt orgona-, zongora- és harmóniumjavítást és a faluban néhány gyermeket zenére tanított. A jelentés összegzése szerint a párt és állami szervek vezetői „megalégedéssel veszik tudomásul, hogy a nagy fel-futás után szemmel látható a visszaesés, a pap népszerűtlenné vált, s erkölcstelen magatartása miatt hívei nagy része megbotránkozással beszél róla”. Györgyfalvay szerint a helyi vezetés egyetért azzal, hogy a papot ne mozdítsák el a helyéről, ennek ellenére 1963-ban áthelyezték.<sup>18</sup>

Összességében megállapíthatjuk, hogy Bartos Béla volt szerzetesként az első papi szolgálati helyén, Gátéren a korábban pangó hitéletet felrázta és fellendítette, a hittanra járók számát növelte, parókiaépületet vásárolt, azt bebútorozta. Minden bizonnyal ezek a gyors eredmények az ÁEH megyei főelőadójával és a helyi vezetéssel is konfliktusokat generáltak. Bartos aktívan segítette a kényszerkollektivizálást, a tekintélyes egyházközség elnökét ő beszélte rá a belépésre, ami több településen a papok és lelkészek népszerűségének a csökkenését, ellehetetlenülését eredményezte.<sup>19</sup> Ezek így együttesen csökkenthették a pap kezdeti lelkesedését és a hívek felé irányuló bizalmát is. Bartos minden bizonnyal reálisan látta a tévesítés elkerülhetetlenségét, ugyanakkor aktívan fellépett a működésképtelen munkaegység-bérezés ellen, a parasztság számára motíválóbb és jövedelmezőbb családi művelést, részesművelést népszerűsítette a helyi vezetők körében, amivel a gyülekezetében élő családok helyzetén igyekezett javítani. Bartos belátta a kényszerkollektivizálás elkerülhetetlenségét, de a szovjet modelltől átvett munkaegységrendszer helyett, rugalmasan alkalmazkodva a máshol már bevált családi művelést és premizálást igyekezett a gátéri vezetők körében népszerűsíteni. A rendelkezésünkre álló források alapján nem tudjuk egyértelműen igazolni vagy cáfolni a Bartos erkölcstelenségére felhozott vádakot, de az bizonyos, hogy a papokról ekkoriban kialakított kommunista sztereotip jelzőkkel, vádakkal illetve a jelentés írója.

▼

<sup>18</sup> MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. óe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés

<sup>19</sup> Rigó 2020, 178–187.

## Kerekegyháza

Kerekegyházán 6200 lakos élt 1962-ben, a 4500 római katolikus mellett, a reformátusok száma 1700 fő volt. A vizsgálatot Palkó László, a kecskeméti Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem tanszékvezető tanára végezte, aki a végső jelentés összeállításában is részt vett. A katolikus plébános Tököly István volt, aki 1950 óta vett részt a papi békemozgalomban, a jellemzés szerint hitéleti téren „rendkívül aktív, képzettségét illetően kiskaliberű ember”. Tököly mellett Mácz István 1960–61-ben volt Kerekegyházán káplán, hitoktató, aki a közelmúltban egy interjúban negatív színben emlékezett meg róla.<sup>20</sup> A református lelkész Kolozsvári Kiss László volt, akiről Palkó elismerően írt, mint „igen alapos teológiai műveltségű, gazdag kulákcsaládból származó, a politikai életben visszavonult, esetenként megnyilvánulást kifejező pap, komoly versenytársa Tökölynek, a hitéleti aktivitásban”.<sup>21</sup>

A vizsgálatban megállapították, hogy a falu téesei „alig ütik meg a közepes jövedelmű szövetkezetek szintjét, elég laza a munkaerköles és a munkafegyelem, sokan ma is piacozásból biztosítják jövedelmüket”. A téesszervezés során a papok passzívan viselkedtek. Palkó szerint a kényszerkollektívizálás vége felé a tanácselnök „teljesen feleslegesen” segítséget kért Tökölytől, „aki egy vasárnapi szentbeszédében belenyugváásra szólította fel híveit, mondván, hogy ez a lépés elkerülhetetlen. [...] A község református papját, Kolozsváry Kiss Lászlót nem is kérte fel a tanács, tudomásunk szerint ő nem is nyilatkozott a nyilvánosság előtt a tsz. szervezéséről.” A jelentésben megállapították, hogy az egyháztanács tagjainak többsége a volt kulákok és a jómódú középparasztok közül került ki. Ellenállást ők sem fejtettek ki a téesszervezés idején, sőt közülük többen vezető tisztséget vállaltak a szövetkezetekben, például az *Aranyalma* termelészövetkeze-ti csoport elnöke, aki egyházközségi tanács-tag, kérte a felvételét az MSZMP-be.



20 Kecskeméti TV 2021. június 30-i „Élő emlékezet” című műsorában Hajagos Csaba készített interjút Mácz Istánnal. Mácz István 1934-ben született Gyomán, Mezőtúron érettségizett, majd az egri teológián végzett, 1957-ben szentelték pappá. A későbbi püspök, Marosi Izidor mellett volt káplán Izsákon 1960-ig. Hitoktatóként rendszeresen foglalkozott a gyerekekkel, egyhetes kirándulásra vitt 15 fiatalt, amit Szakács Gyula többször megtöltött számára. Mivel Marosi Izidor szabadkezet adott Mácznak, Kerekegyházára helyezték Tököly István prépost mellé. Mácz István elmondása szerint Tököly szigorúan ellenőrizte, megfigyelte, és az ÁBTL-ből kikért dokumentumok alapján jelentett róla az állambiztonsági szervek felé. Egy tanév után, mikor Mácz letartóztatása napirendre került, Marosi Izidor közbenjárásával az egyházmegye vezetése kimenekítette a megyéből, majd az egyházmegyéből is. Mivel Mácz Istvánt a munkájában rendszeresen akadályozták, az 1960-as évek közepén feladta papi hivatását, kilépett és családot alapított. <https://www.youtube.com/watch?v=mvMrI6OCJXo> (Letöltés: 2021. október 10.)

21 Kolozsvári Kiss László 1922. november 19-én született Debrecenben Baltázár Dezső tiszántúli püspök unokájaként. Apja debreceni lelképásztor és kiskunhalasi földbirtokos volt. Debrecenben végzett a teológián, majd Kiskunhalason lett segédlelkész. A háború után egy tanyasi templomhoz, Kunpusztára került nagy szegénységbe, itt házasodott meg, majd 1953-ban választották meg Kerekegyházára. Kerékpárral járta a kiterjedt tanyavilágot, Kunpusztán szolgált a későbbiekben is. Bagi 2006, 3–4.

A téeszek „megszilárdítását” a község papjai „nem támogatják, de nem is akadályozzák”. Tököly az elmúlt évben kétszer foglalkozott a téesz kérdésével. Egyszer a tanácselnök kérésére az őszi munkák sürgős elvégzésére hívta fel a híveit. „E »szolgálatáért« cserébe rögtön kérte is a volt katolikus kultúrház épületének visszaadását az egyház számára.” Egy másik alkalommal Tököly Krupa Vendellel – a helyi Dózsa Mgtsz elnökével, a járási pártbizottság tagjával – együtt borozott, és közben a téeszelnök tréfálkozva megjegyezte, hogy „imádkozhatnátok már egy kis esőért”. A prépost a következő vasárnapi prédikációjában hivatkozott a beszélgetésre, „s egyházának tőkét kovácsolva úgy állította be a dolgot, hogy lám még a Dózsa tsz. elnöke is belátja: most már csak az isten segíthet. [...] Szóval: vallási-politikai tőkét kovácsolt magának Krupa elvtárs kijelentéséből.”

Palkó szerint Tökölyt úgy tartják nyilván, „mint pozitív egyházi személy, mint haladó békepap. A szocialista építés, a béke védelme stb. kérdésekben azonban főleg és elsősorban a mi általunk szervezett népfront bizottsági üléseken és nem az egyházi jellegű alkalmakon. Az egyházi rendezvényeken (pl. szentbeszédekben) egyáltalán nem, vagy csak az egyház érdekeinek megfelelő torz beállításban foglalkozik időszerű politikai kérdésekkel. Tagja a Népfront Járási Bizottságának, az ülések alkalmával a járási vezetőket kéréseivel ostromolja, az egyházi és egyéni érdekeket keresi ezekben az alkalmakban is.” A vizsgálatban Palkó Tökölyt „képmutatónak, kétkulacosnak” tartotta, mert „pozitívan nyilatkozik a járási és helyi népfront bizottsági üléseken, hiszen ott nem is tehetne mást, mert lelepleződne. A templomban viszont »nem politizál« jelszóval mellőzi ezeket a kérdéseket.”

Palkó nemcsak a katolikus pappal volt elégedetlen, hanem a tanácsi vezetőkkal és a tantestülettel is, mert túl jó kapcsolatot ápoltak az egyházzal, és nem ateisták. „Kerekegyházán főleg a helyi tanács vb. elnökének liberalizmusa, a tanácsitkár, s az iskolaigazgató feleségének, a tantestület vallásos beállítottságának következtében szemmel láthatóan az egyháznak van nagyobb haszna papjuk közéleti szerepléséből. 1958-ig a prépost ott ült az április 4-i, sőt még a május 1-jei ünnepek és felvonulások elnökségében is. Ha őt csupán, mint a népfront bizottság tagját hívták is meg, a lakosság mégis azt látta, hogy az egyház ma is világi tekintély, akinek még a vezetők is keresik a kegyeit.” Palkó kirívó példaként említette, hogy a kultúrházavató ünnepségen három pap ült az első sorban, míg a téeszelnök és a párttitkár a feleségeikkel együtt nem kaptak ülőhelyet. Azt is helytelenítette, hogy minden esetben a tanácselnök ment el a plébánoshoz, ha valamilyen kérése volt a végrehajtó bizottságnak, ahová elkísérte a KISZ-titkár is.

A jelentésben megállapították, hogy Tököly hatására a hívők, a fiatalok is, bátrabban felvállalták és kiálltak a vallásukért. A nők és az időskorúak mellett, viszonylag nagy számban a 20 évnél fiatalabbak is jártak templomba, köztük KISZ-tagok is. A vallásosság erős volt a faluban, nem szégyellték az emberek.

„A katolikus egyház Tököly és káplánja irányításával erőteljes törekvést fejt ki annak érdekében is, hogy a vallásos emberek nyíltan mutassák ki a vallásosságukat, ne szégyelljék azt megvallani.” Palkó konkrét példákat sorolt fel állítása alátámasztására, például „a központi iskola VII. osztályának tanulói a nagypénteki énekórán nem voltak hajlandók mozgalmi dalt énekelni, mondván, hogy ezen a napon nem szabad. A helyi fmsz. [fölműves-szövetkezet – beszűrés R. R.] gépírónöje nem volt hajlandó legépelni a vallás elleni harc kérdéseiről szóló szemináriumi előadást. A KISZ politikai körről a *Vallás* című téma megtárgyalása után a fiatalok 40%-a lemorzsolódott. Világos tehát az egyház törekvése: elvonni a híveket, főleg az ifjúságot az ateista propaganda fórumai elől.”

Palkó megállapította, hogy a katolikus és református hitoktatás is erősödött a településen, és az iskola vezetése sem volt eléggé ateista, sőt a „tanyai iskolákban is rendszeresen megtartott istentiszteletek segítségével aktív hitéletre próbálják rávenni a híveket. [...] Mindkét felekezet fő törekvése az ifjúság megnyerésére, megtartására irányul. Ebben egyes pedagógusok aktív szerepükkel, mások passzív magatartásukkal segítséget nyújtanak.” 1959 óta 54-ről 61%-ra emelkedett a hittanra beíratott gyermekek aránya. Palkó azt is megállapította, hogy „gyakorlatilag a beíratottnál lényegesen többen vesznek részt hitoktatásban, mert a pedagógusok nem ellenőrzik az órákat, s jelen vannak oda be nem írt tanulók is. Megtörtént, hogy a központi iskola Rozsnyóiné nevű pedagógusa felszólította a gyermekeket, hogy valamennyien maradjanak ott hittanórán. Így maradt ott az órán a helyi rendőrparancsnok Kovács elvtárs be nem írt kislánya is. A kunpusztai iskola pedagógusnője nem íratta be gyermekét, de rendszeresen járhatja hittanra. [...] A Dózsa tsz. melletti külterületi osztatlan alsótagozatú iskolában például csupán 1 gyermek nem jár hittanra, pedig itt is 71% a beiratkozottak aránya.”

A jelentésben Palkó az iskolaigazgatóval és a tantestülettel kapcsolatosan is felsorolta a problémákat. „Mindezek felvetik a pedagógusok világnézeti nevelésének hiányos voltát, azt, hogy egy részük támogatja az egyházat, más részük megalkuszik a helyzettel. Jellemző, hogy a 41 tagú községi pedagógustestületben egy [MSZMP – beszűrés R. R.] tagjelölt van, s az iskola igazgatója ezt az egyet is akarata ellenére külterületi iskolába helyezte »azzal a hazugsággal, hogy saját kérelmére került oda«. A kommunista felfogású, ateista pedagógusokat kinézik maguk közül, a falu párttag értelmiségi dolgozóival semmiféle kapcsolatot nem tartanak fenn.” Végül Palkó megjegyezte: „szerintem feltétlenül új, párttag iskolaigazgatót kell vinni mielőbb Kerekegyházára, mert a jelenlegi – bár nagyszerűen fújja a marxizmust – jó barátságot tart fenn a préposttal”. Ezt a javaslatot kihagyták a végleges megyei jelentésből. Palkó az iskolaigazgató „gyengeségét” az egyházakkal kapcsolatosan több példával is igazolta, a két külterületi iskolában rendszerint havonta egy-két alkalommal tartottak istentiszteleteket. A hittanbeíratás időpontjait „méteres plakátokon tudatta az igazgató a szülőkkel, annak

ellenére, hogy a községi párttitkár felkérte, csak géppel írott hirdetményt tegyen ki”. Azt is megjegyezte, hogy a pedagógusok „semmilyen felvilágosító munkát nem végeztek a szülők körében a hittanbeíratások ellen. A külterületi iskolákban még a népköztársasági címet sem találtuk. [...] A hitoktatást a külterületi iskolákban nem ellenőrzik, így fordulhat elő, hogy egy világi hitoktató (Mopeddel járó vénlány) azokat is ott tartja, akik nincsenek beíratva.”

Palkó azt is problémásnak látta, hogy „az igazgató maga is jó barátságot tart fenn a préposttal, rendszeresen meghívja az iskola ünnepségeire, legutóbb a ballagási ünnepségen is részt vett. A pap szomszédjában lakik, s külön kaput csináltatott a hátsó udvaron, hogy a plébániára feltűnés nélkül közlekedhessék.” De nemcsak az igazgató ápolt jó kapcsolatot a pappal, hanem a tanácsítók és a felesége is. „Kovácsné, a községi tanács vb titkárának pedagógus felesége, férjével együtt rendszeresen jár templomba.” Palkó azt is megállapította, hogy „a környékben Kerekegyházán van a legnagyobb létszámú ministránsgárda.” Tudomásunk szerint 30–40 fiút képeznek ki rendszeresen erre a célra, akik közül többen 5–10 Ft-os jutalékért végeznek szolgálatokat a „temetéseken, esküvőkön. [...] Még a kommunista földművelésügyi igazgató fia is ministrált, mert 10 Ft-ot kapott érte.”

Palkó szerint a katolikus és a református egyház anyagi ereje jelentős, nem csökkent, és a térszerzés utáni új helyzethez gyorsan alkalmazkodtak. 1961 őszén Tököly préposttal többször vitát folytatott a helyi pártvezetés az egyházi adószedők személyét illetően. A prépost ragaszkodott ahhoz, hogy jól dolgozó térszerezők legyenek a pénzeszedők, mert nekik tekintélyük volt a hívek előtt, és példát mutattak. A szélvihar által megrongált templomtorony javítására a pénzeszedők a térszerezők körében előjegyzést vettek föl, és így biztosították, hogy zárszámadáskor nagyobb összegeket adjanak. Voltak, akik 500, sőt ezer forintot is előjegyeztek. Palkó megállapította, hogy „sajnos ez mind a helyi tanács vb. elnökének tudtával történt anélkül, hogy bármilyen jelzést eszközölt volna felsőbb szerveinek”. Palkó úgy vélte, hogy csökkent a hívek egyházi adófizetési hajlandósága. Ezt a papok úgy ellensúlyozták, hogy gyakrabban mentek családlátogatásra. A családlátogatások során a „könnyebb” helyekre az egyháztanács tagjai, a „nehezebb” helyekre a kispap ment. Palkó tudni vélte, hogy ilyen alkalmon az egyházi adó beszédese és a hittanbeíratásra való felszólítás volt a fő téma. „Még az is megtörtént, hogy a községben szolgáló káplán a falu párttitkárának és tanácselnökének lakását is felkereste egyházi adóért. [...] Hegedűs elvtárs a tanács vb. elnöke »Atyámnak« szólítja a prépostot. Amikor a káplán a lakásán kérte az egyházi adót, azzal vágta ki magát, hogy ő református.” A vizsgálatban kiemelték, hogy a tanácselnök és a térszerező is támogatta anyagilag az egyházat. „Szóvá kell tenni, hogy Tököly a közte és a községi tanács elnöke között kialakult jó viszonyt felhasználva anyagi vonatkozásban fokozott támogatást igényel a községi tanács-

tól: pl. a megrongált torony helyreállítási költségeinek kiegészítése érdekében már két levelet is írt a tanácsnak. [...] Anyagi vonatkozásban támogatást kap a már említett Dózsa tsz. elnökétől is, aki évente egy kocsi szalmát küld a prépostnak.” Palkó azt is megjegyezte, hogy a katolikus kántor Puchardt Győző, aki „egyébként erősen reakciós beállítottságú, nyugdíját órajavításokkal egészíti ki”.<sup>22</sup>

Palkó azt is megjegyezte, hogy van a faluban, aki nem tartja helyesnek az egyházzal való szoros kapcsolatot, a tanácselnök-helyettes „Baksa elvtárs és néhány párttag legszívesebben betiltaná az egyházakat és elküldenék a vallásos pedagógusokat”. Végül Palkó a saját véleményével zárta a jelentést, szerinte a „vizsgálat eredménye indokolttá teszi a mielőbbi helyszíni segítségnyújtást”. Véleménye szerint országos és esetleg megyei szinten – elsősorban külpolitikai okokból – szükséges az állam és az egyházak politikai együttműködése. Helyi viszonylatban korlátozni kell az együttműködést, nem szabad segíteni az egyházak régi tekintélyének fenntartását és erősítését. Az egyházak politikai, közéleti szereplésének korlátozására, elszigetelésükre kell törekedni, nem pedig a helyi kapcsolatok bővítésére. Kerekegyháza az együttműködésből „feltétlenül és mérhetően” az egyháznak származik előnye. Palkó károsnak tartotta a „liberalizmust”, „vallás és az egyházak iránti engedékenység gyakorlatát”.<sup>23</sup>

Ez a települési jelentés a legrészletesebb és a kulturális ellenállás megannyi formájára és széles skálájára láthatunk benne példákat. Ahhoz, hogy egy ilyen részletes és alapos jelentés jöhetett létre, egyrészt szükség volt a marxista egyetem elkötelezett oktatója, a minden bizonnyal ateista Palkó László alapos gyűjtőmunkájára, másrészt arra, hogy a tanácselnök-helyettes Baksa nem értett egyet a település vezetőinek az egyház munkáját elnéző, helyenként támogató magatartásával, és minden bizonnyal gyűjtötte ellenük az információkat, amire Palkó építhetett.

Az itt megjelenő kulturális ellenállási formák közül hármat emelek ki, egyrészt Tökölly és a helyi vezetők, a tanácselnök, a tanács titkár, a téceszelnök, az iskolaigazgató jó kapcsolatát és egymás munkájának elismerését és támogatását oly módon, hogy másként viselkedtek a pártállami és másként az egyházi környezetben, ezt nevezte Palkó „képmutató, kétkulacos” magatartásnak, amit a kulturális ellenállás keretében értelmezhetünk a kijátszás, a rugalmas alkalmaz-

▼

22 Puchardt Győző 1906-ban született, 1926-ban Esztergomban tanítói képesítést szerzett és Lajosmizsén kezdett dolgozni. 1927-től kántortanítóként a kerekegyházi katolikus iskolába került. 1929-ben házasodott, négy gyermekük született, 1936-tól iskolaigazgató lett. Vári Ferenc plébánossal tiltakoztak az iskola államosítása ellen, 1948. június 17-én letartóztatták őket és több mint 13 hónapra internálták. Az internálást követően iskolaigazgatói állásából felfüggesztették, majd a fegyelmi eljárás során állásától is megfosztották. 1949-től haláláig, 1966-ig főállású kántor volt az egyháznál. 1956 októberében a helyi nemzeti bizottság tagja lett, felszólalt a szabad vallásgyakorlat és hittanoktatás engedélyezése érdekében. 1957. július 29-én letartóztatták, 1958. szeptember 12-én szabadult. A kántori munkából nem tudott megélni, elsajátította az óras szakmát, ezzel próbálta jövedelmét kiegészíteni. Szalai 2017, 25–31.

23 MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. öe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.

ködés fogalmakkal. Másrészt a hétköznapi ellenállásra is több példát találunk a helyi társadalom különböző csoportjaiban, például amikor a hetedik osztályosok megtagadták, hogy nagypénteken mozgalmi dalt énekeljenek, a tévész gépirónője megtagadta a vallásellenes szöveg leírását, a KISZ-tagok 40%-a elhagyta a szervezetet az egyházellenes előadás után, a pedagógusok az egyetlen párttagjelöltet is kiközösítették maguk közül, és az igazgató áthelyezte a külterületi iskolába. Harmadrészt a hittanbeíratás hirdetésére vonatkozó utasításokat sem tartották be az iskolában, és a hittanórákat is próbálták úgy megtartani, hogy a nem beíratott gyermekek is részt vegyenek rajta.<sup>24</sup>

## Kiskőrös

Kiskőrös 13 200 lakosú járási székhely volt 1962-ben, 1973-ig nem rendelkezett városi besorolással, lakói magyar és szlovák nemzetiségűek voltak. Többféle felekezet működött itt, közel 10 000 evangélikus, 2500 római katolikus, 500 baptista és 350 református hívővel számoltak, de kiemelték, hogy adventisták, pünkösdisták, Jehova tanúi is éltek a településen. Kiskőrösön Urbán Pál megyei népművelési tanácsadó és Bársony Ferenc, a megyei pártarchívum vezetője végezte a vizsgálatot.

Az evangélikus egyházban két lelkész és két hitoktató szolgált, a templomon túl 1949-től imaházzal is rendelkeztek. Szakács Gyula a vizsgálat tervezetében úgy jellemezte dr. Murányi György lelkészt, mint „az egyházmegye egyik legreakciósabb tsz ellenes papját”, ezzel szemben a vizsgálatot végzők jelentése szerint az evangélikusok egy része „kommunista papnak” tartja, mert prédikációiban reagált a politikai eredményekre is.<sup>25</sup> A vizsgálat szerint Ponicsán Imre evangélikus lelkész magatartását lojálisnak tartották.<sup>26</sup> A római katolikus



24 Szabó Gábor is megerősítette az emlékiratában, hogy hittanra nem csak a beíratott gyermekek jártak, hanem jóval többen. Szabó Gábor leírta, hogy a dunántúli, csöszai általános iskola igazgatója „nem idegesítette magát a létszámokkal, hanem – bármiféle alap nélkül – minden évben valamivel kevesebb beíratkozottat jelentett a járási oktatási osztályra, ezzel elnyerve azok dicséretét. Nekem soha nem adott névsort a beíratott gyermekekről. Én mindig kértem tőle, aztán már nem firsziroztam, mert ez az állapot azt a szabadságot adta nekem, hogy – névsor híján – mindenkit behívhattam az órára. Ha nincs hivatalos listám, nem vagyok köteles tudni, ki a beíratott és ki nem. Lehet, hogy ezt az igazgató is tudta, és ezért járt el így. Erről soha nem beszélünk.” Szabó 2021, 129. Ezen információk birtokában érdemes megfontolni, hogy a hitoktatásra járók számának alakulására vonatkozó statisztikai adatok mennyire megbízhatók.

25 Dr. Murányi György 1931 és 1942 között Győron szolgált, közben a Kolozsvári Egyetemen jogi doktorátust szerzett, 1942 novemberétől lett kiskőrösi lelkész, 1948-ban a Pest megyei Alsó Egyházmegye esperesévé választották. Murányi vezetésével 1949-re felépült a 800 fő befogadására alkalmas evangélikus imaház, amit második templomként használtak. Az imaházat 1950-ben kétszer próbálták államosítani, de Murányi és lelkésztársa, Ponicsán Imre közbenjárásával ezt sikerült megakadályozni. 1950-ben Murányi ellen fegyelmi eljárást indítottak, felfüggesztették állásából, és azzal a feltétellel maradhatott kiskőrösi lelkész, hogy lemondott az esperesi pozíciójáról, 1973-ban nyugdíjazták. Turán 2019a.

26 Ponicsán Imre (1917–1991) 1940-ben került Kiskőrösre segédlelkészként, 1944-ben táborig lelkészként szolgált a fronton, a szovjet fogságból 1946 októberében tért haza. A kiskőrösi imaház építése mellett, az ÁEH-val történő küzdelmei során

papot, dr. Forgács Ferenc esperest a jelentésben „visszahúzódó, ingadozó pap, de nem ellenséges” minősítéssel jellemezték.<sup>27</sup> A református lelkészről, dr. Vincze Ferencről azt írták, hogy „1956-ban ellenforradalmi vezető szerepet játszott, s két évet ült börtönben”. A jelentés szerint a politikai befolyása családi és baráti kapcsolatai révén „túlnő a gyülekezete határain”, majd megállapították róla, hogy „börtönbüntetésének letöltése után kezdetben a »mártír« szerepét játszotta. Figyelmeztetés után azonban elcsendesedett és azóta visszavonult.”<sup>28</sup> Szakács Gyula az ÁEH megyei főelőadója 1957-ben Vinczét a bíróság felé úgy jellemezte, mint aki „alaptermészeténél fogva szerepelni vágyó, felszínen mozgó ember, aki néha egyházi feljebbvalóival is összetűzésbe került, viszont a hivatalos szervekkel sohasem konfrontálódott. [...] lojális magatartást tanúsított”. Azt is hozzátette Szakács, hogy tapasztalatai alapján Vincze a rendszerrel szemben tartózkodó, inkább kritikus álláspontot képviselt, véleményének azonban közösségben soha nem adott hangot.<sup>29</sup> A helyi vezetők a kényszerkollektivizáláskor a lelkészek, papok, presbiterek tudomására hozták, hogy nem kérnek tőlük segítséget, ellenben elvárják, hogy ellenagitációt ne fejtessenek ki, „ennek a kérésnek eleget tettek”.

A jelentés szerint Kiskőrösön a téészesítés viszonylag hosszú időt vett igénybe, „3 hét alatt bonyolították le”. Egy termelőszövetkezetet és nyolc szakszövetkezetet hoztak létre a településen, a szőlő- és gyümölcsstermesztés meghatározó szerepe miatt. A papok, lelkészek nem „fejtették ki ellenállást” a téészesítés idején, semleges magatartást tanúsítottak, „bár helyzetüket könnyebbé tette, hogy a szakszövetkezetek szervezése népszerűbb volt a hívek előtt”.<sup>30</sup> Megállapították, hogy az egyházközségek képviselői, presbiteri jelentős befolyással bírtak a lakosságra, kimondottan ellenséges magatartást az átszervezéssel szemben ők sem tanúsítottak. A téészesítést „úgy fogták fel, mint gazdasági ügyet, s azt az ideológiával, a vallással nem hozták összefüggésbe”. A szakszövetkezetek megalakítását követően több presbiter bekerült a vezetésbe, többen a vizsgálat idején, 1962-ben is vezetők voltak, például elnöki pozíciót töltött be Csabai István presbiter.

▼  
elérte, hogy 1969-ben egy másik imaházat is emeltek Kiskőrös-Erdőtelek részen, amit 1971-ben szenteltek fel. Turán 2019b.

27 Dr. Forgács Ferenc (1906–1978) a Szatmár megyei Vállajon született, a teológiát Kalocsán végezte, 1930-ban szenteltek föl. 1942-ben kánonjogból doktorált, 1944-től lett plébános Kiskőrösön, 1947-től esperes. <https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/forgacs-ferenc> (Letöltés: 2021. október 10.)

28 Dr. Vincze Ferenc 1914-ben született Nagykanizsán, 1942-ben végzett a teológián, majd Hatvanban és Dunapatajdon szolgált, 1947-től kiskőrösi lelképásztor. 1956 októberében nem fogadta el a meghívást a nemzeti bizottságba, de az ülésein részt vett. 1957 júniusában internálták, majd 1958. március 26-án két év börtönbüntetésre ítélték, 1959 áprilisában szabadult. A vád szerint javasolta az állami és pártvezetők eltávolítását a forradalom idején. Szabó 2019, 96–97.

29 Szabó 2019, 96.

30 A szakszövetkezetek többsége Bács-Kiskun megyében jött létre, főként a Homokhátságon, ahol a kiterjedt tanyás térségek és a nagyarányú szőlő-, zöldség- és gyümölcsstermesztés termőképességének a megőrzéséhez egy lazább, a tagoknak nagyobb mozgásteret biztosító szövetkezeti formát hoztak létre. Rigó 2021a, 86–90.

A jelentésben megjegyezték, hogy a kényszerkollektivizálás időszakában „egy volt szerzetes [..] géppel írt röplapot terjesztett. A szöveg felszólította a híveket, hogy 3 napig zárkozzanak be, s lakásukba senkit be ne engedjenek, s imádkozzanak. Mivel ez a tevékenység egybeesett a szervezéssel, bizonyos körökben gátolta az agitátorok munkáját.” A téészesítés kezdetén „ellenállást tapasztaltak a község legvallásosabb területén Erdőtelek tanyaközponton. E terület minden családtagja aktív templomba járó. A szervezéskor egységesen foglaltak állást a belépés ellen. Amikor közülük 20 főt beidéztek egy sem jelent meg. Szívós politikai munka vezetett csak sikerre.” Kiskőrösön a szövetkezet és a szakszövetkezetek „megerősítése” megfelelően haladt. A szakszövetkezetekben fiatalok és nők is nagy számban dolgoztak, öt szakszövetkezetben alakult KISZ-szervezet, közülük háromban „komoly munkát” végeztek. Ezt azért tartották jelentősnek, mert „eddig Kiskőrösön a különböző egyházak nagy befolyást gyakoroltak a nőkre és fiatalokra”.

A jelentés szerint a papok közéleti tevékenysége minimális. Forgács Ferenc katolikus esperes tagja volt a helyi népfrentbizottságnak, de „csak külön kérésre, többszöri felhívásra vesz részt az üléseken, véleményt ritkán nyilvánít”. A lelkészek, papok itt is aktívan látogatták a családokat, ami a jelentés készítői szerint „elsősorban a hitéletre vonatkozik” és a hittanoktatás érdekében történik. Az egyik fiatal evangélikus pap „nagyon aktív családlátogató volt és személyes vallásos agitálást folytatott”, mire a község vezetői figyelmeztették a vezető lelkészt, aki kijelentette, hogy „ő sem ért egyet ezzel a túlbuzgósággal”. A családlátogatásokat külterületen is végezték, két lelkész motorkerékpárral is rendelkezett ezen okból.

A hitoktatásra vonatkozóan megállapították, hogy folyamatosan gyengül, néhány éve még a diákok 45%-a járt hittanra, 1962-re ez 29 százalékra csökkent, és egy év alatt a konfirmandusok száma is 41 fővel apadt. A magyarázatot abban látták, hogy korábban a pedagógusok a családlátogatás során hívták fel a beíratásra a figyelmet, de ezt megtiltották nekik. Azt is megjegyzi a jelentésben, hogy a számok azonban nem adnak reális képet, mert a beiratkozottak egy része év közben kimarad, másrészt a szektás szülők családon, illetve szektán belül alkalmazák a vallásos nevelést, továbbá „[...] a papok ha módját tehetik, a be nem íratott gyerekeket is bevonják a hitoktatásba”. Azt is megállapították, hogy „a járási úttörő kulturális szemle időpontja egybeesett a konfirmációval. Az énekkar felépésének idejét későbbre kellett halasztani, mert a gyerekek előbb a templomba mentek a szertartásra.”

A jelentés készítői megjegyezték, hogy „1958–59-ig többszöri figyelmeztetés ellenére is igen élénk egyház-kulturális munka folyt az evangélikusok imaházában”. De a téészesítést követően a párt „kitartó munkával elérte”, hogy kevesebb a fiatal az „országos tekintélyű evangélikus énekkarban”, és elérte a „különböző

vallásos színdarabok betanításának” leállítását is.<sup>31</sup> Megjegyezték, hogy a „haladó gondolkodású emberek” elítélik dr. Rónaszéki Aladár belgyógyász orvost, aki korábban katoniorvos volt, és ekkoriban bármikor hívták, a legtávolabbi helyekre is kiszállt a civil betegekhez, akiket „Isten nevében” kezelt, ezen túl „tünet valóságával, családjával együtt rendszeresen jár templomba”. A tekintélyelvűbb vidéki társadalomban nagy jelentősége volt annak, ha egy-egy köztisztelőben álló értelmiségi, jelen esetben egy főorvos nyíltan felvállalta a vallásos világnézetét és hitének gyakorlását, ezzel a kiállással erőt és bátorságot adott a vallásos, de már megfélemlített lakosságnak. Rónaszéki Aladárnak ebből a szempontból nagy jelentőséget tulajdonítottak, mert név szerint is beemelték a jelentés szövegébe.

A történelmi egyházakon túl a kisebb felekezetekre is kiterjedt a vizsgálat, megjegyezték, hogy „Koloncák Mihály, a pünkösdisták gyülekezet vezetője nyíltan rendszerellenes állásfoglalásáról ismert. Ellenzője a kollektív gazdálkodásnak, nyíltan szót emel a párt kulturális és ifjúsági munkája ellen. Az általa vezetett szektának van a legszervezettebb ifjúsági csoportja, kb. 50 taggal. Bibliái tárgyú színdarabokat tanulnak, s azokat a környékbeli szekták összejövetelein is előadják.” Végül azt írták, hogy a község vezetői megfelelően tájékozottak az egyház működését illetően, „bár néha nehéz helyzetbe hozza őket az agresszív fellépéséről ismert, s régi baráti kapcsolatait jól gyümölcsösztető Murányi György evangélikus lelkész”.<sup>32</sup>

Összességében megállapíthatjuk, hogy Kiskörösön a helyi pártállami vezetés komolyan vette az egyház elleni küzdelmet, már az ötvenes évek elején meghurcolták Murányi Györgyöt az imaház felépítése és az államosításának megakadályozására tett erőfeszítései miatt, majd az 1956-os eseményekben gyakorlatilag csak informális szerepet játszó Vincze Ferencet közel két évre bebörtönözték. A helyi vezetés igyekezett az evangélikusok kiterjedt kulturális életét korlátozni az énekkar és a színjátszó csoport felszámolásával. A lelkészek, papok visszavonultak a település közéletéből, de a hívekkel aktívan igyekeztek kapcsolatot tartani a családlátogatások keretében, amire a tanyákon is nagy hangsúlyt fektettek, ezért motorkerékpárokat is vásároltak. A statisztika szerint itt is csökkent a hittanra járók száma, de a jelentésben megjegyezték, hogy ezek a számok „nem adnak reális képet”, mert a papok a be nem íratott gyermekeket is bevonják a hitoktatásba.

▼

31 A Kádár-korszak egyházpolitikája, azon belül a BM III/III–1. Osztálya az egyházi elhárítással foglalkozott, és az egyházak közéleti és kulturális visszaszorítása volt a célja. A hagyományos közösségek felbomlasztására manipulatív titkosszolgálati eszközöket is bevetettek, a kisközösségek bomlasztása is faladata közé tartozott. Tabajdi 2019, 31–32.

32 MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. öe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.

A kényszerkollektivizálás Kiskőrösön még úgy is komoly ellenállást váltott ki, hogy a térségben szakszövetkezeteket hoztak létre, ami jóval nagyobb önállóságot hagyott meg a tagoknak, mint a termelőszövetkezetek. A tévesztés ellen röplapot terjesztett egy volt szerzetesnő, a vallásos tanyaiak ellenálltak az agitátoroknak, és a tanácsházára történő idézésre sem mentek el, ahol rendszerint fizikai erőszakkal igyekeztek kikényszeríteni a belépési nyilatkozat aláírását.<sup>33</sup>

## *Kiskunhalas*

A vizsgálatba bevont egyetlen város, Kiskunhalas 26 400 fős lakosságából 15 ezren voltak római katolikusok, 9500-an reformátusok, 350-en evangélikusok, 80-an a baptisták és az egyéb kisebb felekezetekhez tartozók. A vizsgálatot Tóth Imre, a megyei tanács művelődési osztályának szakfelügyelője és Kovács Pál, a megyei könyvtár munkatársa végezte. Megállapították, hogy a városban a papság eltérően viszonyult az MSZMP politikájához. Boskó Vilmos római katolikus főesperest úgy jellemezték, mint „évekig ingadozó, passzív ember. Múlt év tavaszán lett a katolikus papság békebizottsága választmányi tagja, azóta aktívabb, papi gyűléseken véleményt nyilvánít, káplánjaival politikai értelemben is pozitívan foglalkozik.”<sup>34</sup> A református lelkészt, Ulakcsay Antalt úgy jellemezték, mint „a megye egyik leghaladóbb, leglojálisabb papja. Jó kapcsolata van a város vezetőivel, s az együttműködésből mindkét fél kellő hasznot húz.”<sup>35</sup> Bachát István evangélikus lelkészről azt írták, hogy 1956-ban a „reakció szócsöveként lépett fel, de miután egyházi és állami részről többszöri figyelmeztetést kapott, e téren passzivitásba vonult.”<sup>36</sup>

Kiskunhalason csak 1962 tavaszán fejezték be a kényszerkollektivizálást, melynek során a papság különbözőképpen viselkedett, Ulakcsay Antal „igen aktívan támogatta a város vezetőit, [...] meggyőző erővel foglalt állást a nagyüzemi gazdálkodás mellett, többször hangsúlyozta az átszervezés szükségességét. [...] A presbitérium 3 tekintélyes középparaszt tagjával – akiknek befolyása volt a többiekre is – elsőnek ő tárgyalta, s ő készítette elő őket a belépésre. Lojális

33 Rigó 2019b, 107–117.

34 Boskó Vilmos (1905–1979) Kecskeméten született, 1928-ban szentelték pappá majd hitoktató lett Monoron, 1931-től segédlelkész Kiskunhalason, 1933-ban Vácra került. 1942-től Izsákon, majd 1944-től plébános Kiskunhalason. 1949-től kertületi esperes, 1958-tól főesperes, 1964-től címzetes apát, 1966-tól kanonok. Szakál 2002, 162–163.

35 Ulakcsay Antal (1917–1989) Pécsen született, 1939-ben végzett a budapesti teológián, Kecskeméten lett segédlelkész, majd az orosz fronton tábori lelkész. Kecskeméten volt vallásnár, majd 1953-tól 1977 végéig szolgált Kiskunhalason. Szakál 2002, 245.

36 Bachát István (1919–2001) a Vas megyei Órimagyarósdon született, a soproni teológián végzett 1941-ben. Körmenten és Kőtcésen szolgált, majd 1944-ben bevonult tábori lelkész lett, szovjet fogságba került. 1946-tól kiskunhalasi parókus lelkész 1964-ig, utána Vácott szolgált. <http://vacievanglikus.hu/lelkeszeink/> (Letöltés: 2021. október 10.)

magatartása és támogató készsége a szervezés idején is kiváltotta a presbitérium reakciós részének ellenállását, akik kifogást is emeltek ellene egyházi feletteseinél.” Boskó Vilmos semleges volt, nem kértek tőle támogatást, „viszont komolyan vette a megállapodás azon részét, hogy az egyház ne akadályozza az átszervezést. Az egyházközségi tanács egy tagja – dr. Pető Jenő volt horthysta táblabíró – a képviselőket az átszervezés ellen igyekezte hangolni, de Boskó ezt azonnal leállította, sőt a testületből való kirekesztéssel fenyegette meg.”

Ulakcsay Antal 1954 óta tagja volt a Hazafias Népfront Városi Bizottságának. „A város vezetői nagyra becsülik Ulakcsay nyílt és őszinte kiállását, s az a véleményük, hogy népszerűsítése számunkra előnyös. Indokolják ezt azzal is, hogy közéleti tevékenysége nem jár együtt a hitélet növekedésével, mert abban folyamatos visszaesés van.” A jelentés végén a hitoktatásra vonatkozóan megállapították, hogy a kiskunhalasi református hívek 8–12%-a él rendszeres hitéletet, évente 50–80 főre csökkent az úrvacsorázók száma, 1962-ben 42 fővel kevesebb volt a konfirmandus, mint az előző évben. A katolikus egyház befolyását is hasonló mértékűnek látták, de „az ifjúsági bázisa azonban valamelyest nagyobb”. Az elsőáldozók száma 14 fővel nőtt ebben az évben. A hitoktatásban részt vevők száma 1957 óta fokozatosan csökkent, a középiskolákban „gyakorlatilag megszűnt”.<sup>37</sup>

Összességében a kiskunhalasi jelentés a város méretéhez és felekezeti sokszínűségéhez képest elég szűkszavú és kevés érdemi információt hordoz, az a legjelentősebb megállapítása, hogy a különböző egyházak lelkészei eltérően viszonyultak a téjeszesítéshez, a református Ulakcsay Antal aktívan támogatta, és a presbitérium meghatározó gazdáit is ő agította a belépésre, ami felháborodást váltott ki, amit az esperesnek is jeleztek.<sup>38</sup> A katolikus pap is „leállította” az egyháztanácsban azt, aki a téjeszesítés elleni fellépésre biztatta a tagokat.

## Mélykút

A 8200 lakosú településen döntően római katolikusok éltek, körülbelül 50 fős református fiókegyház működött a faluban. A vizsgálatot Papp István, a megyei KISZ agitációs és propaganda osztályának vezetője végezte. Ekkor már két katolikus plébánia működött a faluban, a régi plébánián Csiszár Géza esperes szolgált, aki a jellemzés szerint a „békemozgalom indulásakor élenjáró volt, 56-ban személyi sérelem érte, s amiért akkor nem álltunk ki mellette, megsértődött,

37 MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. öe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.

38 Külön tanulmányban foglalkoztam azzal, hogy azok a református lelkészek, akik aktívan agitálták a híveiket a téjeszbe történő belépésre, gyakran elvesztették a híveik bizalmát, kiürült a templomuk, ellehetetlenültek és át kellett helyezni őket másik gyülekezetbe. Például ezért helyezték át Gara Józsefet Tiszakécskéről Dunapatajra. Rigó 2020, 183–187.

visszavonult”.<sup>39</sup> Az új plébánia 1961-ben alakult meg, igen jelentős, másfél millió forintos költséggel új templomot és parókiát építettek, a plébánosa Tóth István lett, akit úgy jellemeztek, hogy „közömbös politikailag”.<sup>40</sup>

A faluban a kényszerkollektivizálás 1960 telén, tíz nap alatt történt. Az téészesítés idején, a tanács vezetőinek kérésére Csiszár Géza a témában kapott köriratot az előírt egy alkalom helyett két vasárnapon, összesen hat misén ismer-tette. Ezzel kapcsolatosan „szórványosan megjegyzések hangzottak el a hívek részéről, a pap kommunista voltára” vonatkozóan. Ezt leszámítva az átszervezés-kor „passzív magatartást” tanúsított Csiszár. A református híveknek nem volt helyben lelkészük, a jelentés szerint nem volt velük probléma. „A papok kerülik a tsz. problémáival való foglalkozást, az állammal nem akarnak emiatt összeüt-közésbe kerülni, mivel anyagi bázisuk biztosított.” A téészben megfelelően folyt a munka, „Csiszár egy alkalommal azon kesergett, hogy a fiatalok elhagyják a falut és a városban keresnek munkát és így az egyház tagjainak száma is csökken”. A megállapítás szerint a papok nem vállaltak aktív közéleti szerepet. 1960-ban az új mozi építéskor kérte a tanács a plébános segítségét, hogy társadalmi mun-kára mozgósítsa a híveket. A pap teljesítette a kérést, „s hívei közül sokan részt vettek lovas kocsival és gyalogmunkával az építkezésen, bár ugyanakkor folyt az új templom építése is társadalmi munkával”.

Az egyház anyagi helyzete javult 1956 után, 1957-ben telket vásároltak a Széchenyi-telepi templomnak, majd 1958-ban megvették a bácsalmási zsinagógát, a hívek önkéntes munkával lebontották, és az építőanyagot Mélykútra fuvarozták, 1959 tavaszán megkezdték az építkezést, a munkára hatszázan jelent-keztek. A jelentés szerint a plébános és káplánjai, Tóth István és Varga Imre „az egyházi vezetők részéről elismerést kiváltó módon szervezték meg az építkezést, és biztosították a szükséges anyagi fedezetet és a folyamatos társadalmi munkát. Verseny alakult ki a módos gazdák között, hogy ki ad többet az építkezésre”, de erejükhöz mérten a szegények is adakoztak. A hívek vállalták a templom beren-dezési tárgyainak, ablakainak megvásárlását. „Egy helybeli idős asszony húszezer forinttal járult hozzá a templomépítéshez. Külföldről faanyagot, utóbb pedig szentképeket és oltárképet kaptak.” 1962 májusában tartották az új templomnál a harangszentelést, az egyik harangot használtan vették Érsekcsanádról, a másikat a helyi téesz adományozta.

▼

39 Csiszár Géza (1898–1966) Kunszentmiklóson született, Kalocsán érettségizett és végezte a teológiát, 1922-ben szentelték föl. Soltvadkerten, Tázlárón, Homokmégyen és Kelebián szolgált, 1948-tól Mélykúton egészen a haláláig. <https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/csiszar-geza>

40 Tóth István (1918–1982) Öcsényben született, Szekszárdon érettségizett, a pécsi, majd a kalocsai teológián tanult, 1942-ben szentelték föl Kalocsán. A környékbeli falvakban volt káplán, 1958-ban került Mélykútra, 1961-től plébánosa az újonnan épített templomnak, 1963-ban Bácsborsódra helyezték, majd Kelebiára és Tázlára. <https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/toth-istvan>

Az egyház anyagi helyzete a téészesítés után sem romlott, Csiszár erre vonatkozóan megjegyezte, „megmondom őszintén, nagyon tartottunk az ezzel járó anyagi megrázkódtatástól. Örömmel tapasztaljuk, hogy semmi visszaesés nincs. Páronként a legjobb tsz-ben elért átlagos munkaegység értékét, azaz 40 Ft-ot kérünk a hívektől, s azt a legtöbben szívesen kifizetik, csupán a rosszabbul gazdálkodó tsz-ek tagjai zúgolódnak.” A helyi téeszelnök is járt a templomba. Megjegyezték, hogy „az elmúlt évben többször, az idén ritkábban előfordult, hogy a templom előtt gyűjtötte össze az elnök a brigádtagokat, ott osztotta be őket az aznapi munkára, ő pedig utána a templomba ment. Körmeneteken ő volt az egyik hordozója a baldachinnak.”

Az egyház ifjúsági munkájára vonatkozóan megállapították, hogy az „igen szervezett és jelentős a fiatalokra gyakorolt egyházi befolyás”. A tanulók kétharmada vett részt iskolai hitoktatásban, de a vasárnap délutáni katekézisoktatáson is megjelent általában 100–150 iskolás korú gyermek, többen a szüleikkel együtt. Az elmúlt években a tanácsitkár is járatta a gyermekeit hittanra. A helyi szervek vezetői az egyházakkal kapcsolatosan a „békés együttélés politikáját folytatják”. A jelentésben figyelemre méltónak tartották, hogy az egyházak szerepét a helyi vezetők nem egységesen ítélték meg, „nem beszélnek egy nyelven”. A községi párttitkár nem ért egyet a tanácselnökkel a kialakult helyzet megítélésében. Az utóbbi hónapokban „két párttagjelölt kérelmét azzal utasították el, hogy a kérelmezők templomba jártak.<sup>41</sup> Mivel korábban a vallásos embereket is felvették a pártba, ebből a taggyűlésen vita kerekedett.”<sup>42</sup>

Mélykúton erős volt a hitélet, 1957-ben megvették a telket az új templomnak, amit 1961-re jelentős költséggel a hívek adományából és több száz ember önkéntes munkájával felépítettek a parókiával együtt, közben a tanács mozi építésében is részt vettek társadalmi munkában. A gyermekek kétharmada járt hittanra, a vasárnap délutáni katekézisen 100–150 gyermek vett részt. Az 1963-as hasonló megyei jelentésben rögzítették, hogy „a körmeneteken Mélykúton olyan nagy tömegek vesznek részt spontán, amilyeneket pártrendezvényekre, vagy szocialista jellegű ünnepekre is csak nehezen tudnak mozgósítani”. A falu vezetése megosztott volt az egyházhoz való viszonyában, emiatt kiéleződött köztük az ellentét, a tanácselnök, a tanácsitkár és a téeszelnök vallásos, a hitét gyakorló ember volt, amit a párttitkár ellenzett. A korabeli politikai viszonyok között az egyház és a hívek nyílt szembenállásaként értelmezhetjük az új templom és parókia építését, a második egyházközség felállítását, valamint a falu társadalmának tömeges vallásgyakorlását, részvételét az egyházi eseményeken.

▼

<sup>41</sup> 1960-ban a megyei pártvezetés a párttagok esetében elfogadhatatlannak tekintette a vallásosságot és túrhetetlennek, ha templomba járásuk esetén nem történik felelősségre vonás. Szabó 2021. 19.

<sup>42</sup> MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. óe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.

## Szalkszentmárton

A falu „ősi református község” volt, 3660 lakosából az elmúlt év közepéig 2500 reformátust tartottak nyilván, de 1961 őszén újból felmérték a gyülekezet létszámát, és 2100 főben állapították meg. A római katolikus egyházközség filiából nőtte ki magát, ekkor már 1200 fővel rendelkezett, 1959–60-ban templomot építettek. A lakosság fő foglalkozása a mezőgazdaság volt, „de mind többen vállalnak munkát a szomszédos Dunai Vasműben”. A vizsgálatot Gyóni Lajos, a Kecskeméti Óvóképző Intézet tanára végezte. Hatolkay Árpád református lelkész harmadik éve szolgált a faluban.<sup>43</sup> A jelentés szerint „mint fővárosi hitoktató odaérkezése után nagy elánnal kezdett munkához, és sima modorával rövid idő alatt megnyerte a helyi szervek vezetőinek szimpátiáját, később támogatását is. Odakerülése után néhány hónappal beválasztották a Hazafias Népfront községi bizottságába is. Teológiai jól képzett, egyházi munkájában bethánista törekvések érvényesülnek.” A rendszerrel gyakran konfliktusba kerülő, templomépítő Regőczy István római katolikus papot a vizsgálat kezdete előtt, 1962 márciusában vették őrizetbe ismételen „politikai büntettek alapos gyanúja miatt”.<sup>44</sup> Utódja Major István fiatal pap lett, „aki származásánál fogva nem sok jóval biztat,” a következő évben el is helyezték a faluból.

A falu termelőszövetkezetei az átlagosnál jobban működtek. A téészesítés során az egyházak részéről csak Hatolkay Árpád lelkésztől kért a helyi tanács segítséget, aki a kérésnek eleget tett, a szószékről több alkalommal hívta fel hívei figyelmét a szövetkezeti gondolattal való „megbarátkozásra”. A jelentés írója szerint Hatolkay a népfrentbizottság ülésein, a tanácsuléseken sokkal határozottabban szerepelt, mint az egyház fórumain. A kényszerkollektivizálás idején „az egyébként reakciós” Regőczy István sem „fejtett ki nyílt ellenséges tevékenységet”.

A presbiterek és egyházközségi képviselők kevés kivétellel mind téesztagok voltak, a vezetők szerint jó munkát végeztek. „A református presbitérium tagjai közül néhányan a helyi tanácsnak is tagjai” voltak. Hatolkay Árpád a kezdetektől részt vett a falu a közéletében. Az 1960-as népfrentváltás idején elnökségi



43 Hatolkay Árpád (1921–1981) Budapesten született, és a teológiát is ott végezte el, 1943-tól Budapesten több gyülekezetben, majd Fóton volt segédlelkész. 1960. március 1-től haláláig szalkszentmártoni lelképásztor maradt, verseket és újságcikket is írt. Kenyeres 1994. 359.

44 Regőczy István (1915–2013) a Somogy megyei Látványban született, családja elszegényedett, ezért egy budapesti szegényházban, majd Belgiumban nevelkedett és tanult. 1943-ban Brugge-ben szentelték pappá, hazatért, majd Pestszenterzsébeten rendezett be árvaházat, a háború után Vácott már 300 hadiárváról gondoskodott. 1949-ben az árvaházat bezárták, Regőczyt internálták, 1953-ban szabadult. 1957-ben ismét letartóztatták, 1959-ben helyezték Szalkszentmártonba, ahol a hívek adományából 1961-ben templomot épített. 1962-ben újra letartóztatták, három és fél hónap vizsgálati fogság után elengedték, Örkénybe helyezték. Több illegális könyvet írt, 1971-ben 22 hónap börtönrre ítélték, de a belga nagykövet és Casaroli érsek, pápai követ közbenjárására 13 hónap után kiengedték. A Kútvolgyi Engesztelő Mária-kápolna kialakítása mellett létrehozta a Táborhegy-zarandokházát is. Bővebben lásd: <https://regoczialapitvany.hu/regoczy-istvan/>

tag lett, „beválasztották anélkül, hogy ismerték volna”, amit azzal magyaráztak, hogy az elődje is a népfront tagja volt, és a református egyház „haladó egyház”. Hatolkay részt vett minden tanácsülésen, népfrontülésen, állami rendezvényeken, sőt esetenként az iskolai ünnepeken is. „Ő a községbe érkező külföldi vagy hazai turisták idegenvezetője, mint aki a község legműveltebb lakosa. Tagja az önkéntes tűzoltó testületnek, részt vesz a helyi Vöröskereszt munkájában, a szülői munkaközösségben stb. Az elmúlt évben a Fővárosi Villamosvasút üzemi lapjában kétszeri dicséretet kapott, mint aki szívesen kalauzolta az oda autóbusszon érkező vállalati dolgozókat.” Hatolkay budapesti kapcsolatainak köszönhetően támogatást szerzett a településnek, a fővárosi vállalat patronálta az egyik helyi téleszt, és a vállalatnál tisztviselőként dolgozó régi barátja segítségével megszervezte, hogy a vállalat dolgozói segítsék a helyi úttörőcsapatot.

A tanácselnök és a párttitkár a „legnagyobb megelégedéssel veszi tudomásul a református lelkész ilyen sokoldalú közéleti tevékenységét. Dicshimnuszokat zengenek róla, s nem egyszer elvtelenül is támogatják egyházi munkáját.” Példaként megemlítette Gyóni, hogy 1961-ben a templomtatarozás utáni ünnepeket – egyéb helyiség hiányában – a lelkész a községi kultúrházban tervezte megtartani. Megkapta a kultúrházat, és engedélyt adtak arra is, hogy az ünnepeket követő szeretetvendégségen bibliai tárgyú diafilmeket vetítsenek. A megyei egyházügyi főelőadó „határozott intézkedése az utolsó napokban akadályozta meg a tervezett ünnepség kultúrházban való megtartását”. A tanácselnök elmondta Gyóninak – aki felháborodva rögzítette –, hogy figyelemmel kíséri az egyház tevékenységét, és a különböző egyházi rendezvényeken „rendszeresen részt vesz”, az új papot és lelkészt az első hetekben meglátogatta, „majd az egyházi személyeket a vizit viszonzása alkalmából lakásán fogadta”.

A helyi egyházaknak nem voltak anyagi gondjai, a katolikusok 1961-ben hozzávetőlegesen 500 ezer forint értékű templomot építettek, és ekkor készültek plébániát vásárolni. A református egyház az elmúlt másfél évben 70 ezer forintot fordított a templom külső tatarozására. Mindkét egyházban az utóbbi években nőtt a templomba járók, az egyházi szertartásokon részt vevők száma. A Bács-Kiskunsági Református Egyházmegye közgyűlésén mint az egyik legjobb gyülekezetet értékelték a szalkszentmártonit, mert nőtt az úrvacsorázók, a konfirmáltak, az adakozók és a templomba járók száma is. Gyóni szerint 1961-ben Hatolkay és néhány aktív presbiter valamennyi református családhoz eljutott, és „hitvallásra” szólították fel a híveket, és aki továbbra is az egyház tagjának vallotta magát, „mindjárt vállalnia kellett az egyház anyagi támogatását”.

Hatolkay a vasárnapi istentiszteleten kívül heti négy alkalommal foglalkozott a híveivel a templomon kívül. Külön bibliaórát tartott az iskolások, a serdülők, a nők és a férfiak részére. „Bevallása szerint a 60–70 embert befogadó terem már kicsinek bizonyult ilyen alkalmakon”, ezért kérte a községi tanácstól

a téesz raktárnak használt, de korábban az egyház tulajdonában lévő helyiség visszaadását. Hatolkay faluba kerülése óta a község belterületi iskolájában évről évre nőtt a hitoktatásban részt vevők száma. A lelkész a helyi vezetőkön kívül más közéleti személyekkel – a katolikusokkal is –, például az iskolaigazgatóval és a gyógyszerésszel is jó kapcsolatban volt. Gyóni azt is lejegyezte, hogy a legutóbbi május 1-jei iskolai ünnepségen a református pap leánya szavalta Ady Endre „forradalmi versét”.

A vizsgálat összegzésében megállapította Gyóni, hogy a helyi vezetők „egyáltalán nem jól alkalmazzák a községben a párt egyházpolitikáját. A pap széles körű közéleti szereplése megfelelő körülményeket teremt az egyháznak a hitélet bővítéséhez és anyagi megerősödéséhez.”<sup>45</sup> A vizsgálat óta a megyei egyházügyi főelőadó több órán át beszélgetett a vb. elnökkel és az alapszervezeti titkárral, azok belátták téves politikai felfogásukat, s ígéretet tettek a helyzet megváltoztatására.”<sup>46</sup>

Gyóni Lajos is igen alapos jelentést készített, igyekezett leleplezni a helyi vezetők és a református lelkész falu érdekeit szolgáló jó kapcsolatát, együttműködését, a helyzethez való rugalmas alkalmazkodását. Hatolkay Árpád lelkész a budapesti kapcsolatai révén támogatást szerzett a téesznek és az iskolai úttörőcsapatnak is. A szalkszentmártoni vezetők vallásos, templomba járó emberek voltak a párttitkárt és a tanácselnököt is beleértve, így a katolikusok templomot építhettek és parókiavásárlást terveztek, a reformátusok felújították a templomukat, amit a kultúrházban szerettek volna megünnepelni, de Szakács Gyula ezt megakadályozta. A faluban élénk hitélet folyt, az egyházmegyében kiemelték, hogy javultak a mutatók, nőtt a templomba járók, az úrvacsorázók, a konfirmálók és a hitoktatásban részt vevők száma is. Hatolkay azon túl, hogy szinte minden helyi szervezet (népfront, önkéntes tűzoltók, Vöröskereszt, szülői munkaközösség) munkájában részt vett, a vasárnapi istentiszteleten túl a hét négy napján a hívek különböző csoportjainak tartott bibliaórát, amire a 70 fő befogadására képes terem kicsinek bizonyult, ezért a tanácstól kérték vissza a korábban elvett és a téesz által raktárnak használt épületet. Gyóni arra az eredményre jutott, hogy az egyház visszaszorítása, a hitélet csökkenése helyett Szalkszentmártonban erősödtek az egyházak, ezért az ÁEH megyei főelőadója több órás megbeszélésen próbálta a helyi vezetőket a „helyes” irányba állítani.

▼

45 A papok, lelkészek nyilvános szerepeltetésével a hatalom az egyházakkal való jó viszonyt – valójában burkolt egyházüldözést – igyekezett érzékeltetni, amivel legitimálni próbálta magát. Tabajdi 2019, 36–37.

46 MNL BKML. XXXV. 1. 9. csop., 46. óe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.

## Vaskút

Vaskút 4400 lakosú, magyar, német és bunyevác nemzetiségű, többségében római katolikus község volt, ahol 250 református élt. A vizsgálatot Török Sándor tanár folytatta. A község plébánosa dr. Drozdik Ágoston volt, „aki részt vesz a papi békebizottság munkájában. Mindig élenjáró szerepet töltött be, bár az utóbbi években ilyen irányú tevékenységét erősen befolyásolják egyéni szempontjai.”<sup>47</sup> A református lelkész Máté Sándor volt, akit „jelentéktelen, nehéz anyagi körülmények között” élőként jellemezett Török.

A Bácskában fekvő Vaskút az egyik legelső szövetkezeti község volt a megyében, a kiváló minőségű földeken a legjobban gazdálkodó téeszekkel. Mivel a községben a régi szövetkezetek jól működtek, a „végleges átszervezés nem okozott különösebb gondot”. A faluban nem volt szükség a téeszésítéshez az egyházi személyek segítségére. „A két felekezet papja az átszervezés idején közömbösséget tanúsított, nem segítettek, és nem is gátolták az átszervezést. [...] Kerülik híveik előtt a tsz-ekkel kapcsolatos kérdésekben a megnyilatkozást.” Drozdik Ágoston egy beszélgetés során kijelentette, a téeszésítéssel „foglalkozni a pap számára népszerűtlen feladat. Ha meg akarjuk tartani a hívek anyagi és erkölcsi támogatását, jelenlegi anyagi bázisunkat, akkor jobb erről a kérdéstről csak lelki síkon, általánosságban beszélni.” A Vaskúton működő téeszek vezetői közül többen részt vettek az egyházak életében is. A Petőfi Mgtsz elnöke egyben az egyházközség világi elnöke volt. „Igen vallásos, rendszeres templomba járó, s az általa vezetett szövetkezet tagjai a legvallásosabbak. Egyházi ünnepek alkalmával a tsz-ben dolgozó férfiak szinte valamennyien a templomba mennek.”

A községben működő papok nem vettek részt a közéletben. A község vezetői és a megkérdezett hívek véleménye szerint „az egyház fórumain Drozdik kerüli a politikai, békemozgalmi, a társadalmi problémákat, legalábbis konkrét formában erről nem ejt szót. [...] Azt vallja, hogy hívei megtartása érdekében az egyházi szolgálatban a papnak távol kell tartania magát a politikától.” Ennek ellenére Drozdik gyakran folytatott elvi vitát a tanácselnökkel, az iskolaigazgatóval és más ateista meggyőződésű helyi vezetőkkel. A viták során bizonyítani próbálta „a vallásos ideológia felsőbbrendűségét a kommunista eszmével szemben. „Helyteleníti, hogy a kommunizmust nem csak gazdasági téren, hanem ideológiai síkon is érvényesíteni akarják. Állítása szerint az egyetlen helyes és igaz ideológia a vallásos ideológia.”



47 Dr. Drozdik Ágoston 1910-ben született Csongrádon, a teológiát Bécsben végezte, 1934-ben ott szentelték fel. 1936-ban hittudományból doktorált Bécsben. Káplánként szolgált Hajóson, Kalocsán, Kecelen, Jánoshalmán és Baján. 1952-ben Dávodon lett plébános, majd 1956-tól Vaskúton szolgált, végül 1966-tól Dunapatajzon.

A jelentés szerint a pedagógusok között jelentős volt a templomba járók száma, sőt az iskola igazgatóhelyettese is vallásos. Vaskúton volt a „legszínompásabb a feltámadási, és úrnapi körmenet, ekkor még igen élénken tevékenykedtek a hitbuzgalmi csoportok, különösen a Mária-leányok és a Rózsafüzér Társulat”. Az általános iskolások közel 40 százaléka járt hitoktatásra, és 30-50 fő vett részt rendszeresen a szombat délutáni katekézisoktatáson. A nagyobb egyházi ünnepeken, a körmeneteken nagy csoportot alkottak az iskolások és a község fiataljai, a Mária-leányok fehér ruhában, 60-80 fős csoportban szerepeltek. Az 1962-es feltámadási körmenetet követő istentiszteleten Drozdik a szószékről figyelmeztette a szülőket és a fiatalokat az egyházhoz való fokozottabb ragaszkodásra és hűségre. A prédikáció végén két kérdést tett fel a gyermekeknek: „Hűek maradtok-e a hitetekhez?” A válasz kórusban az „Igen” volt. A második kérdés: „Nem hagyjátok-e el a vallásokat és egyházakat?” Válasz kórusban: „Nem, nem, soha!” A vallási életben, hitoktatásban részt vevő gyermekek szülei közül többen azzal indokolták az állásfoglalásukat, hogy „...miért ne járjanak a gyermekeink templomba, amikor oda jár sok tanító is, meg az igazgatóhelyettes nő is”.

A plébános rossz viszonyban volt a tanácselnökkel, a kultúrház használata miatt is konfliktusba kerültek. A fiatalok rendszeresen igényelték a kultúrházat lakodalmakra. A templomi esküvő utáni lakodalomba a papot is gyakran meghívták, „aki kötelezte a jelenlévőket az étkezés előtti és utáni imádkozásra”. Ebből néhány esetben kellemetlenség adódott, mert a meghívottak között kommunisták, helyi vezetők is voltak, és a katolikus hívek rosszsallásukat fejezték ki, ha az ilyen vendégek nem vettek részt a közös imádságban. Amikor ebben a kérdésben „a tanácselnök helyesen intézkedett, Drozdik több alkalommal elmarasztaló megjegyzést tett a helyi vezetésre”. A múlt évben a járási tanácselnök járt Vaskúton és üzent Drozdiknak, hogy menjen át a tanácsházára. Drozdik nem ment át, azt üzenete vissza, hogy „nem érek rá, jöjjön át az elnök, ha dolga van”.

Az egyházközség anyagi ügyei rendezettek, az egyházmegye egyik legjobban gazdálkodó községeként említették a vaskútit. Évi 60 forintban állapította meg a plébános az évi párbért, „mondván, hogy megközelítőleg ennyi a legjobban dolgozó tsz-ben egy munkaegység értéke”.

Vaskúton is jól érzékelhető, hogy a helyi vezetésben is részt vettek vallásos emberek, a téceszelnök volt az egyházközség világi elnöke, és a téesztagok együtt jártak a templomba. Drozdik Ágoston távol tartotta magát a politikától a hívek előtt, de a helyi ateista vezetőkkel vitába szállt a kommunista eszméről, és a vallásos világnézet felsőbbrendűségéről próbálta meggyőzni őket. A faluban még erős hitélet folyt, számottevő hitbuzgalmi csoportok működtek, a körmenetek kiemelkedő eseménynek számítottak a vallásos falusi közösség életében. Az iskolások 40 százaléka járt hittanra, 30-50 fő vett részt rendszeresen a katekézisoktatáson. Húsvétkor Drozdik fogadalomtétellel erősítette meg a gyer-

mekek egyházhoz való hűségét. A pap amiatt keveredett konfliktusba a tanácselnökkel, mert letiltotta, hogy a kultúrházban tartott lakodalmakon az étkezés előtt és után asztali áldást mondjanak.<sup>48</sup> A pap itt is rugalmasan alkalmazkodott az új viszonyokhoz, és a téészben bevezetett elszámolás, a munkaegység alapján határozta meg az egyházadó mértékét.

## *A megyei helyzetkép*

A jelentés második részében a járási és városi tanácselnökök jelentései alapján, az egyházi tájékoztatókból és a megyei tanács vezetőinek eddigi tapasztalataiból – példákkal alátámasztva – igyekeztek a megye vallási életéről általános képet adni. Először a papok és a hívők magatartását összegezték az átszervezés idején, megállapították, hogy az egyházak vezetői és papjai nagy többségükben a téészesítés során semleges, közömbös álláspontra helyezkedtek, sem mellette, sem ellene nem fejtettek ki tevékenységet, többnyire az „átszervezés elkerülhetlenségéről szónokoltak, hirdették az eseményekbe való belenyugvást”. Az volt a központi és megyei útmutatás, hogy a téészesítési kampány során nincs szükség az egyházi személyek segítségére, de biztosítani kellett, hogy ellenagitációt se tudjanak kifejezni. Ez a gyakorlatban inkább azt jelentette, hogy azoktól a papoktól, lelkészekről kérték segítséget a hívek agitálására, akiktől ezt elvárhatták, és a bevonását helyi szinten eredményesnek látták, akikben nem bíztak, azoktól semleges magatartást vártak el. Az egyházi személyek viselkedését az útmutató alapján igyekeztek tipizálni és azokat a téészesítés során konkrét példákkal megvilágítani.

A haladó gondolkodású papok „több helyen, külön felkérés nélkül is – a papi tájékoztató előadásokon kapott általános instrukciók alapján – szószéken, magánbeszélgetésekben, képviselő-testületi és presbiteri üléseken serkentették híveiket a minél zökkenőmentesebb, minél gyorsabb átállásra”.<sup>49</sup> A téészszervezés idején „figyelemre méltó munkát végzett” Oláh Károly kiskunfélegyházi esperes, a papi békemozgalom elnöke. A szószékéről többször és nyíltan beszélt

▼  
48 MNL BKML. XXXV. 1. 9. csop., 46. öe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.

49 A Bács-Kiskun Megyei Tanács Művelődési Osztálya már 1958. szeptember 11-én konferenciára hívta össze a lelképásztorokat, ahol Madarász László vb. elnökhelyettes tartott előadást. Madarász a mezőgazdaság szocialista átszervezéséről adott tájékoztatást a lelkészeknek és kért hozzá támogatást tőlük. A Hazafias Népfront Bács-Kiskun Megyei Bizottsága 1960 óta évente rendezett tájékoztató előadásokat a megye lelképásztorainak. Ezen előadások hasznosságáról Balogh esperes később megállapította, „hogy lelképásztoraink éppen a mezőgazdaság szocialista átszervezésével kapcsolatos vajjúdó esztendőekben egyre felelősebben megállhattak helyüket, hiteles eligazító szót mondhattak gyülekezetünk tagjaihoz, abban nagy része volt ezeken az előadásokon tanultak gyümölcsötzetésének. Az állami részről lelképásztoraink iránt megnyilvánult bizalmat és segítőkészséget mi is igyekeztünk meghálálni. Lelkésztetületünk iparkodott eleget tenni azokban a kérdésekben és szolgálatokban feladatának, amik a legkisebb mértékben is rajta múltak.” Balogh, Páll 1964, 34–35.

a téészesítés nehézségeiről, amit a hívei „megnyugvással, legtöbbször egyetértéssel” fogadtak. A város másik templomában is beszélt ezekről a problémákról, de „ez a hang ott szokatlan volt, a hívek egy része névtelen levelekben juttatta kifejezésre rosszsallását, amiért a szószerkeken isten akarásával ellenkező kifejezéseket használt, sürgette híveit a tönkremenésben.”<sup>50</sup> Izsákon a budapesti üzemekből érkezett népnevelők a kényszerkollektivizálás során „hetekig nem tudtak eredményes munkát végezni, mert a parasztok a kapun sem engedték be őket”. A járási párt vezetőinek kérésére Máté János apát, országgyűlési képviselő beszélt a helyi katolikus és református lelkészkel, miután „meggyorsult a szervező munka és eredménnyel végződött”.<sup>51</sup>

Ingadozó papoknak azokat tekintették, akik a politikai magatartásukra vonatkozóan az ingadozó, semleges jelzöt kapták, a téészesítés időszakában a tartózkodás, az „én nem politizálok” elv álláspontjára helyezkedtek, de tevőlegesen nem akadályozták a folyamatot.

A kényszerkollektivizálás során a reakciós papok egy része tartózkodott az „ellenséges tevékenységtől”, többségében a hallgatást választották. Dr. Mojzes Ferenc csátaljai római katolikus plébános – akit 1956 után internáltak – összegezte a papok álláspontját: „ebben a folyamatban az egyház szava elégtelen lenne az áradat megfékezésére. Bízunk kell abban, hogy híveink nagy része továbbra is hű marad egyházához, s befolyásunk tartósabb lesz, mint a szövetkezetekben működő, vagy később megalakuló pártszerveké.” A megyében „nyílt ellenséges tevékenységet” csak néhány helyen tapasztaltak. Fülöpjakabon Gyöngyössi István plébános „lázította híveit” a téészszervezés ellen, minek következtében a községi tanács épülete előtt tüntettek, majd rendőrségi beavatkozásra is sor került, ezt követően a pappal szemben rendőri eljárást indítottak.<sup>52</sup> Raffai Alfonz dusnoki plébános vasárnapi prédikációjában – „amikor a község parasztjainak zöme a döntés előtt állt – hosszan fejtegette hívei előtt: nagyon fontos, sorsdöntő dolog, ha az ember valahova odaírja a nevét”.<sup>53</sup>

▼  
50 A Református Egyház Egyetemes Konventjének Elnöksége 1960. április 4-e alkalmából körlevelet bocsátott ki, amit április 3-án, vasárnap kértek felolvasni az istentiszteleteken, a felszabadulás 15. évfordulója alkalmából. A kényszerkollektivizálás lezárásaként kampányoltak a termelőszövetkezetek magasabbrendűsége mellett. „Földműves népünk sok töprengés és meggondolás után, időszerűen a közös gazdálkodás magasabb rendű útjára lépett. Gyűlekezeteink hívó népet is magukba ölelő, egyre erősebb és virágzóbb termelőszövetkezeteink növekvő eredményei mutatják, hogy korunkban ez a helyes és magasabb életszínvonalat biztosító gazdálkodási forma.” KREL, KREK iratai, 44. doboz, 1938/1960. irat.

51 Az izsáki kényszerkollektivizálás során olyan mértékű erőszakot alkalmaztak a parasztsággal szemben, hogy a megyei pártvezetés vizsgálót rendelt el a településen, az eseményesorozatot részletesen bemutattam egy tanulmányomban. Rigó 2019b, 115–118.

52 Gyöngyössi Jakab István (1914–1982) Kunszálláson született, Fülöpjakabon szolgált, közben internáltak, majd Tázlárón volt napszámos, később visszatérhetett a papi szolgálatba, Hatvanban, Mindszentben, Cinkotán és Izsákon szolgált, itt hunyt el. Halasy 1983, 96–97.

53 Raffai Alfonz (1911–1994) Moholon született, a kalocsai teológián végzett, 1936-ban szentelték föl, a környező falvakban szolgált, 1947-től Dusnokon. A Bács-Kiskun Megyei Népújság 1950. május 1-jei számában éles támadást indítottak ellene, mert

A megyei helyzetkép bemutatásának második részében azt tárgyalták, hogy a papok, lelkészek segítették, vagy inkább akadályozták a termelészövetkezetek „megszilárdítását”, azaz segítették-e, hogy beletörődjenek a parasztok a kifosztásukba és a nagyon rosszul fizetett bér munkás státusukba. A kényszerkollektívizálással létrehozott termelészövetkezetekben igen lassan és nehezen indult meg a munka, a tagok nem jártak be dolgozni, nem végezték el a munkákat, ellopták a termények jelentős részét, a megyében több mint félezer kilépési kérelmet adtak be 1963 tavaszán.<sup>54</sup> A megyei tanács vezetői megjegyezték, hogy a helyi papok téeszekhez való viszonyáról kevés információjuk van, a papok, lelkészek az „egyházi munkájuk során lehetőleg kerülik e témakört”.

Megállapították a jelentésben, hogy sok tennivaló van még a „közösségi vagyon megvédeése, megbecsülése” terén. Ezzel kapcsolatban az „egyházi személyek sokat segíthetnek, de árthatnak is”. Megemlítettek néhány békepapot, akik elmondták, hogy a tagokkal folytatott beszélgetéseik alapján azt látják, hogy a „közösségi vagyonért érzett felelősséget” könnyedén veszik. A tagok egy része meggyónja, ha megkárosítják a szövetkezetet, „s ezzel befejezettnek vélik a cselekményt. [...] Egy katolikus hívő tsz. tag, aki az elmúlt ősszel gyónt a Baja Belvárosi Plébánián, elmondta: volt földjéről terményt lopott, s ezt bűnnek tartva, elmondta a papnak. A személyében eddig ismeretlen pap megnyugtatta a gyóntót, hogy nem bűn, mert tulajdonképpen a sajátját vitte el.” A téeszekbe kényszerített parasztság a szembenállását különböző technikákkal fejezte ki, ezek közé tartozott a kivárás, a munkától való távolmaradás, a szándékosan rosszul végzett munka, a háztáji területének önkényes növelése, a lopás, a lovak be nem adása, valamint a téeszvezetők utasításainak be nem tartása.<sup>55</sup>

A megyei helyzetképpel kapcsolatosan azt is kiemelték, hogy a megyében valamennyi egyház papja, lelkésze az elmúlt évben növelte a családlátogatások számát. „Erről szinte minden beérkezett jelentés említést tesz. A közel 80 000 hívőt számláló református egyház 50 papja pl. 1961-ben 7350 családlátogatást végzett, pontosan dupláját az előző évinek. Bizonyos, hogy az ilyen alkalmakon valamilyen formában szóba kerül a szövetkezeti gazdálkodás is.” A megyében a református lelkészek átlagosan 150 családlátogatást végeztek 1961-ben. Kiss Réka is kiemeli, hogy a családlátogatás intézményét a református egyházban a hívekkel való személyes kapcsolattartás egyik legfontosabb intézményének tartották, és az észak-pesti egyházmegyében 1964-ben 7424 családlátogatást tettek

▼  
nem írta alá a békeíveket, a cikkben 60 holdas kuláknak, a háború papjának titulálták, megvádolták, hogy hittanórán veri a gyerekeket. Azzal is megvádolták, hogy a parókian a papok három napon át lakomáztak és részegeskedtek, és reggelig „danoltak”. Bács-Kiskun Megyei Népújság 1950. május 1., 6. Ezt követően a Váci Fegyházban raboskodott. Furiakovics 1991, 63.

54 Rigó 2021b, 267–285.

55 Rigó 2021b, 267–283.

a lelkipásztorok és 1760-at a presbiterek.<sup>56</sup> Ezekben a kritikus időkben a szűk körű, családlátogatáson történő beszélgetések lehettek a kényszerkollektívizálás során elszenvedett sérelmek, erőszak és trauma kibeszélésének lehetséges formái. Megjegyezték azt is, hogy a megyében két református lelkész volt tézesztag, Sima Sándor lászlófalvi lelkipásztor és Adorján József garai lelkész, aki könyvelőként dolgozott a helyi Kossuth Mgtsz-ben. Több példát felsoroltak arra vonatkozóan, hogy a tézesztag presbiterek megfelelően dolgoztak és a vezetésben is szerepet kaptak, „vallásos mivoltuk nincs káros hatással a közös munkára”. Például Dunavecscén Borbély István presbiter az *Új Élet Tsz* elnöke, „munkáját jól végzi, a szövetkezet eredményesen gazdálkodik, s egyházi munkájában is kötelességteljesítő. Nevezett egy presbiteri ülésen kijelentette: szorgalmasan építjük a szocializmust, de az egyházzal sem feledkezünk el.”

A megyei összefoglaló jelentés végén az egyházak és az MSZMP szövetségi politikáját foglalták össze. 1960 tavaszán Bács-Kiskun megyében 36 egyházi személy töltött be funkciót a népfrentbizottságokban, az 1960-as újrávalasztáskor a bizottságokba jóval több, 49 különböző felekezetű pap került. Ezt a magas számot a megyei pártbizottság és az ÁEH is helytelenítette, mert a beválasztott papok egy részét a politikai magatartása miatt nem tartották alkalmasnak. Azok a járási és községi szervek – különösen a Dunavecsei és a Kecskeméti járásban –, amelyek nem vették figyelembe a felsőbb szervek iránymutatását, ekkor már látták, hogy „politikailag hátrányos, különösen községi szinten, ha közéleti szerepet kapnak a papok. A községi vezetőkkel így kialakult viszonyukat legtöbb esetben ugyanis egyházuk és saját részükre különféle előnyök szerzésére használják fel. Mostani vizsgálatunk tapasztalatai alapján az a véleményünk alakult ki, hogy csak nagyon megválogatva érdemes bevonni a közéletbe egyházi személyeket, azokat is elsősorban országos, megyei és esetleg járási szinten. Községi vezetőink nagyobb része ugyanis (képzettségénél, politikai műveltségénél fogva – ez ki lett húzva a végleges jelentésből) még nem eléggé felkészült partner az ilyen együttműködésre.” A Kiskunfélegyházi Járási Tanács elnökhelyettese szerint: „a papok közéleti szerepeltetése, ezen az úton való népszerűsítésük nemkívánatos, mert a vallásos ideológia gyökerei járásunkban igen mélyek, s a lakosság nagy többségére a papok még komoly hatással vannak”. Egy 1963-ban írt megyei összefoglaló jelentésben megállapították, hogy a papok, lelkészek szerepeltetése „csak annyiban hasznos, amennyiben kifelé demonstrálja az egyetértést”, ugyanakkor a gesztusért cserébe rendszerint benyújtották a számlát, amit veszélyesnek tartott a pártvezetés. Megjegyezték az említett jelentésben, hogy „a közéletben részt vevő papok egy része, a békepapok jelentős része is, szinte elvárja, hogy tágabb kerete-

▼

<sup>56</sup> Kiss 2019, 260–261.

ket biztosítsunk részükre a hitélet gyakorlásában, elnézzük esetleges túlbuzgóságukat”. Tehát a lelkipásztorok egy része alkalmazkodó ellenállást folytatott, azért működött együtt a helyi vezetéssel, hogy cserébe elnézzék nekik az illegális, féllegális kategóriába sorolható gyülekezetépítő tevékenységeiket. A jelentésben azt is megállapították, hogy a helyi szintű együttműködés azért is kockázatos, mert a papok, lelkészek felkészültebbek és műveltebbek a pártállami vezetőknél, és úgy alakítják ezek tartalmát, hogy az egyházi érdekek jelenjenek meg markánsabban. „A hatalmi pozíciót, amely a párttitkár helyzetét erősíti, erősen ellensúlyozza az a tekintély, amellyel a papok rendelkeznek, ami részben a misztikumból, de igen nagymértékben műveltségükből, felkészültségükből táplálkozik.”<sup>57</sup>

Az egyházak anyagi helyzetére vonatkozóan megállapították, hogy a tézesítést követően „lényegében nem változott a papok anyagi helyzete. A szervezés előtt és annak során többen kifejezték aggodalmukat egzisztenciájuk bizonytalansága miatt”, majd „a megszilárdítás időszakában az aggodalmuk megszűnt”. A vallásos téesztagok többsége eleget tett az egyház iránti kötelezettségeinek, amit gyakran a téesz zárszámadását követő napokban pénzben vagy terményben teljesítettek. Baranyi László kecskeméti apát-plébános – az esperesi kerület papjainak zárszámadását ismerve – kijelentette: „az utóbbi másfél évben a jövedelemforrás arányaiban van csak eltolódás. Régebben a fő bevételi forrást az egyházi adó jelentette, s csak minimális összeget biztosítottak a templomperselyek. Kerületemben a helyzet megváltozott. Csökken az egyházi adó összege, de ugyanannyival emelkedik a perselyekből származó bevétel, így összességében nincs visszaesés.” Ennek indoklására elmondta, hogy „a hívők egy része nem szereti, ha az adókönyvben nyilvántartják, ezért az egyház támogatására szánt összeget a perselybe helyezi”. Az egyházak anyagi és hitéleti támogatását továbbra is erősen találták, helyenként – például Dunaegyházán, Mátételkén, Kecskeméten, Kerekegyházán – az újonnan felállított szövetkezetek kocsifogattal, építőanyaggal, „sőt építő brigádok kölcsönadásával” is segítették a helyi egyházakat. A petőfizállási búcsúra a kiskunfélegyházi Lenin Mgtsz több fogata és az alpári téesz „zetoros vontatója szállította a papot és a híveket”.

Az ifjúsági munka terén, a jelentés készítői szerint, új módszerek bevezetését figyelték meg. A váci egyházmegye területéhez tartozó egyházközségekben (Kecskemét, Tiszakécske, Izsák, Kiskunmajsa stb.) a tanév végén nagy plakátokat tettek ki a templomajtókra, és azokon hirdették az általános iskolások tanévzáró közös szentgyónását és szentáldozását. Lajosmizsén az elsőáldozási előkészítés során a szülők részére három előadásból álló prédikációsorozatot tartottak, „A szülők felelőssége az úristen előtt gyermekeik katolikus neveléséért” címmel.

▼

57 MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. óe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.

Kalocsán, Bátyán és Mélykúton karácsonyra az iskolás gyermekeknek betlehemes játékokat tanítottak be, Nemesnádudvaron pedig a Megfagyott gyermek című színdarabot mutatták be a templomban. Több településen „ismét szerveznek ifjúsági énekkarokat, ezeket is felhasználják hitoktatásra”. Az MSZMP a vallásosság felszámolását több generációra kiterjedő folyamatként képzelte el, ezért a vallásos világnézet visszaszorítását ifjúságnevelési feladatnak tartották, ezen a területen igyekeztek a leghatározottabban fellépni.<sup>58</sup>

A jelentést összeállító megyei vezetők azzal összegezték a véleményüket, hogy a helyi szervek vezetői „nem egységesen értelmezik és alkalmazzák a gyakorlatban a párt egyházpolitikáját. Helyenként liberális, szinte baráti viszony alakult ki a tanács vezetői és a papok között, másutt pedig értetlenséggel találkozunk az állam és az egyházak együttműködésével kapcsolatban. Mindenképpen indokolt a közeljövőben alaposabb elvi útmutatást adni, néhol pedig konkrét segítséget is a helyes gyakorlat kialakítása érdekében.”<sup>59</sup> Ez a probléma abból adódott, hogy a Kádár-korszak egyházpolitikája egyszerre próbált együttműködni az egyházakkal és harcolni a vallásos világnézettel szemben.

## Összegzés

A települési vizsgálati jelentések áttekintését követően az a kép alakulhat ki előttünk, hogy helyi szinten, főleg a falvak vezetőinek jelentős része még kötődött az egyházhoz, többen közülük aktív templomba járók voltak, és a papokkal, lelkészekkel jó kapcsolatra törekedtek. Előbb-utóbb a falvakban is megjelentek kommunista funkcionáriusok, akik ezt rossz szemmel nézték, és a jelentés egyik-másik készítőjének is beszámoltak erről. A falvakban egyetlen helyi elit volt, ezért a korábban módos, jól gazdálkodó parasztok voltak a presbiterek, az egyháztanácstagok, és nem egy esetben közülük kerültek ki az újonnan felállított téeszkek elnökei, vezetői is, akik a vallásukat továbbra is változatlan formában gyakorolták. A források alapján az látszódik, hogy míg az egyházi vezetők szintjén ki kellett szolgálni a pártállami érdekeket, addig helyben az együttműködés partnerségre törekvő volt, szervezettebb társadalmi együttélési keretek léteztek, mert a helyi vezetők többsége nem volt ateista és kommunista, nem látott ellenséget az egyházban és a papokban. Arra is láttunk példákat, hogy a helyi vezetők és a papok, lelkészek igyekeztek együttműködni a település érdekében, például Kerekegyházán és Szalkszentmártonban.

▼

<sup>58</sup> Tabajdi 2019, 34.

<sup>59</sup> MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. 6e. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés

Az egyházak építkezései nagy lendületet vettek 1956 után. Egy 1963 szeptemberében, az egyházakról írt megyei jelentésben megállapították, hogy az utóbbi években „a megye templomainak és plébániáinak közel felét kisebb-nagyobb összeggel” kijavították, felújították és nyolc új templomot építettek (Tázláron, Csengődön, Tabdin, Móricgáton kettőt, Szalkszentmártonban, Kunszentmiklós–Bábonypusztán, Mélykúton), és folyamatban volt a kilencedik Kaskantyún. A szükséges pénz nagy részét a hívek adták össze, de külföldről is érkeztek segélyek és építőanyagok is, valamint az önkéntes munkának kiemelkedően fontos szerepe volt, mint láttuk Mélykúton a káplánok több brigádba szervezve mozgatták a jelentkező hatszáz segédmunkást. Azt is kiemelték a jelentésben, hogy számos további törekvés van „új egyházközségek, új lelkeszségek alakítására, beleértve új templomok és plébániák építésének szándékát is. [...] Egész kis településeken (Jakabszállás, Csornapuszta, Kunbábony) is felmerültek hasonló igények, s ehhez [...] az anyagi fedezetet is biztosítani tudnák.”<sup>60</sup>

Nemcsak új épületeket emeltek a forradalom és szabadságharc bukását követő években, hanem a hitélet is fellendült, erre számos adatot láttunk a fentebb bemutatott települések többségében, messze túl azokon a legális határokon, amiket 1958-ban rögzítettek. Az említett 1963-as jelentésben a megyei pártvezetés megállapította, hogy tudomásuk van róla, hogy a „különböző egyházak papjai erőfeszítéseket tesznek [...] a hitélet elmélyítésére híveik megtartása érdekében”. Azt is megállapították, hogy a megyében működő „vezető egyházi személyek, még a lojálisak is, maximális követelményeket támasztanak papjaikkal szemben az adott keretek lehető legtökéletesebb kihasználását illetően. Szinte minden lehetőséget felhasználnak az egyszerű emberi figyelmességtől a szószerkig.” Az 1963-as jelentésben azt is rögzítette a megyei pártvezetés, hogy tudomásuk van róla, hogy a papok, lelkészek illegális módszereket alkalmaznak, túllépik a megengedett állami kereteket, főleg az ifjúsági munka terén, a hívők különböző csoportjaihoz differenciált módon közelítenek. Ezek közé az „új módszerek” közé tartozott a csoportos televíziónézés a plébánián, a zeneoktatás, a kirándulások szervezése, a társasjáték vagy könyvkölcsönzés a plébániákon, a ministráncsoportok szervezése. A falusiak körében téli estéken a rózsafüzér családi imádkozást alkalmazták és a hitbuzgalmi egyesületek, mint a rózsafüzér-társulat, oltáregylet, Mária-lányok gyakorlatát vitték tovább. Az ünnepeket, búcsúkat ugyanúgy megtartották, mint 20–25 évvel korábban. Azt is rögzítették, hogy 1963 májusában, Petőfiszálláson, a „Szentkúti-búcsúban” az utóbbi években, ekkor voltak a legtöbben, közel ötezer járművel 16–18 ezer ember zarándokolt el, ami jelentős szervezést igényelt. A munkásokhoz „szociális” papi megnyilatko-

▼

60 MNL BKML. XXXV. 1. 9. csop., 46. öe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.

zásokkal közeledtek, míg az értelmiségiekkel történő kapcsolattartás a társasági vacsorák és kártyapartik keretében történt. A papok munkáját segítették a presbiterek, a volt apácák és szerzetesek, valamint az „utcaapostolok”, akik rendszeresen látogatták a körzetükbe tartozó családokat.<sup>61</sup>

Úgy tűnik, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc eltiprását követő években, az 1956 őszén a vidéki emberekben felgyülemlett feszültség és tenni akarás, valamint a kényszerkollektivizálással szembeni állásfoglalás a „Kádár-rendszer egyetlen legális ellenfele”, az egyházak felé fordult és a templomépítésben, a közösségi hitélet erősödésében mutatkozott meg, mely lendület a hatvanas évek közepéig tartott ki.

## FORRÁS ÉS IRODALOM

### LEVÉLTÁRI FORRÁS

MNL BKML = Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára XXXV. 1. Az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának iratai, 1. fond 9. csoport 46. öe. 1956-1970. Agitációs és Propaganda Osztály. Az egyházak és egyházi személyek tevékenysége a mezőgazdaság szocialista átszervezése utáni helyzetben. A KB Agitációs és Propaganda Osztálya és az ÁEH részére készült felmérés. 1962. május 24. – 1963. október 8.

KREL = Kecskeméti Református Egyházközség Levéltára, Kecskeméti Református Egyházközség iratai, Közigazgatási iratok, iktatott iratok, 44. doboz, 1938/1960. irat

▼

<sup>61</sup> Az újjítást a jelentés Kiss Balázs Páhin szolgáló paphoz kötötte, aki az egyházközséghez tartozó családokat 10-15 fős csoportokra bontotta, és az utcaapostolok rendszeresen tartották velük a kapcsolatot. Az egyházi adót ők szedték be, és az összeg három százalékát kapták honoráriumként. A környező településeken is átvették ezt a kezdeményezést, Izsákon, Soltszentimrén és Szabadszálláson is. MNL BKML XXXV. 1. 9. csop., 46. öe. Az MSZMP KB Agit. Prop. Oszt. és az ÁEH részére készült felmérés.

## ADATTÁR

A Kalocsa-Bácsi Főegyházmege történeti sematizmusa. A Főegyházmege 18-20. századi archontológiája és történeti névtára. Kalocsai Főegyházmegei Levéltár, interneten hozzáférhető: <https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/az-egyhazmege-18-20-szazadi-intezmenyei-es-nevtara>

## FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bagi László 2006: Az erős férfiú. Vigasztaló, Parakletos Alapítvány testvéri körlevele, 2006. februári szám.
- Balogh László, Páll László 1964: A Bácskiskunsági Református Egyházmege 10 éve (1952–1962). Kecskemét.
- Furiakovics Miklós 1991: „Rettegésben és félelemben élünk...” Honismeret, 2. szám, 59–66.
- Kenyeres Ágnes (főszerk.) 1994: Magyar életrajzi lexikon (1978–1991). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Halasy Endre 1983: Gyöngyössy Jakab István. Szolgálat, 1. szám, 96–97.
- Kiss Réka 2019: Legális–illegális–féllegális. Tiltott és túrt pasztoráció a református egyházban a hatvanas években. Források és a megismerés határai. In Kiss Réka, Lányi Gábor (szerk.): HIT 2018. Hagyomány, identitás, történelem. L'Harmattan-KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 239–273.
- Lantos Edit 2009: 1958 és a templomépítés divatja. In Ö. Kovács József, Kunt Gergely (szerk.): A politikai diktatúra társadalmasítása. ME BTK, Miskolc, 30–42.
- Nagy Károly Zsolt 2019: „A szív teljességéből szól a száj”. „Tikkek” és „kacsintások” a (kulturális) ellenállás értelmezésében. In Kiss Réka, Lányi Gábor (szerk.): HIT 2018. Hagyomány, identitás, történelem. L'Harmattan-KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 273–294.
- Rigó Róbert 2019a: Kettős szorításban. A Bácskiskunsági Református Egyházmege szerepe a kollektivizálásban (1952–1960). In: Kiss Réka, Lányi Gábor (szerk.): HIT 2018. Hagyomány, Identitás, Történelem., L'Harmattan-KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2019. 295–315.
- Rigó Róbert 2019b: Kényszerkollektivizálás Kecskemét térségében. In Galambos István, Horváth Gergely Krisztián (szerk.): Magyar dűlás. Tanulmányok a kényszerkollektivizálásról. MTA BTK-NEB, Budapest.
- Rigó Róbert 2020: Lelkészek a mezőgazdaság szocialista átszervezésének időszakában. In Kiss Réka, Lányi Gábor (szerk.): HIT 2019. Hagyomány, Identitás, Történelem. L'Harmattan-KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2020. II. kötet. 165–199.
- Rigó Róbert 2021a: Szakszövetkezetek és szőlőtermesztés a Homokhátságban. Forrás 2021. 7–8. szám, 83–97.
- Rigó Róbert 2021b: „Valahányszor csak fölsozlhattak, mentén fölsozoltak”. A parasztság viszonya a termelőszövetkezetekhez Bács-Kiskun megyében. In: Csikós Gábor, Horváth Gergely

- Krisztián (szerk.): Lefojtva. Uralom, alávetettség és autonómia a pártállamban (1957–1980). ELKH BTK, NEB, Budapest, 2021. 257–286.
- Soós Viktor Attila 2019: Az egyházak és a kényszerkollektivizálás. Egy 1962-es felmérés szempontjai és összefoglaló megállapításai. In Galambos István, Horváth Gergely Krisztián (szerk.): Magyar dűlás. Tanulmányok a kényszerkollektivizálásról. MTA BTK – NEB, Budapest, 167–182.
- Szabó Bence 2019: „Protestáns vonalon.” Református hitélet közjogi keretei a Bácskiskunszági egyházmegye megalakulásától az 1956-os forradalom időszakáig. (Kézirat)
- Szabó Bence 2021: A (református) hitélet keretei a Kádár-rendszer keretei között, Bács-Kiskun megye területén (1958–1965). (Kézirat)
- Szabó Gábor 2021: Emlékeim. Alsósegedtől Kecskemétiig. KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet, Budapest.
- Szakál Aurél 2002 (szerk.): Kiskunhalas almanach. Városismertető az ezredfordulós Kiskunhalasról. Kiskunhalas Város Önkormányzata, Kiskunhalas.
- Szalai József 2017: Kerekegyházi sorsok 1956. Kerekegyháza Város Önkormányzata, Kerekegyháza.
- Tabajdi Gábor 2019: Bomlasztás. Kádár János és a III/III. Jaffa Kiadó, Budapest.
- Turán István 2019a: A Kiskőrösi Evangélikus Gyülekezet 'Második Temploma'. Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség, [https://kiskoros.lutheran.hu/attachments/article/33/agyulekezet\\_masodik\\_temploma-imahaz.pdf](https://kiskoros.lutheran.hu/attachments/article/33/agyulekezet_masodik_temploma-imahaz.pdf) (Leöltés dátuma: 2021. október 3.)
- Turán István 2019b: „Valahol Oroszországban” – Ponicsán Imre tábori lelkész hadifogsága. Kiskőrös múltjából. 2019. 2. szám 14–17. [http://www.psvkiskoros.hu/kiskmultjabol/Kiskoros\\_Multjabol\\_2019\\_2sz\\_opt.pdf](http://www.psvkiskoros.hu/kiskmultjabol/Kiskoros_Multjabol_2019_2sz_opt.pdf) (Leöltés dátuma: 2021. október 3.)
- Wirthné Diera Bernadett 2021: A vallásgyakorlás lehetőségei és korlátai a hatvanas években – Az 1961-es „Fekete Hollók” fedőnevű ügy bemutatása. (Kézirat)

Szinger Veronika

## „Könyvtár egy életen át”

*Befogadás és közösségteremtés a Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtárban (1996–2021)*

### **Bevezető**

2021 augusztusában, ezen sorok írásakor, éppen 25 éve annak, hogy 1996. augusztus 16-án átadták a Katona József Könyvtár új épületét, ami akkor minden bizonnyal az ország legmodernebb könyvtára volt, építészetileg és a berendezést, felszereltséget tekintve is modellértékűvé vált. Immáron 124 év telt el azóta, hogy a város megalapította a jogelőd városi könyvtárat, az új épület átadása azonban mindenképpen határkő volt a Katona József Könyvtár életében, ugyanis az új könyvtárárpület a szolgáltatásaival példaként szolgált más könyvtárak számára is. Miközben jóval előrébb mutatott a koránál, például a legkorszerűbb technikának, a számítástechnikai fejlesztéseknek köszönhetően, mérete ellenére mégis megmaradt otthonos, családias könyvtárnak, ahol a kisgyerekektől az idősekig mindenki jól érezheti magát.

A Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár 2014 januárjától a Minősített Könyvtár díj birtokosa, ami egyértelműen visszaigazolja a könyvtár szakmai közösségének elkötelezettségét szolgáltatásaik folyamatos minőségfejlesztése iránt. Az intézmény az ország egyik leglátogatottabb könyvtára, európai szintű szolgáltatással. A következő fejezetek annak bemutatására szolgálnak, mivel szolgált rá arra, hogy teljes joggal hívjuk befogadó könyvtárnak, aminek sokféle ismérve van. A terjedelmi korlátok természetesen nem teszik lehetővé, hogy a könyvtár minden eredményét bemutassuk, így a teljesség igénye nélkül járjuk körbe a befogadó könyvtár jellegzetességeit. Jelen írásból viszont az is kiderül, mi köze van egy megyei könyvtárnak a varrógépekhez, a terápiás kutyához, mozihoz vagy jógához.

### **Tartalomhoz a forma: hogyan kell „befogadó” könyvtárat építeni?**

Sokféle tényező befolyásolja egy könyvtár látogatottságát. Talán az egyik legfontosabb az épület hangulata, praktikussága, esztétikuma, az a helyszín, ahová

▼

1 Lásd bővebben: „A világon mindenkinek fontos lett ez az építkezés”. Interjú Ramháb Máriával. 2012 és Ramháb 2020.

várják az olvasókat, a különféle szolgáltatások használóit. Ramháb Mária 1990-től 2021 májusáig volt a Katona József Könyvtár igazgatója. Nevétől elválaszthatatlan a „befogadó könyvtár” fogalma, hiszen az ő szakmai közreműködésével épült fel 1993 és 1996 között a könyvtár kecskeméti, központi épülete, amelynek kialakítása számos tekintetben alapul szolgált a kistelepülések könyvtárainak megújításához is. De milyen előzményei voltak a kilencvenes évek előtt az ország akkori egyik legnagyobb kulturális beruházásának? Az 1980-as években még a Városháza épületében működött a könyvtár, a gyerekkönyvtár pedig a Kisfaludy utcában, rendkívül zsúfolt körülmények között. A fókuszban egy szisztematikus bővítéssel létrejött gyűjtemény állt, de a feltételek nem voltak megfelelőek, hiszen a pár száz kötettel induló könyvtár az idők során több százszáz állományára bővült. A Városháza végül 99 évig adott otthont a könyvtárnak, a nyolcvanas években azonban már mindenki arról beszélt, hogy a városban könyvtárat kell építeni, mégpedig megalkuvások nélküli könyvtárat, és a terv az évtized végén meg is született a rajzasztalon. Ramháb Mária több nyilatkozatában és írásában hangsúlyozta, fontos alapelv volt, hogy a könyvtár nem mehet bele olyan kompromisszumba, amiből a későbbiekben nem lehet jól kijönni, nem lehet elfogadni azt a gondolkodásmódot, hogy minden jobb lehet az akkori állapotoknál. Az is fontos szempont volt, hogy a könyvtár a város centrumában maradjon, esztétikus épület legyen, ami építészeti megjelenésében illeszkedik a városközponthoz. Akkor már tíz éve nem épült könyvtár az országban, de 1993-ban Kecskeméten megtörtént az alapkövetétel. A könyvtár megálmodásakor fontosnak tartott építészeti szempontok mind érvényesültek, nem véletlen, hogy az elkészült könyvtár 1997-ben Pro Architektúra-díjas épület lett, 2015-ben pedig bekerült a helyi értékek közé a Kecskeméti Települési Értéktár Bizottság döntése alapján. A két tervező, Mátrai Péter és Major György építészek az építés után kapták meg az Ybl-díjat. Vagyis az esztétikai szempontok érvényesültek, egy igazán impozáns, építészeti szempontból is meghatározó épület emelkedett a városközpontban, ami egyben idegenforgalmi látványosság is, és mindez elmondható a belsőépítészetről is, ami a Batta Imre vezette Interdesign Alkotóközösség munkája. Az összesen 7853 m<sup>2</sup> alapterületű épület teljes egészében akadálymentesített. Mindenképpen említést kell tenni a könyvtár harmonikus, a korábban megszokotthoz képest újszerű színvilágáról, ami végigvonul az épületen. A színvilág ugyanúgy formabontó volt 1993-ban, mint néhány a minőséget, tartósságot szem előtt tartó építészeti megoldás, mint például az örök életű mészkőhomok téglák használata. 1996-ban ugyancsak rácsodálkoztak az üvegajtós irodazónára, vagyis a könyvtárépület modern, ugyanakkor időtálló megjelenésére. Funkcionálisan viszont ahhoz kellett alkalmazkodniuk a tervezőknek, amit a szakma szeretett volna, hiszen már a tervezéskor arra kellett gondolni, hogy a könyvtár hogyan fog funkcionálni a működtetés során. A legfontosabb vezérelv az volt, hogy ha emberekkel

szeretnének foglalkozni, velük folyamatosan kapcsolatban maradni, akkor az épületet is ennek megfelelően kell felépíteni. A könyvtárigazgató megállapodott a tervezőkkel és a belsőépítésszel, hogy az építészeti megoldások nem lehetnek öncélúak, nem mehetnek a funkcionális követelmények rovására. Ez akkoriban nem volt jellemző az országban, kevés olyan könyvtár épült, ahol a könyvtárvezető szakmailag beleszóllhatott az építkezésbe. Kecskeméten azonban Ramháb Mária már a tervezés időszakában, és később, a kivitelezés során is folyamatosan kapcsolatot tartott a szakemberekkel. Valószínűleg ennek tudható be, hogy az épület 25 év után is teljes mértékben korszerűnek tekinthető, kiállta az idők próbáját. A könyvtár vezetése már a beruházás során elkötelezte magát a minőség és a korszerűség mellett.<sup>2</sup> A kecskeméti könyvtár referenciahely lett, többek között azért, mert az építkezés döntéshozói elsődlegesnek tekintették, hogy mindenképp a legkorszerűbb, a legmagasabb minőségű berendezés, számítástechnikai eszköz<sup>3</sup> kerüljön be az épületbe, akár a mennyiség rovására is. Ehhez képest viszonylag kevés pénzből épült fel a könyvtár, amiben nem kis szerepe volt a jelenleg is működő alapítványnak.<sup>4</sup> Az is nagy áttörést jelentett a könyvtárépítés terén, hogy az önkormányzati és civil szféra összefogását az állam is kész volt támogatni.

A városházi szűkös lét után hatalmas volt az igény arra, hogy az olvasók (könyvtárhasználók) végre be tudjanak menni a könyvtárba. A szakma képviselői többfunkciós tereket képzeltek el, ami sok mindenre alkalmas, ahol különféle programok szervezhetőek. Ráadásul az U alakú épület terei, az egyedi bútorok flexibilisen alakíthatók, vagyis idejekorán gondoltak arra, hogy különböző szolgáltatásokra legyenek alkalmasak a változó igényeket követve. A 160 fős nagyterem, ami egy multifunkciós közösségi tér, rendkívül közkedvelté vált, számtalan kulturális, művészeti, közéleti esemény valósult már meg falai között, többek között ismeretterjesztő előadások, tanácskozások, hazai és nemzetközi konferenciák, író-olvasó találkozók és egyéb, az irodalmat népszerűsítő programok, kiállítások. A kulturális rendezvények közül kiemelendők a Forrás Szerkesztőségével és a Katona József Társasággal közösen vállalt programok helyben élő írók, költők



2 A Katona József Könyvtár a könyvtáros szakma hazai minőségbiztosítási központja lett. Ennek megfelelően bizonyos alapelveket természetesen saját intézményükben is folyamatosan javítanak. Ezek az alábbiak: megfelelő légkör megteremtése; a felhasználó középpontba helyezése; menedzsment tények és adatok alapján; munkatársakra építő vezetés; folyamatos minőségjavítás. (Könyvtár az ezredfordulón)

3 A gépesítés már a régi könyvtárban megkezdődött, igaz, csupán néhány számítógépes munkaállomás működött, a kölcsönzés egyetlen gépen történt, viszont elérhető volt az internet is.

4 Az 1990-ben létrejött „Alapítvány a Bács-Kiskun Megyei Könyvtár Építésére” rendkívül fontos szerepet töltött be a könyvtár új épületének létrehozásában. Egyrészt támogatta és népszerűsítette a könyvtárépítési gondolatát 1990 és 1993 között, másrészt igyekezett minden lehetőséget megragadni az induló tőke gyarapítására. Az alapítvány a könyvtári beruházás költségének közel egyharmad részét biztosította. 1997-ben megváltozott az alapítvány neve: „Alapítvány a Bács-Kiskun Megyei Könyvtárárt” néven működött tovább azzal a céllal, hogy a megyei feladatokat ellátó könyvtárat fejlessze, támogassa. (Könyvtár az ezredfordulón)

vagy határainkon túl élő alkotók bemutatására. Az említetteken kívül a könyvtár befogad e tevékenységeihez közel álló eseményeket, számos külső rendezvénynek ad otthont, amikor is a könyvtár partnerei kibérelhetik a helyiséget.

A földszint a gyerekeké és a tinédzsereké, aminek természetesen vannak olyan részei, ahol folyamatos a nyüzsgés, a mozgás, ahol lehet játszani, beszélgetni, a szabadtéri kondigépeknek köszönhetően sportolni az udvaron, és minél feljebb megyünk az épületben, annál inkább válnak a terek alkalmassá az elmélyült (kutató)munkára. Jelenleg a helyismereti részleg és a zenei gyűjtemény is a második emeleten kapott helyet.

A könyvtárba látogató – mintha csak egy kortárs galériát tekintene meg – művészeti alkotásokban is gyönyörködhet, ugyanis a könyvtár a kezdetektől felvállalta a művészetek, a helyben élő és alkotó művészek pártolását. A művészeti alkotások között tartjuk számon Hanga István 2×2 méteres elektromos óráját, ami az előtérben kapott helyet, míg az Óráskönyv a Könyvtári Kávézó falát díszíti.

Az 1996-ban elkészült könyvtár kiállta az idők próbáját, de az elmúlt 25 évben az épületet tekintve is szükség volt a nyitott szemléletre, a folyamatos megújulásra. A legnagyobb léptékű átszervezésre 2017 és 2019 között került sor, különböző pályázati források felhasználásával.<sup>5</sup> Az átalakítás lényege a korosztályokra differenciált közösségi tér kialakítása volt, amit a következő fejezetben mutatunk be részletesebben.

Az elmúlt 25 év is bizonyította, hogy egy könyvtárat nem elég felépíteni, azt értelmes funkciókkal meg is kell tölteni, jó színvonalú tevékenységet kell biztosítani és célszerűen kell működtetni. Ugyanakkor, mivel a funkcionális célokat a szakmai közösség már a tervezésnél lefektette, ez mindenképpen megkönnyítette a tartalom és forma összehangolását. Így vált a Katona József Könyvtár befogadó könyvtárrá, ahol minden feltétel adott ahhoz, hogy bármelyik korosztály jól érezze magát az inspiráló környezetben.<sup>6</sup>

▼

<sup>5</sup> Ramháb 2020: 201.

<sup>6</sup> A központi könyvtár infrastrukturális feltételei kiválóak. Ez lenne a cél a kecskeméti fiókkönyvtárakban is (Széchenyiváros, Hetényegyháza, Hunyadváros, Katonatelep, Műkertváros, Petőfiváros), ahol alapszolgáltatást nyújtanak, és bár a megújítás folyamatosan jellemző, nehéz körülmények között dolgoznak az egyébként több képesítéssel rendelkező, kiváló könyvtári szakemberek.

## *Katona József Könyvtár egy életen át! Tanulási és kikapcsolódási lehetőségek a generációk szolgálatában*

A közkönyvtári szerep azt jelenti, hogy az intézménynek minden korosztályt be kell fogadnia, és mindenkinek megfelelő szolgáltatást kell nyújtania. A Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtárnak már a szlogenje (Könyvtár egy életen át!) is arra utal, hogy mindenki számára elérhetővé kívánják tenni azokat a szolgáltatásokat és programokat, amelyek az adott korosztály igényeit, érdeklődési körét figyelembe véve valósulnak meg.<sup>7</sup>

Jelen írásban – bár minden életkori csoportról szó esik – elsősorban olyan korosztályokat szeretnénk kiemelni, amelyek a közvélekedés szerint felülreprezentáltak a könyvtárban, miközben az olvasásszociológiai vizsgálatok szerint a kép ennél azért sokkal árnyaltabb: elsősorban a gyermekek (beleértve a kisbabákat), valamint az időskorúak könyvtári jelenlétét vesszük górcső alá.

### *Gyermekvilág*

Régóta tudjuk a hazai és nemzetközi olvasásszociológiai vizsgálatokból, hogy a gyerekek olvasáshoz való viszonya nagyon szoros összefüggést mutat a családi háttérrel, az otthonról hozott mintákkal, preferenciákkal és szokásokkal. Ideális esetben a gyermeket már születésétől körülveszik a könyvek, vagyis jóval az írás és olvasás konvencionális értelemben vett elsajátítása előtt elkezdi ismerkedni a betűk világával. Ezt az időszakot „bontakozó írásbeliség”-nek nevezzük, amelyben kitüntetett szerepe van a szülőknek és a családnak (testvéreknek, nagyszülőknek), de ahogy a gyermek bölcsődébe vagy óvodába kezd járni, megnő az intézményes nevelés szerepe és felelőssége, miközben a közművelődési intézmények, a könyvtári szolgáltatások elérhetősége is legalább ugyanilyen fontosságú.<sup>8</sup> A családoknak sok esetben társadalmi, szakmaközi összefogásra van szükségük annak érdekében, hogy biztosítani tudják a kisgyermekek számára azt a hátteret, amely hozzájárulhat az olvasást előkészítő készségek fejlődéséhez, az olvasói magatartás és pozitív attitűd kialakításához. A könyvtárral való korai találkozás megadja azt a biztonságérzetet, hogy ne féljünk segítséget kérni, hiszen a könyvtár az a hely, ahol nemcsak jól érezhetjük magunkat, de sok-sok kérdésünkre is választ kaphatunk.<sup>9</sup> Cél, hogy a szülők úgy tekintsenek a könyvtárra, mint közösségi térre, ahová elvihetik gyermekeiket játszani, könyvet kölcsönözni,

7 <http://www.bacstudastar.hu/> (Letöltés: 2021. február 23.)

8 Szinger 2019: 15.

9 Útmutató a babáknak és kisgyermeknek nyújtott könyvtári szolgáltatásokhoz, Béres 2018: 7–8.

ahol (családi) programokon vehetnek részt, így találkozhatnak más szülőkkel, gyerekekkel.

A könyvtárakhoz gyakran szorosan kapcsolódó úgynevezett Bookstart-típusú programok egyik fő jellemzője, hogy ingyenes könyvcsomagot biztosítanak a babáknak, tájékoztató anyagot szüleiknek, különös figyelmet fordítva a szociálisan hátrányos helyzetű családokra. Egy olyan többszereplős programról van szó, amelyben közkönyvtárak, oktatási és nevelési ügyekkel foglalkozó hivatalok, valamint egészségügyi intézmények dolgozói (védőnők, gyermekorvosok) vesznek részt. A Bookstart-filozófiára építve számos program valósult meg a világ különböző országaiban, és ezek sikerén felbuzdulva Magyarországon is elindultak olyan kezdeményezések – elsősorban könyvtáraknak köszönhetően –, amelyek a születéstől kezdődő bontakozó írásbeliséget alapul véve szólítják meg a kisgyermekes szülőket.

2007 őszén, az *Országos Könyvtári Napok* keretében az ország több könyvtárában megjelent a *Babaolvashow*<sup>10</sup> elnevezésű rendezvénysorozat, amelynek során számos a babáknak és szüleiknek szóló program és könyvajándékozás valósult meg. Az Országos Könyvtári Napoknak október első hetében egyébként szinte mindig van olyan hozadéka, amely a szakmai megújulás, az innovációs törekvések megvalósításának irányába mutat. A 2007 őszén elindított *Babaolvashow* elnevezésű országos rendezvénysorozat azzal a céllal indult, hogy a családok rendszeresen látogassák gyermekeikkel a könyvtárat. A program része volt a *Nagy Olvashow* című programsorozatnak, amelynek alprojektjei (*Kölyök-, Tini- és Nagyiolvashow*) a különböző korosztályokat szólították meg és csábították be a könyvtárba.

Ebben a törekvésben fontos állomásnak számított, amikor a Szoptatást Támogató Nemzeti Bizottság 2007-ben „Bababarát terület” címet adományozott a Katona József Könyvtárnak (erre a címre a megyei könyvtár az első között pályázott), ugyanis Kecskeméten a babák gondozására, szoptatására alkalmas szobával várják a tanulni, olvasni vágyó kismamákat. A bababarát terület természetesen önmagában nem lenne sem csalogató, sem az olvasás megszerettetését célzó szolgáltatás, ha nem társulnának hozzá olyan programok, amelyek kifejezetten annak feltételeit teremtik meg, hogy a babákból később az irodalmat értő és szerető, az olvasás iránt érdeklődő gyerekek, majd olvasó fiatalok és felnőttek váljanak. A Katona József Könyvtár által készített Babaolvasó ajándékcsomag az alábbiakat tartalmazza: a Marék Veronika által illusztrált *Babaolvasó Füzet* – ami ajándéknak is kiváló – az egyévesnél fiatalabbaknak készült. Ebben örökíthetik meg a kicsik hozzátartozói az első könyvtári élményeket, a kedvenc altatókat,

▼

10 A *Babaolvashow*-ból film is készült, a mozikban a nagyjátékfilmek előtt vetítették egy kampány keretében.

mondókákat, verseket. A gyermek növekedésének nyomon követésére alkalmas Mérőke kedvelt tárgya a Bookstart-típusú programok kezdőcsomagjának, több ország közkönyvtárának szerepel az ajándékai között. A Katona József Könyvtár által készített magasságmérő szintén tartalmaz mondókaszövegeket az egyik oldalon, mondókás- és versesköteteket, képeskönyveket, a gyermeknevelésben hasznos olvasnivalók listáját a másikon. A csomagnak ugyancsak része a *Könyvtári Mondókázó* elnevezésű kiadvány irodalmi szövegekkel, kötet- és honlapajánlókkal. Az ajándécsomag tartalmát az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) adja ki, terjesztése a megyei könyvtárakon keresztül történik, tehát elvileg az országban mindenhová el kellene hogy jusson.<sup>11</sup> Az ingyenes kiadványok támogatója a Nemzeti Kulturális Alap, vagyis a csomag kiadása és terjesztése addig valósítható meg, amíg az NKA finanszírozza ezt a remek kezdeményezést. Ez azonban felveti egy hosszabb távú támogatást és fenntarthatóságot biztosító anyagi bázis, egy stabil kormányzati háttér elérésének szükségességét. A csomagban található egy olyan csalogató szórólappal is, amely egy kifejezetten a 0–3 éves korosztálynak és szüleiknek szóló rendszeres programra hívja az érdeklődőket. A *Babahancurka* hangulatos könyvtári foglalkozás höcöggetőkkel, mondókákkal, gyerekdalokkal, versekkel. A program babaolvasójeggyel rendelkezőknek ingyenes, a könyvtár saját erőforrásból alapszolgáltatásként kínálja a programot. A babaolvasójegy azonban az ajándécsomagnak nem része, tehát a szülőnek/nagyszülőnek meg kell hoznia azt a döntést, hogy bemegy érte a könyvtárba, ahol a három év alatti apróságok térítésmentesen kapják meg a szintén Marék Veronika rajza által díszített olvasójegyet. A pandémia idején, amikor a könyvtárak zárva tartottak, a *Babahancurka* tematikus online foglalkozásokkal várta a kisgyermekes szülőket és babákat.

Gyakorlati tapasztalat, hogy főleg a középosztálybeli édesanyák, amíg otthon vannak gyermekükkel, szívesen látogatják a különböző *Babahancurka*- vagy *Ringató*-típusú programokat, amelyek társasági eseményt, kikapcsolódási lehetőséget biztosító alkalmak, nem is beszélve a gyermek érzelmi, szociális, anyanyelvi, zenei fejlődésének támogatásáról. Az édesanyák újbóli munkába állásával, a gyermek bölcsődébe, óvodába íratásával azonban csökkenhet a külön programok száma, aminek a könyvtárlátogatás is áldozatul eshet. Ilyenkor nő meg a gyermekintézmények és a könyvtár közös feladata és felelőssége ezen a téren. Hiszen bár a családi szocializációnak elsődleges szerepe van a gyermek olvasóvá nevelésében, ha a szülők nem olvasó, könyvtárlátogató emberek, a gyermekintézmények és a könyvtár alapozhatja meg, hogy a gyerekek mégis olvasó, könyvtár-

▼

11 A könyvtár megkereste a védőnői hálózatot és a kórházak újszülött osztályaival is felvette a kapcsolatot, hogy a csomag minél több babához eljuthasson.

látogató felnőtté váljanak. A 2017-es országos reprezentatív vizsgálat eredményei szerint az óvodáskorúaknak (3–6 évesek) mindössze 3,6%-a, az alsó tagozatosoknak már a 27,2%-a, míg a felsősöknek a 44,7%-a tag egy vagy több könyvtárban, de ezek az arányok is nagy szórást mutatnak az anya iskolai végzettségét, valamint a lakóhelyet tekintve. Ezért ha a kicsiket nézzük, az óvoda, az óvodapedagógus szerepe az első könyvtári élmény biztosításában az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyerekeinél sokkal meghatározóbb.<sup>12</sup> Ezt a célt szolgálják a könyvtárak azon szolgáltatásai, amikor óvodás- és iskoláskorú gyermekek nyomtatott irodalomban gazdag környezetben, óvodapedagógus, tanító és könyvtárpedagógus szakemberek segítségével az írásbeliséghez köthető élményekhez jutnak, a mesék, történetek, könyvek révén megtapasztalt pozitív érzések pedig hozzájárulnak olvasóvá válásukhoz. A könyvnek már a pusztja jelenléte is szemléletformáló hatása lehet, de ez a hatás akkor érvényesül igazán, ha a lehetőségeket magukban rejtő „holt tárgyak” kielégítenek a gyerekek szempontjából fontos szükségleteket, vagyis a gyermek a könyveket nemcsak az otthoni vagy könyvtári polcokon, de használat közben is láthatja, sőt cselekedhet vele. A gyermek tudása az őt körülvevő világról a tevékenységekben való aktív részvétellel, és nem pusztán a felnőttek utánzása vagy gépies tanulás révén fejlődik, hiszen a kisgyerekeket nem az írásbeliségről való tudás érdekli, hanem maga a tevékenység.<sup>13</sup> Az óvodás- és kisiskolás korú gyermek személyiségének jellemzője, hogy aktív, mindig cselekvő, fantáziadús, kreatív, amit a társadalmi, környezeti hatások, a megváltozott kommunikációs szokások sajnos sokszor kedvezőtlenül befolyásolnak, de meg lehet találni azokat a módszereket, eljárásokat, amelyek sokkal jobban alkalmazkodnak a mai gyermekek érdeklődéséhez, befogadási jellemzőihez. A könyvtári gyerekprogramok elsődleges célja, hogy élményt nyújtsanak szépirodalmi vagy ismeretterjesztő szövegek bemutatásával, játékos feldolgozásával, amelyek az olvasóvá nevelésre irányulnak.<sup>14</sup> Az óvodás- és iskoláskorú gyermekek a megyei könyvtárban kölyökolvasó jeggyel vehetik igénybe a szolgáltatásokat.

A Katona József Könyvtárban az óvodás és kisiskolás korosztály számos jelenléti és online program közül választhat (pl. *Családi Olvashow*, *Meseország*,<sup>15</sup> *Kölyökolvasó*, *Táltospróba*,<sup>16</sup> *Barátunk a természet*, *Zöldike*). A *Kölyökolvasó* elnevezésű programra először szintén 2007-ben, a *Nagy Olvashow* rendezvénysorozat kere-



<sup>12</sup> Tóth 2017.

<sup>13</sup> Strickland, Dorothy – Morrow, Leslie 1988: 70–71.

<sup>14</sup> Szinger 2018: 17.

<sup>15</sup> Meseország a Katona József Könyvtár évente megrendezésre kerülő mesemondó találkozója a megyében, ahol a gyerekek Meseország változatos rangjait és címeit (herceg, hercegnő, nádor, kancellár, kincstárnok, lovag stb.) nyerhetik el, és beköltözhetnek a kacsalábon forgó kastélyba.

<sup>16</sup> Kisiskolások hagyományos megyei mesevetélkedője, ahol a fókuszban a népmesék vannak.

tében került sor, de azóta is minden évben több száz kölyökolvasó vállalkozik a játékos irodalmi próbán való megmérettetésre. A Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár és az Informatikai és Könyvtári Szövetség országos szintű online vetélkedőjén a gyerekeknek – egyénileg vagy csoportban – három próbát kell kiállniuk, vagyis az elolvasott könyvek alapján feladatokat megoldaniuk, hogy a legügyesebbek és legkitartóbbak országos kölyökolvasó-találkozón nyerjék el méltó jutalmukat az *Ünnepi Könyvhét* keretében. Az általános iskolásoknak szervezett program remek kezdeményezés, és nem véletlen a töretlen népszerűsége. A lehető leghatékonyabban valósítja meg a gyerekek olvasóvá nevelését akár az iskolában (hiszen a könyvek tanórákon is elolvashatók, feldolgozhatók), akár iskolán kívüli informális és non-formális keretek között, lehetőséget adva a gyerekekkel foglalkozók széles körének (szülők, tanítók, könyvtárosok) bevonására is. Választási lehetőséget kínál fel a gyerekeknek (vannak inkább „fiús” és „lányos” olvasmányok, könnyebbek és nehezebbek, hosszabbak és rövidebbek), a rendkívül kreatív feladatok és szórakoztató fejtörők pedig az olvasás élményén túl további motiváló hatással bírnak. Annak lehetősége, hogy a gyerekek négyfős csapatokban is dolgozhatnak, a kooperatív készségek fejlesztésén és az olvasás szociális funkciójának erősítésén túl hozzájárul az esélyegyenlőség, a demokratikus gondolkodás támogatásához, hiszen a különböző jellegű feladatok között mindenki megtalálhatja azt, ami hozzá a legközelebb áll, olyan gyerekek is sikerélményhez juthatnak, akik egyébként gyengébb olvasási készséggel rendelkeznek.<sup>17</sup> Ezekben a vetélkedőkben nagyon erős a játékmotiváció, de a játékok szorosan összefüggnek az ismeretszerzéssel, olvasással.

A korosztályhoz kapcsolódóan egy olyan nemzetközi eseményről szeretnénk említést tenni, amely a Visegrádi Négyek országaiban párhuzamosan zajlott, Magyarországon az egyik kiemelt helyszín a Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár volt.<sup>18</sup> A *Visegrad Reads to Kids* (*Visegrád olvas a gyerekeknek*) projekt elsődleges célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a gyermekeknek szóló felolvasás fontosságára a Visegrádi Együttműködés országaiban, tehát a projektben Csehország mint fő szervező mellett Szlovákia, Lengyelország és Magyarország vett részt. Maga a kampányhét 2018. június 4-től 10-éig zajlott, a 4 és 10 év közötti gyerekekre és szüleikre, valamint a gyermekirodalomra fókuszálva. Ezen időszak alatt mind a négy visegrádi országban egyszerre zajlottak a programok: író-olvasó találkozók, felolvasások, workshopok. A kampányhét időszaka alatt Magyarországon a kiemelt helyszínek Pécs, Budapest, Kaposvár, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 64(!) települése, valamint Kecskemét voltak. A Bács-

▼  
17 Koleszár 2015.

18 Lásd részletesebben: Gombos–Szinger 2018.

Kiskun Megyei Katona József Könyvtárban szervezett események szervesen illeszkedtek a 89. *Ünnepi Könyvhét* programjába is. Harcos Bálint meseíró dél-előtt a központi könyvtárban olvasott fel óvodásoknak és kisiskolásoknak Szofi meséiből, délután pedig két fiókkönyvtárba, Hetényegyházára és Műkertvárosba látogatott el. Aznap délután a megyei könyvtár vendége volt Szeberényi Gyula Tamás alpolgármester, aki második osztályos gyerekekkel ismertette meg Rumcájsz történetét. A felolvasást követően az iskolások kis csoportos, játékos foglalkozáson vehettek részt a Gyerekvilág könyvtárosai jóvoltából egy olyan barátságos, meghitt, inspiráló környezetben, ahol minden az olvasásra, könyvnézegetésre, játékra csábít.

A babákat és szüeleiket, valamint a gyerekeket a földszinten kialakított Gyerekvilág várja egyedi berendezéssel, célbútorokkal, alacsony válogatóládákkal és játszósarokkal. A többfunkciós Mesekuckót nem sokkal a visegrádi kampány előtt, 2018 májusában vehették birtokba a gyerekek többféleképpen alakítható plüssülökkel, puha párnákkal, praktikusan összeszerelhető és tárolható bábparavánnal. A gyerekeknek kialakított kuckó alkalmas egyéni, családi vagy kis csoportos meseolvasásra és mesemondásra, könyvtári játékokra. A gyerekek nagy kedvence a Kölyökfészkek, ahol a plüssből készült (olvasómatracca is átalakítható) fészkek könyvnézegetésre, olvasásra, zenehallgatásra csábítanak. A Gyerekvilágból nyíló játszóudvar pedig egyaránt alkalmas tanulásra és szórakozásra, sőt a gyermek és felnőtt fitness eszközök által szabadtéri testmozgásra is.<sup>19</sup>

### *Tinivilág*

Az 1970-es, 80-as években az Ifjúsági Könyvtárak nagyon népszerűek voltak. Nem véletlenül, hiszen kellett az átmenet, a tinédzserek átvezetése a gyermekkönyvtárból a felnőtt könyvtárba. Ez most a reneszánszát éli azzal a különbséggel, hogy az ifjúsági részlegek a könyvtár épületén belül helyezkednek el. A legnagyobb probléma, amit az elmúlt évek hazai és külföldi tapasztalatai is mutatnak, hogy nagyon sok esetben a felső tagozat környékén, tinédzserkorban veszítünk el nem kevés számú (potenciális/korábbi) olvasót. A kutatási beszámolók szerint az egyáltalán nem olvasók között sokan, a rengeteget olvasók (havi legalább egy könyv) között kevesen vannak e korcsoportból.<sup>20</sup> A könyvtárnak vajon milyen lehetőségei vannak az ő befogadásukra és megtartásukra? Főleg úgy, hogy Greg Brooks angol olvasáskutató szerint az olvasóvá nevelés folyamata nagyjából tízéves korban lezárul.<sup>21</sup> Anélkül, hogy részletesebben belemennénk a kötelező

19 Ramháb 2020: 202–203.

20 Gombos 2019: 32.

21 Gombos hivatkozik Brooksra Uo. 32.

olvasmányok problematikájába, azt azért leszögezhetjük, hogy a tinédzserek sok esetben nem megfelelő szövegekkel vagy nem megfelelő időben találkozhatnak. Márpedig ha megfelelő időben megfelelő szövegeket szeretnénk kínálni, kitől kaphatunk segítséget a könyvek kiválasztásához? Adja magát a válasz, hogy a könyvtárostól, aki tájékozottabb a friss ifjúsági irodalom terén. Csakhogy egy felmérés tanúsága szerint nem jellemző, hogy a magyartanárok a könyvtárosok segítségét kérnék tanítványaik érdeklődésére számot tartó, ugyanakkor értéket képviselő közös olvasmányok kiválasztásához.<sup>22</sup> A megfelelő olvasmányokon kívül – ahogy korábban is láthattuk – olvasásra motiváló lehet a helyszín.<sup>23</sup> Jelen esetben egy olyan hely, ami elsősorban a tizenévesek birodalma. A Katona József Könyvtárban korábban nem volt külön helyiség a tiniknek, akik így nem találták meg a helyüket, és sok esetben a *Gyerekvilág* részlegben „tanyáztak le”. Bár ez sem okozott különösebb fennakadást, hiszen más volt a térkihasználás napszaktól függően: a gyerekek jellemzően délelőtt, a tinik délután érkeztek a könyvtárba, csakhogy számukra is szükségessé vált egy közösségi tér kialakítása, amely fizikailag és átvitt értelemben is átmenetet képez a gyermekkor és a felnőttkor között. Az olvasótermek iránti igény csökkenésével, valamint az *Infotéka* és a *Magazinolvasó* elköltöztetésével lehetővé vált, hogy a tinédzserek számára külön helyiséget alakítsanak ki. A *Tinivilág*ban a könyvespolcok döntő többsége a fal mellett helyezkedik el, az így kialakított tér középső részén jelentős hely szabadult fel, ahol ki lehetett alakítani egyéni munkaállomásokat, valamint egy csoportos tanulásra, játékra is alkalmas számítógépes szigetet. Tudjuk, hogy a digitális kultúra, az internet rendkívül nagy hatással van erre a korosztályra, a könyvtári környezetben is egyre természetesebbé vált az interaktív felhasználói magatartás és a digitális eszközök használata.<sup>24</sup> Ezért a megfelelő informatikai háttér biztosítása elengedhetetlen, de emellett rendkívül nagy szerepe van a könyvtárnak abban is, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű digitális információt, tartalmat és erre épülő szolgáltatásokat kínáljon abban a virtuális térben, ahol a tinédzser könyvtárhasználók jelen vannak. Ami pedig a fizikai helyszín kialakítását illeti, a félkörös tér az olvasáson és beszélgetésen túl több funkcióra is alkalmas: kutató- és gyűjtőmunkára, projektmunka megvalósítására, házi feladatok elvégzésére, feladatok megírására, vizsgákra készülésre. Azzal tisztában kell lennünk, hogy a tinik ritkán ülnek asztali számítógépekhez, szívesebben és gyakrabban használják a kezükben lévő mobiltelefonokat, tehát fontos, hogy korlátlan wifi álljon a rendelkezésükre. Ugyanakkor a tanulás és feladatok



<sup>22</sup> Gombos 2019: 36.

<sup>23</sup> Fenyő D. György remek példákat hoz arra, hogyan tudunk egy igazán izgalmas irodalomórát megtartani könyvtári környezetben.

<sup>24</sup> Márkföldi 2019: 57.

elvégezése mellett legalább ennyire fontos, hogy a tinédzserek meghitt, kényelmes közegben tudjanak beszélgetni, amihez babzsákok, mobil, kisfoteles ülőbútorok állnak rendelkezésre. Bizonyított, hogy ez a korosztály sokkal több időt tölt könyvtárban azóta, hogy a kecskeméti könyvtárban van saját terük, vannak kifejezetten velük foglalkozó könyvtárosok.<sup>25</sup>

Szintén itt kapott helyet a *Europe Direct Információs Központ*, ugyanis a Katona József Könyvtár hosszú évek óta feladatának tekinti az Európai Unióról szóló információk közvetítését. Egy brüsszeli pályázat keretszerződésével dolgozik a könyvtár, de minden évben újra kell pályázni. Bár vannak kifejezetten felnőtteknek szóló szakmai előadások az európai népek és az Unió működésének megismerésére, indokolt, hogy az európai uniós gyűjtemény és a központ szolgáltatásai a *Tinivilág* területén legyenek megtalálhatók, ugyanis ez az a korosztály, amelyik élen érdeklődik a külföldi ösztöndíjprogramok, tanulási lehetőségek és cse-rekapcsolatok iránt.<sup>26</sup>

A földszinten, a korábbi magazinolvasó helyén kialakításra került egy olyan tér is, amit bárki kötetlenül használhat korosztálytól függetlenül, nincs meghatározva a hely funkciója, mert a könyvtár szándékai szerint hagyni kell, hogy az emberek maguk fedezzék fel a tereket.

### *Felnőttek és felnőttképzés*

Az elsősorban felnőtteknek szóló szolgáltatások is kibővültek, ezért az alapfunkciók helyett most elsősorban azokról az újdonságokról teszünk említést, amelyek nem pusztán az innovációról, a könyvtár megújulásáról szólnak, hanem egyúttal arról a szemléletről is, amelynek középpontjában szintén a befogadás, a közösségépítés és az esélyegyenlőség megteremtése áll.<sup>27</sup> Korunk tendenciáinak megfelelően, a korszerűsítés jelentős része a digitális szolgáltatások bővítését jelenti pályázati segítséggel. Elhelyezésre került a *Digitális Jólét Program* több munkaállomása, ahol egymástól elválasztott munkaasztalok állnak a felhasználók rendelkezésére. Az *Egyéni digitális tanulótér* létrehozása elsősorban azoknak a felnőtteknek hasznos, akik alapvető ismeretekkel már rendelkeznek a digitális literáció tekintetében, ugyanakkor még támogatásra szorulnak az e-ügyintézés során (pl. adózás, ügyfélkapu, e-vásárlás stb.). A tér kialakítása és egyedi bútorokkal való berendezése úgy történt, hogy egyszerre legyen alkalmas a szeparálódásra és a személyes segítségadásra. A *Kreatív stúdió* egy hangszigetelt, klimatizált helyiség, amely alkalmas hang- és videofelvételek készítésére, vágásra,

25 Ramháb 2020: 205–206.

26 Uo. 205.

27 Az áttekintés Ramháb Mária (2020) tanulmánya alapján készült.

nagyképernyős kivetítésre, sőt egy elektromos orgona jövoltából zenei aláfestés is készíthető. A stúdió nagymértékben hozzájárul az elsősorban fiatalabb felnőttek médiaismereteinek gyarapításához. A *Digitális Oktató Labor* a digitális írás-olvasás ismereteinek elsajátítását kínálja, csoportos tanfolyami keretek között, nagyrészt az idősebb korosztály számára, de azoknak a felnőtteknek is segít, akik a tanfolyam révén tudnak megmaradni a munkaerőpiacon vagy visszajutni oda az átképzés által. Az új célbútorok mellett megfelelő számú munkaállomás, valamint kreatív IKT-eszközök segítik a tanulási folyamatot. A II. emeleti *Közösségfejlesztő tér – Makerspace*<sup>28</sup> informális tanulási lehetőségeket nyújt elsősorban felnőtteknek. A helyiség kisközösségek számára biztosít csoportos együttlétre, beszélgetésre, együttműködésre, manuális tevékenységre, alkotásra alkalmas teret. A berendezés többféle tevékenység megvalósítására alkalmas, az idegen nyelvű társalgási klubtól kezdve manuális foglalkozások megvalósításáig, ami többek között textiljáték készítését jelenti. Ez utóbbi programhoz a könyvtár varrógépeket vásárolt, ugyanis felmerült az igény a kismamák és nagymamák körében, hogy a babafoglalkozáson megismert játékokhoz hasonlókat ők maguk is el tudjanak készíteni. Ezekkel a varrógépekkel a textiljátékokon kívül maszkokat, környezettudatos zacskókat is készítenek.

Az előbb felsorolt inspiráló helyiségek és szolgáltatások a leírtakon túl eszközei egy olyan szemléletformálásnak, amelyben a kötetlen tanulási formák, a közösségépítés hangsúlyosan van jelen. Ezt erősíti az is, hogy a Katona József Könyvtár 2004 óta felnőttképző intézményként is részt vesz a nem formális képzésekben, sokféle informális tanulási, mentorálási lehetőséget kínálva.

### *Ránctalanítás helyett: olvasás és közösségépítés*

Az előbbi szolgáltatások bemutatásakor talán egyértelművé vált, hogy az is egy fontos kérdés, hogyan sikerül megszólítani az időseket. Ez azért sem elhanyagolható szempont, mert egy létező és népszerű sztereotípiá, hogy a könyvtárhasználók körében a társadalomban meglévő arányukhoz képest jelentősen felülreprezentáltak a gyerekek és az idősek. Valójában a nyugdíjasok esetében alacsonyabb a könyvtárhasználók aránya, mint gondolnánk.<sup>29</sup> Sajnos méltatlanul kevés figyelem fordítódik az idősek művelődési, kultúratermék-fogyasztási szokásaira. Ennek ellenére az elmúlt két évben az idősek olvasási szokásairól több felmérés is készült, amiből kiderül többek között az, hogy az idősek tudatos olvasók: nemcsak egy-egy műfaj tekintetében lehetnek elkötelezettek, hanem egy kiadó vagy szerző iránt is. Ha egy kiadót vagy szerzőt megkedvelnek, akkor az



<sup>28</sup> A makerspace egy olyan alkotó területet jelent, ahol az emberek azért gyűlnek össze, hogy létrehozzanak, alkossanak valamit, megosszák egymással ötleteiket, tudásukat és eszközeiket.

<sup>29</sup> Tóth 2017.

adott kiadótól előszeretettel olvasnak, illetve az adott szerző életművéből minél többet igyekeznek megismerni. A szabadidő eltöltésében a könyvek legnagyobb vetélytársa az idősök körében a televíziózás. Míg a fiatalokat az internet, az IKT-eszközök vonják el az olvasástól, addig az időseket egyértelműen a televízió. A 2019-es, a felnőttek olvasási szokásait vizsgáló országos reprezentatív mérés szerint a 60 év felettiek lefelé húzzák a statisztikát: több mint 60% a nem olvasók aránya.<sup>30</sup> Az indokok között szerepel az időhiány (ugyanakkor az időhiányban szenvedők napi három óránál többet töltenek a televízió képernyője előtt), látási problémák (egynegyede ennek a korosztálynak arra hivatkozott, hogy nem lát jól), a türelem hiánya (úgy tűnik, a 60 év felettieknek is le kell lassulniuk), anyagi nehézségek (5–6 %-uk anyagi okok miatt nem olvas).

Nem szabad azonban megfelelkezni arról, hogy a könyvtár közösségi tér, a találkozások, programok helyszíne. A könyvtár egyik nyugdíjas látogatója, Kerekes Magda a nyugdíjas klubokhoz hasonlította a Katona József Könyvtár hírlapolvasóját, ahol az idős emberek órákat töltenek kényelmes, kulturált környezetben az újságok, folyóiratok átböngészésével.<sup>31</sup> A nyugdíjasok számára vonzó tematikájú programok, tevékenységek gyakran teremtik meg a lehetőséget az önszerveződésre, ahol az idős emberek megalakítják a saját klubjukat, miközben a könyvtár biztosítja a helyszínt és az infrastruktúrát. Többek között így jött létre a Katona József Könyvtárban az „*Utazók a Könyvtárban*”; a *NAGYINET*, vagy a *Nyugdíjas Könyvbarátok Klubja*. Természetesen ezek a programok is elősegítik a generációk találkozását, ugyanakkor a családi közös programoktól eltekintve viszonylag ritka, hogy könyvtári környezetben különböző korosztályok kerüljenek egymással kapcsolatba. Pedig vannak/lehetnének kapcsolódási pontok. Egy 2015-ös vizsgálat<sup>32</sup> a kamaszokat kérdezte arról, mit gondolnak az irodalomról. 2020-ban ugyanazokat a kérdéseket tette fel időseknek egy, az ő olvasási szokásaikra vonatkozó felmérés.<sup>33</sup> A két korosztály irodalomképe alapján továbbgondolásra érdemes, hogy közöttük az irodalomról és a könyvekről szóló párbeszéd hogyan alakítható ki, indítható el, s állítható az olvasóvá nevelés ügyének szolgálatába. A válaszadó kamaszok mintegy harmada szerint az irodalmi szövegek „általában nehezen érthetők”, „általában fontos dolgokról szólnak”, „általában tanulságosak” és „általában régiek”. Ugyanezen szempontok alapján az idősek az irodalmat jóval kevésbé tartják nehezen érthetőnek vagy réginek, és gyakrabban találták szórakoztatónak, mint a fiatalok. Az idősebbeknek az irodalom iránti



<sup>30</sup> Tóth 2017: 14–16.

<sup>31</sup> Könyvtár az ezredfordulón.

<sup>32</sup> Gombos–Hevér–Kiss 2015.

<sup>33</sup> Gombos–Péterfi–Csima–Domokos 2020.

attitűdjé, az irodalom „reading for fun” (szórakoztató) szerepének ismerete, tapasztalata az időseket és fiatalokat közösen megszólító programokban segítheti a fiatalabbak olvasás iránti motivációjának növekedését, ugyanakkor az időseknek mások hasznára, javára végzett tevékenysége nemcsak értelmes elfoglaltságot, hanem magasabb önértékelést is jelenthet. A következőkben egy olyan rendezvényt szeretnénk bemutatni, amelynek egyik célja a generációk könyvtári találkozása volt.<sup>34</sup>

Kecskemét Megyei Jogú Város, a Magyar Olvasástársaság és a Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár közös rendezvénye adott alkalmat arra 2019. december 21-én, hogy hidat építsen három generáció között a közös olvasás, olvasóvá nevelés érdekében. Az adventi koszorú negyedik gyertyájának meggyújtása alkalmából Kecskemét városa tíz mózeskosarat adott át kisgyermekes családoknak, mely rendezvényhez a *Magyar Olvasástársaság* könyvkelengye-csomaggal csatlakozott. A kezdeményezésben elsősorban szülőket, nagyszülőket ajándékoztak meg néhány olyan, különböző korosztálynak ajánlott könyvvel, amelyek meghitté és szeretettelivé tehetik a gyermekeikkel, unokáikkal eltöltött időt. A program keretében újszülöttek és családjaik, valamint a CédrusNet Kecskemét Program „Hivatásos Nagyszülő” tanfolyamát elvégzett nyugdíjasok<sup>35</sup> kaptak könyvcsomagokat. A Magyar Olvasástársaság vezetősége állította össze a könyvkelengye tartalmát: olyan 0–3, 3–6 éves és 6–10 éves korosztálynak ajánlott kortárs és klasszikus, hazai és külföldi művek szerepeltek az ajándékcsoomagban, amelyek a szakemberek kutatási eredményei alapján leginkább alkalmasak az olvasás, a könyvek megszerettetésére adott korosztályban.

A CédrusNet *SzuperNagyi* programban részt vevők számára átadott könyvcsomagokkal az volt az elsődleges cél, hogy a hivatásos nagyszülők a kisgyermekes kecskeméti családokba vigyék magukkal az igényes, szakemberek által javasolt, olvasni még nem tudó, vagy az olvasással éppen ismerkedő gyermekeknek íródott mondókás-, verses- és mesekönyveket.



34 Lásd részletesebben: Szabó–Szinger 2021.

35 2017-ben Kecskemét egyedülálló társadalmi innovációs kísérletbe kezdett: elindította a CédrusNet Kecskemét programot, amelynek célja a senior tudásgazdálkodás koncepció gyakorlati alkalmazásának próbája, kutatása, valamint módszereinek fejlesztése volt. A CédrusNet programban a társadalmi piaci szolgáltatások közül eddig kettő valósult meg: az IdősLátogatók és a Hivatásos Nagyszülők / SzuperNagyik tanfolyam keretében történő felkészítése. Köztudott, hogy sok család számára a vér szerinti nagyszülők különböző okoknál fogva nem elérhetők. A kísérleti program keretében kifejlesztett 70 órás Hivatásos Nagyszülő / SzuperNagyi képzésen a résztvevők sokoldalú felkészítést kaptak a gyermeklektantól, a generációs konfliktusok kezelésétől kezdve a gyermekbetegségek felismerésén át egészen a vállalkozási ismeretekig. A tanfolyamokra a legkülönbözőbb szakmákból jelentkeztek diplomások, majdnem kizárólag nők, akik rendszeres továbbképzésben részesülnek. A szolgáltatás fejlesztése az ő bevonásukkal folyik. A CédrusNet Hivatásos Nagyszülő, SzuperNagyi akkreditált képzés szemléletformáló célja az volt, hogy segítse az időseket a körülöttük lévő világ működésének megértésében, közelítse egymáshoz a generációkat. (CédrusNet Kecskemét. Ajánlások az idősödő társadalom működéséhez)

## *Befogadó könyvtári terek és közösségépítés Bács-Kiskun megye kistépelésein*

Az utóbbi egy-két évtizedben számtalan kezdeményezésnek lettünk tanúi a vidék népességmegtartó erejének visszaállítására. Ezen törekvések között kell említeni a tudásátadás, a közösségi élet egyik fontos színterét, a könyvtárat. „A könyvtár ma már nem csupán a tudás tárháza. A mai modern könyvtárakban ezért nem csak dokumentumellátásra van szükség, könyvekre, folyóiratokra, hanem arra, hogy ezt bárki bárhonnán elérhesse [...] az élethosszig való tanulásban a könyvtárak nagy segítséget tudnak nyújtani.”<sup>36</sup> Az előbbi idézetben a hangsúly a bárki, bárhonnán szavakon van, amikor a jól szervezett könyvtári ellátás megteremti az esélyegyenlőség feltételeit a város és a vidék, a nagyobb és kisebb települések között. Ez nem pusztán kulturális kérdés, a vidék gazdasági, társadalmi környezetére is közvetett hatással van. A Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár városi és megyei könyvtári feladatokat egyaránt ellát. Egy megyei könyvtár pedig akkor működik jól, ha nemcsak a megyeszékhelyen, hanem a megye kisebb településein is a lakosság ugyanolyan színvonalú, korszerű és fenntartható, minőségi szolgáltatásokhoz juthat hozzá anélkül, hogy utaznia kellene. 2013-tól megújult jogszabályi keretek között a megyei könyvtárakra bízták az ország kistépeléseinek könyvtári ellátását.<sup>37</sup> Az európai szinten is egyedülállónak mondható Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) megszervezésének az a felismerés volt az alapja, hogy „...a többségében magára maradt, egyre kevésbé szolgáltatóképes kiskönyvtárak helyett egy olyan korszerű, költséghatékony, szakmailag egységes elveken működő rendszer jöjjön létre, amely azonos feltételeket biztosít az 5500 fő alatti településen lakóknak.”<sup>38</sup> Az elsődleges cél az volt, hogy ne maradjon olyan falu az országban, ahová nem jutnak el a friss kiadványok. Legyen olyan hely a településen, ahol a kisközösségek tagjainak van alkalmuk a találkozásra, beszélgetésre.

A Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár meghatározó szerepet vállalt az Országos Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer működési elveinek, jogi szabályozásának, finanszírozásának kidolgozásában, gyakorlati megvalósításában.<sup>39</sup> Az intézmény felismerte, hogy kistépeléseken is szükség van olyan terekre, ahol kortól, nemtől, kulturális háttértől függetlenül mindenki jól érzi magát,

▼

36 Bács-Kiskun Megyei Könyvtárellátási Szolgáltatás. A kistépeléseken élők könyvtári ellátása.

37 Könyvtárak a vidéken élőkért. Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer. 2020.

38 Uo. 2.

39 A megyei könyvtár volt igazgatójának, Ramháb Máriának ez a szerepvállalás magától értetődő volt, hiszen ő még pályája elején felismerte, hogy például egy a tanyavilágban zajló külterületi kulturális programnak milyen meghatározó, közösségteremtő és -megtartó ereje van a kulturális hozadék mellett. A négy évig tartó kulturális programsorozat kidolgozásáért, megszervezéséért, lebonyolításáért Ramháb Mária dívdíjat kapott.

és lehetőség van olyan programok szervezésére, amelyek színesítik a könyvtárak kölcsönzési funkcióját.<sup>40</sup> A KSZR kialakítását 2005-ben kezdte meg a megyei könyvtár, amivel a kistelepülések 2013-tól közvetlenül köthettek megállapodást a könyvtárellátási szolgáltatás megrendelésére. A szolgáltató megyei könyvtár és az önkormányzat közötti szerződés tartalmazza azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a megyei könyvtár nyújt a kistelepüléseknek. Ezek közé tartozik például a dokumentumellátás (negyedévente kerülnek kiszállításra az újdonságok, a friss olvasnivalók), nyilvántartás, könyvtári programok, lakossági képzések, a könyvtárosok továbbképzése, pályázatfigyelés és -közreműködés stb.<sup>41</sup> A megyei könyvtár teljes, átfogó szakmai támogatást nyújt, amikor egy település csatlakozásakor a szolgáltatóhelyeket szeretnék megújítani. A szakmai támogatás része volt egy olyan ajánlás<sup>42</sup> összeállítása, amely rögzíti a könyvtárellátási szolgáltató rendszer működésének feltételeit, valamint az elérendő ellátottsági szintet. Az ajánlás az alábbi feltételekre tér ki:

1. A könyvtári szolgáltatóhely épületének állapota és adottságai: A kistelepüléseken talán még inkább meghatározó a könyvtár elhelyezkedése és alapterülete. Az ajánlás szerint az épület a település központjában helyezkedjen el, legyen biztonságos, akadálymentesített, komfortos. A könyvtár alapterülete tegye lehetővé a különböző szolgáltatásokhoz szükséges térkialakítást, ami leginkább az egyteres megoldással kivitelezhető, hiszen így érhető el, hogy minden funkcióra alkalmas legyen.

2. A könyvtári szolgáltatóhely bútorzata: Egységes könyvtári célbútor ajánlott, színben is összehangolt kiegészítőkkel. Ehhez a központi könyvtár szakemberek bevonásával kifejlesztett egy egyedi bútorcsaládot. Alapvető szempont lett, hogy a polcokat csak a fal mellett helyezzék el, a könyvtár belső terébe pedig könnyen mozgatható asztalok, székek kerüljenek a gyors átrendezhetőség végett.

3. A könyvtári szolgáltatóhely műszaki felszerelése: informatikai és elektronikai eszközök: A könyvtári szolgáltatóhelynek rendelkeznie kell az elektronikus, illetve interneten elérhető információk használatához, a könyvtár működtetéséhez, nyilvántartások vezetéséhez szükséges informatikai eszközökkel (számítógépek, wifi-hozzáférés, multifunkcionális berendezés, tv, DVD-lejátszó, digitális fényképezőgép, projektor, mobil vetítővászon, hangosítóberendezések).

4. A könyvtári szolgáltatóhely elérhetősége: Alapvető követelmény a szélesávú internet és a telefonkapcsolat, informatív honlap, tájékoztató kiadványok.



40 Bács-Kiskun Megyei Könyvtárellátási Szolgáltatás. A kistelepüléseken élők könyvtári ellátása.

41 Könyvtárak a vidéken élőkért. Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer. 2020: 4.

42 Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer. Ajánlás. 2016.

5. A könyvtári szolgáltatóhely nyilvántartási, tájékoztatási rendszere: A megyei könyvtár integrált könyvtári rendszere távoli hozzáféréssel biztosítsa a kistélepülések számára a dokumentumállomány egységes nyilvántartását, a dokumentumok kölcsönzését, támogassa a szolgáltatások elérését.

6. A könyvtári szolgáltatóhely gyűjteménye: A könyvtári szolgáltatás alapját képező gyűjtemény nagyságának és összetételének elsősorban a helyi lakosság igényeihez kell igazodnia. Az állomány frissítése, valamint az újdonságokhoz való hozzáférés lehetősége kiemelt jelentőségű.

7. A könyvtári szolgáltatóhely szolgáltatásainak igénybevétele: A legfontosabb célkitűzés, hogy a szolgáltatások a lakosság minél szélesebb köréhez eljussanak. El kell érni, hogy a lakosság legalább 20%-a a könyvtár regisztrált, rendszeres használójává váljon.

8. A könyvtári szolgáltatóhely nyitva tartása: A Könyvtári Információs és Közösségi Helynek a kistélepülés meghatározó jelentőségű közszolgáltató helyévé kell válnia. Ennek érdekében arra kell törekedni, hogy a lakosság minél hosszabb időben tudja igénybe venni a szolgáltatásokat.

9. A könyvtári szolgáltatóhely személyi feltételei: A könyvtári szolgáltatás eredményességének alapja a szolgáltatást nyújtó személy felkészültsége, alkalmassága, elkötelezettsége. Képesítési előírásaira az EMMI rendelet szempontjai az irányadók.

10. A könyvtári szolgáltatóhely rendezvényei: A szolgáltatóhelyek egyik fő feladata a helyi közösség szervezésének, együttlétének támogatása, közösségi szolgáltatások biztosítása, együttműködési lehetőségek kiaknázása nevelési-oktatási intézményekkel, civil szervezetekkel, egyházakkal, vállalkozókkal. A megyei könyvtárnak évente legalább négy alkalommal kell olyan könyvtári programokat kínálnia, amelyek a helyi lakosság érdeklődésére számot tartanak (előadások, kiállítások, játékok, vetélkedők stb.). Törekedni kell arra is, hogy a szolgáltatóhelyek részt vegyenek a kiemelt országos programokban.

Ahogy korábban is láttuk, egy közösségi hely kialakításának nagyon komoly infrastrukturális feltételei vannak. Első lépésben a település vezetésével keresik a legoptimálisabb átalakítási, bővítési lehetőségeket (a megfelelő épület biztosítása a települési önkormányzatok feladata). Az anyagi források előteremtéséhez ugyanakkor a kistélepülések segítséget kapnak pályázati lehetőségek felkutatásában, a pályázatok megírásában. A fejlesztések jelentős része a Nemzeti Kulturális Alap pályázataiból, európai uniós pályázatokból és az önkormányzatok önjelöltől valósul meg. Akár szakmai, akár laikus szemmel nézzük a kistélepülési könyvtárak megújulását, feltűnő az otthonos, barátságos, átlátható, multifunkcionális terek megjelenése, amelyek több korosztály, egyének és csoportok sokféle igényének kielégítésére alkalmasak. Az ilyen befogadó terek kialakítása annál fontosabb, minél kisebb településről van szó, ahol esetleg már sem óvoda, sem

iskola nem működik, hiszen a lakosság számára ez lesz az a hely, amely sokféle-képpen kihasználható. Ezt a célt szolgálják a fal mellett elhelyezett polcok (annyi könyvvel, amennyi az adott településen olvasóra talál), az így megnövekedett térben pedig a gyorsan átrendezhető mobil bútorok. Az egyedi berendezés egy bútortervező mérnökcsoport munkája. Ezek a bútorok minőségükben nem, csak méretükben különböznek a nagykönyvtár berendezésétől. Ahogy egy megyei vagy városi könyvtárban, a kisebb települések könyvtáraiban is szükség van olyan tér létrehozására, amely a gyerekeket várja, a legkisebbeket is beleértve.<sup>43</sup> Jó szolgáltatást tesznek az egyedi gyerekbútorok, az alacsony polcok, válogatóládák, puha szőnyegpadló és párnák, valamint olyan asztalok és székek, amelyek gyerekek és felnőttek fogadására is alkalmasak. Így a környezet is hozzájárul a gyermek- és családbarát szolgáltatások megvalósításához, például baba-mama klubok, óvodás és kisiskolás programok megszervezéséhez. Természetesen a kistelepüléseken élő gyerekeknek is járnak a mind a tartalmat, mind az illusztrációt tekintve igényes könyvek, játékos vetélkedők, interaktív könyvbemutatók, író-olvasó találkozók, amelyek nagyban hozzájárulnak a könyvek megszerettetéséhez, a könyvekkel, könyvtárral kapcsolatos pozitív attitűd kialakításához.

A kistelepülés könyvtáraival szemben is határozott elvárásokat támasztanak: legyenek otthonosak, barátságosak, az épület, a berendezés a harmónia érzetét keltse, hogy jó érzés legyen oda betérni, a falubeliek pedig büszkéek lehessenek az intézményre. Hatalmas teljesítmény, hogy 2005 és 2019 között Bács-Kiskun megyében a KSZR-települések könyvtárainak mintegy 94,5%-a teljeskörűen megújult,<sup>44</sup> 2021-ben 105 olyan kistelepülési könyvtárral lehet számolni, ahol száz százalékban megújították a berendezést, és egy alapos selejtezés után teljes egészében megtörtént az állományfeldolgozás. A legkisebb településen is számítógépes kölcsönzés jellemző egy zárt rendszerben.

A kistelepülések könyvtáraiban talán még nagyobb szerepet kapnak a közösségi szolgáltatások, amit a szolgáltatóhelyek nevükben is tükröznek: Könyvtár, Információs és Közösségi Hely. A közösségi térként is működő könyvtárak célja, hogy a település lakóit kimozdítsák otthonukból, az életkorukhoz igazodva olyan szolgáltatásokat nyújtsanak, amelyek hozzájárulhatnak az ott élő családok hátrányainak csökkentéséhez. Ennek első lépése, amikor az új könyvtár megnyitásakor Könyvtárnyitó Játékpártit szerveznek a település lakosai számára.

A kistelepülések intézményei szintén csatlakoznak olyan országos eseményekhez, mint az *Internet Fiesta*, az *Ünnepi Könyvhét* vagy az *Országos Könyvtári*

▼  
43 A bababarát területek kialakításával párhuzamosan felvetődött az igény olyan szakmai konzultációra, ahol a kistelepülések könyvtárosai módszertani segítséget kaphatnak a három éven aluliakkal való foglalkozások lebonyolításához. Ennek köszönhető az évente megrendezésre kerülő BabaoLVásó napok megszervezése.

44 Ramháb 2020: 215.

*Napok.* A kistelepülésen élő gyerekek sem maradnak ki decemberben a megyei könyvtár által kezdeményezett Gyerekek hónapjából, ahol különféle érdekes programok várják az óvodás- és iskoláskorúakat, és természetesen bekapcsolódhatnak a korábban már említett játékos vetélkedőkbe (*Kölyökolvasó, Barátunk a természet, Táltospróba*). Ez alapján láthatjuk, hogy az informális tanulási lehetőségek kiaknázásával a kistelepülések könyvtárai maximálisan támogatják az óvodák, iskolák nevelési, oktatási tevékenységét is. Érdekesként említjük meg, hogy miközben a központi könyvtár gyerekprogramok és könyvtári foglalkozások forgatókönyveivel segíti a kistelepülési intézmények munkáját, előfordul, hogy a könyvtárosok mellett szülő vagy védőnő vállalja be a programok megszervezését, illetve megvalósítását a településen. Sajnos a leggyengébb pont a személyi feltétel kérdése, a nyitvatartási időt is befolyásolva, ami egy kardinális kérdés. Jelenleg az átlagos nyitvatartási idő heti 21 óra, a megyei könyvtár szándékai az egységesítés irányába mutatnak.

Tapasztalatból tudjuk, és már korábban is említettük, hogy az iskoláskorú gyerekeket, a z és az alfa generáció tagjait, akiket digitális bennszülöttként is szokás emlegetni, különösen vonzza a digitális világ, aminek rengeteg előnye mellett számos hátrányával is szembesülünk, ezért a digitális eszközök tartalmas, értő használatának megismertetése ebben a korosztályban is elengedhetetlen. A biztonságos internethasználat tanítása<sup>45</sup> pedig kortól független kell hogy legyen. A kistelepüléseken a felnőttek és főleg az idősebbek körében különösen nagy szükség van a digitális írástudás elsajátítására, támogatására. Ezt egy akkreditált 30 órás képzés keretében szervezi meg a megyei könyvtár a szolgáltatóhelyeken.<sup>46</sup> Az elsajátításhoz és gyakorláshoz a kistelepüléseken is megfelelő számban állnak rendelkezésre számítógépek, IT-eszközök és szélessávú internet.

Bács-Kiskun megyében számos kisebb-nagyobb nemzetiségi csoport él: románok, svábok, horvátok és szerbek, szlovákok, kisebb számban pedig bolgárok, örmények és ruszinok. A könyvtári rendszeren belül több szinten valósul meg a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátása: a településen működő nyilvános könyvtárak, a megyei könyvtár és az Országos Idegennyelvű Könyvtár szakkönyvtári szolgáltatásaival. A kisebbségek által lakott településeken a helyi könyvtárak gyűjtik rendszerezett formában a kisebbség kultúrájára, hagyományaira vonatkozó információkat, kiadványokat. A Katona József Könyvtár a törvényi szabá-

▼

45 A neten található hamis információk felismeréséhez és a felelős tartalommegosztás szabályainak megismeréséhez jó szolgálatot tehetnek Az én könyvtáram projekt olyan, az interneten is elérhető mintaprogramjai, mint a Behálózza, el.igazodás az életben, Netikett, avagy a hálózat csapdájában, Védj magad!, Önvédelem a neten.

46 Álljon itt egy idézet Czako Józsefné fülöpjakabi nyugdíjastól, aki a következőket mondta a tanfolyam után: „Sikeresen vizsgáztunk és akkor most már gyakorlom otthon. Mindent tudok rajta, mindent, az egész világba el tudunk rajta menni. A legjobban érdeköl persze ugye a sütemények, a főzés, de bármit most már.” (Könyvtárak a vidéken élőkért. Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer. 2020: 11.)

lyozásnak megfelelően végzi a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátását, rendszeresen frissíti a nemzetiségi nyelven íródott könyveket, sajtótermékeket. Olyan programok is jellemzőek, amelyek az iskolás korosztály nyelvgyakorlását segítik.

Magyarország legnagyobb számú kisebbsége a roma közösség. A Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár fokozott figyelmet fordít azoknak a dokumentumoknak a beszerzésére, amelyeket cigány szerzők írtak, a cigányságról szólnak, illetve valamelyik cigány nyelven jelentek meg. A beszerzésen kívül a könyvtár saját kiadványokkal gyarapítja az állományt. Itt szeretnénk említést tenni a megyei könyvtár nagyszerű módszertani füzeteiről, amelyek konkrét filmekhez kapcsolódóan jöttek létre. A Kecskemétfilm Kft. műtermében születtek a *Cigánymesék*-sorozat epizódjai, amelyek meséken keresztül mutatják be a népcsoport múltját, néprajzi hagyományait, a roma kultúrában rejlő értékeket. A Magyar Művészeti Akadémia támogatásával egy pilot projekt keretében a megyei könyvtár munkatársai kidolgoztak és ki is próbáltak egy módszertani segédanyagot,<sup>47</sup> amelyben a filmekhez írt fejtörőket és játékos feladatokat Koleszár Márta, a *Gyerekvilág* vezetője, megyei és országos olvasásnépszerűsítő programok, vetélkedők (mint például a *Kölyökolvasó* és a *Táltospróba*) kitalálója. Az esztétikus, igényes kiadvány egyrészt segítséget nyújthat a könyvtárosoknak a filmek értő feldolgozásához, másrészt mind a filmek, mind a füzetek hasznos eszközei lehetnek a roma identitás erősítésének, a cigány kultúráról alkotott ismeretek bővítésének. Olyan kiadvány összeállítása volt a cél, amely a filmek megtekintése után beszélgetésre ösztönöz, lehetőséget teremt a gondolatok, vélemények megvitatására, közös játékokra invitál, miközben számos szociális, kognitív, mozgásos és verbális kompetenciát is fejleszt. A meséket Szécsi Magda, Buzás Zsolt és Czipott Géza írta, Bari Károly, Daróczi Ágnes gyűjtötte, az illusztrációkat Orsós Teréz készítette, a filmeket Horváth Mária, Balajthy László, Szoboszlai Eszter és Tóth-Pócs Roland rendezte. Ez a kiadvány azért is nagyon fontos, mert a megyei könyvtár *Gyerekvilág* részlegének könyvtárosai külön figyelmet fordítanak a roma gyerekek könyvtárhasználatára játékos foglalkozásokkal.<sup>48</sup>

#### *KönyvtárMozi*<sup>49</sup>

A fentebb említett *Cigánymesék*-sorozat epizódjai is bemutatásra kerültek a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer KönyvtárMozi elnevezésű szolgáltatásában, amelyről szintén érdemes külön szót ejteni, ugyanis figyelemre méltó példája a közösségi élménynyújtásnak, a közösségteremtő erőnek, ahol az egyik

47 *Cigánymesék* 1–4. Színezők és fejtörők játékos kedvüeknek.

48 Könyvtár az ezredfordulón.

49 Lásd részletesebben: Csapó. KönyvtárMozi 2015–2017.

fő cél a filmalapú közösségépítés az 5500 fő alatti kistelepüléseken. 2015-ben az Informatikai és Könyvtári Szövetség, valamint a Kecskemétfilm Kft. kezdeményezésére indult el az az országos projekt, amihez azóta több száz könyvtári szolgáltatóhely csatlakozott, hogy közös filmnézésre és beszélgetésre hívja a település olvasójeggyel rendelkező gyermek és felnőtt lakosságát a helyi könyvtárba. A repertoár széles: animációs, játék-, rajz-, dokumentum- és ismeretterjesztő filmek egyaránt szerepelnek a magyar filmkultúra értékes alkotásai között, amivel különböző korosztályokat szólítanak meg. A virtuális könyvtári szolgáltatás technikailag a NAVA (Nemzeti Audiovizuális Archívum) közreműködésével valósul meg, a csatlakozó kiskönyvtárak regisztráció után jogosultak levetíteni az együttműködő partnerek által engedélyezett és a nézők által kiválasztott filmeket egy előre meghatározott időpontban. Csak olyan filmeket lehet megtekinteni, amiket a könyvtári partnerek felajánlanak. Az első vetítésre 2015. október 6-án, a Bács-Kiskun megyei Dunafalván került sor az *Országos Könyvtári Napok* keretében, majd három hónap elteltével országossá vált a *KönyvtárMozi* projekt. Akkorra már adottak voltak a feltételek a vetítésre a felújított terek, a megfelelő infrastruktúra révén, miközben a kistelepülések könyvtárosai is nyitottak voltak ennek a szolgáltatásnak a megvalósítására. A vetítésekhez a kezdetek óta különböző kiegészítő programok kapcsolódnak, a beszélgetéseknek sokszor meghívott vendégek, szakemberek is részvevői, ami szintén a közösségi érzést erősíti. A filmek feldolgozását segítik például a korábban említett, a *Cigánymesék*hez készült kiadványok. De nemcsak ezekhez az epizódokhoz készültek módszertani füzetek, hanem a *KönyvtárMozi* más filmjeihez is, az Informatikai és Könyvtári Szövetség megbízásából, a Nemzeti Kulturális Alap pályázati támogatásával.<sup>50</sup> A *Kölyökolvasóból* vagy *Táltospróbából* már ismerős metodika köszön vissza a *KönyvtárMozi* foglalkoztatófüzetéből: szójátékok, szófejtők, félmondatos játékok, mesedominó, mesetotó, memóriapróba és egyéb játékos, kreatív feladatok kerültek be a füzetbe. A játékok egyrészt a magyar népmesék epizódjaihoz és a *Vad Magyarország – A vizek birodalma* című természetfilmhez kapcsolódnak, ugyanakkor a módszertani kiadvány érdekessége, hogy felnőtteknek szóló filmekhez is készültek feladatok. Ilyen A magam módján című portréfilm, amely Mészáros Éva ruhatervező iparművész munkásságát mutatja be, de készültek feladatok a *KönyvtárMozi* kínálatában szereplő régi magyar filmekhez is (*Állami Áruház, Emberek a havason, Ének a búzamezőkről, Halálos tavasz, Hyppolit, a lakáj, Katyi, Mágna Miska, Meseautó, Valahol Európában*). A foglalkozásterveket Bujdosó Aranka és Koleszár Márta készítette.

▼

50 KönyvtárMozi. Ötletek, kreatív, játékos feladatok.

## Esély az egyenlőségre

Basil Bernstein, a híres angol szociológus, szociolingvista már 1971-ben megfogalmazta, hogy „A »több« többet kap, és többé válik, a társadalmilag meghatározott »kevesebb« viszont kevesebbet kap, és még kevesebbé válik”.<sup>51</sup> Az előző évtized olvasáskutatási eredményei között, ha nem is a legmegdöbbentőbb, de mindenképpen az egyik legszomorúbb adat, hogy azok járnak könyvtárba, akiknél van otthon könyv, akiknél viszont egyáltalán nincs, könyvtárba sem járnak. Vagyis szociokulturális szempontból minél hátrányosabb helyzetben van egy ember, annál kisebb a valószínűsége, hogy könyvtárba járjon.<sup>52</sup>

Ezzel szemben, ha nem teszünk mást, csak összefoglaljuk az eddig leírtakat, már akkor bizonyítást nyer, hogy a Katona József Könyvtár hányféle módon tesz azért, hogy a könyvtár olyan demokratikus intézmény legyen, amely mindenkit megszólít, és minden egyes szolgáltatása valaki számára hasznosnak bizonyuljon. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy az emberek olvasni vagy könyveket kölcsönözni mennek a könyvtárba, a megváltozott és kiterjedtebbé vált könyvtári funkciók lehetővé teszik, hogy például varrótanfolyam működjön a központi könyvtárban, terápiás kutyák jelenjenek meg az intézmény falai között, vagy egy kistelepülés lakosai jógaórán vegyenek részt a közösségi házban. És ha már amúgy is ott vannak a könyvek között, lehet, hogy egyik-másik a polcra is lekerül...

Szó esett már a gyerekeknek és családoknak nyújtott programokról. Minden szülő szeretné, ha gyermeke sikeresen venné az akadályokat az iskolában, ha az olvasás mint alapvető kultúrkészség, nem jelentene számára problémát. A kettő közötti kapcsolat régóta köztudott: az iskolai teljesítmény sok esetben szoros összefüggést mutat azzal, hogy kinek milyen mértékben sikerült megtanulnia olvasni.<sup>53</sup> Egy korábbi fejezetben már kifejtettük, hogy a Katona József Könyvtár milyen gyermek- és családi programokat biztosít, amelyek a szociális és érzelmi nevelésen, intellektuális fejlesztésen túl hozzájárulnak a szociokulturálisan hátrányos helyzetűek esélyegyenlőségének növeléséhez, gyakran az attitűdformálás által. Természetesen az az ideális, ha a szülők és más családtagok – mintegy a könyvtár törekvéseit támogatva, kiegészítve – felerősítik a pozitív hatásokat. A csecsemőkkel eljárnak *Ringató*-típusú foglalkozásokra, a nagyobbakat beíratják a könyvtárba és rendszeresen kölcsönöznek számukra életkoruknak megfelelő, minőségi könyveket, elviszik őket író-olvasó találkozóra, kipróbálják a könyvtárak által biztosított (társas)játékokat.



<sup>51</sup> Réger idézi Bernsteint. Réger 2002: 97.

<sup>52</sup> Fenyő 2019: 41.

<sup>53</sup> Péterfi 2019: 10.

Amikor az óvoda és iskola szervez a gyermekek számára könyvtári programokat, nagyon fontos, hogy MINDEN gyermek eljusson a könyvtárba, részesüljön annak szolgáltatásaiból, vagyis ne legyen szelekció, ahol a beválogatás szempontjai valamiféle „jutalmazáshoz” köthetők. Hiszen ahogy az Egyesült Nemzetek 1989-es Gyermekjogi Egyezménye deklarálja: „...minden gyermeknek joga van képességei teljes kibontakoztatására, az információkhoz és programokhoz való szabad, ingyenes és egyenlő hozzáféréshez, függetlenül a kortól, a faji, nemi, vallási, nemzeti hovatartozástól, tekintet nélkül a kulturális háttérre, nyelvre, szociális helyzetre, illetve az egyéni készségekre és képességekre.”<sup>54</sup> Ha erre tekintettel vagyunk, el tudjuk érni, hogy a könyvtár egy ismerős, kellemes közeggé váljon a gyerekek számára, ahol jó (együtt) lenni.

A felnőttképzési tanfolyamok vagy azok a pályázati forrásból megvalósuló képzések, amelyek segítik a felnőtt lakosság munkaerőpiacon való megmaradását vagy az átképzések révén a munkaerőpiacra való visszakerülését, olyan tudást közvetítenek, amely esélyt ad az érintetteknek.

A KSZR lehetővé teszi, hogy az emberek az 5500 fő alatti kistelepüléseken is ugyanolyan eséllyel vegyék igénybe a könyvtári szolgáltatásokat, mint a megyeszékhely lakosai. A befogadó könyvtárhálózat esélyt ad a vidéken élő közösségek megmaradására.

A fentebb említett szociális, gazdasági, szociokulturális hátrányokon kívül szólni kell azok helyzetéről, akik fogyatékkal élnek, illetve életkorukból, egészségi állapotukból kifolyólag egyéni bánásmódot igényelnek a könyvtárban. A gyógypedagógiában több olyan érintett csoportot ismerünk, amelyeknél az anyanyelv írott formájának elsajátítása, az élmény- és információszerző olvasás, a könyvtárhasználat a különböző akadályozottság vagy fogyatékoság miatt nehezített.<sup>55</sup>

A látássérült emberek látásteljesítményük alapján két nagy csoportba sorolhatók. A vak emberek (akik vagy semmit nem látnak, vagy csak fényt érzékelnek) számára készülnek a Braille-írással<sup>56</sup> nyomtatott szövegek. Azt azért tudni kell, hogy a Braille-könyvek terjedelmesek, ezért olvasásuk az elmúlt évtizedekben háttérbe szorult.<sup>57</sup> Sokkal népszerűbb az 1961-ben létrejött hangoskönyvtár vagy a '90-es évektől teret hódító számítógépes olvasás, amely akár okostelefonon

▼  
54 Útmutató a babáknak és kisgyermekeknek nyújtott könyvtári szolgáltatásokhoz 2018: 7.

55 Pajor–Imre 2019: 63.

56 A Braille-írás Louise Braille nevéhez fűződik, ő fejlesztett ki egy taktilis abc-t vak emberek számára. A Braille-karakter 6 pontból áll, a pontok variációja 64 karaktert eredményez, amelyek között található betűk, számok, írásjelek és kottajelek is.

57 Egy Braille-kötet átlagosan 70–85 közötti oldalból áll, ami megfelel egy síkírású könyv 27–30 oldalának, így egy átlagos hosszúságú könyv is 10–15 kötet. (Pajor–Imre 2019: 64.)

is megvalósítható könyvolvasó alkalmazások révén.<sup>58</sup> A nagyon kis látásteljesítményű, az aliglátó, gyengénlátó emberek különböző speciális eszközökkel képesek elolvasni a síkírással írt szöveget.<sup>59</sup> A Katona József Könyvtárban a vakok és gyengénlátók számára több ezer kötetes hangoskönyvállomány áll rendelkezésre, ami mindkét előbb említett csoport számára lehetséges alternatíva. A hangoskönyveknek többek között azért is van nagy jelentőségük, mert például a kötelező olvasmányok megismerése a vak gyermekek számára is tananyag. Ezeket nemcsak a központi könyvtárban lehet elérni, igény esetén eljuttatják a térség kistéleplési könyvtáraiba is. Ezenkívül közlekedési sáv, olvasóegér, Braille-billentyűzet, JAWS felolvasóprogram és nagyítók is segítik a vakok és gyengénlátók olvasását.<sup>60</sup> Ami a látássérült tanulókat illeti, rájuk is igaz, hogy a mai kornak megfelelően ők is inkább az elektronikus felületeket részesítik előnyben.<sup>61</sup>

A hallássérült embereknek az olvasás sokkal többet jelent, mint egyszerűen az anyanyelv írott változatát, hiszen náluk az anyanyelv hangzó változatának hiánya miatt az információk megszerzése elsősorban vizuális módon, legtöbbször olvasással történik.<sup>62</sup> A siketek és nagyothallók könyvtárhasználatát a Katona József Könyvtárban jelnyelvi tanfolyamot végzett könyvtárosok, a hallókészülékkel rendelkezőket indukciós hurok segíti.<sup>63</sup>

Bár a központi könyvtár egésze akadálymentesített, vannak olyan beteg és/vagy idős emberek, akik nem tudják elhagyni az otthonukat. Számukra indította el az intézmény az *Otthon Könyvtár* szolgáltatásait, amit egy pályázati program keretében hoztak létre azért, hogy a betegágyhoz kötöttek, a nehezen mozgó idősek, a mozgáskorlátozottak és más fogyatékkal élők saját otthonukban kaphassanak könyvtári szolgáltatásokat.<sup>64</sup>

## Változó könyvtár- és könyvtároskép

Az eddig leírtakból is látszik, hogy a könyvtár korábbi gyűjteménycentrikus, megőrző, tárolófunkciója átalakult egy olyan szereppé, ahol a fókuszban az emberek befogadása áll, miközben az alapszolgáltatások természetesen továbbra is a könyvtári gyűjteményekre épülnek. Alapvető cél, hogy a könyvtár

▼  
58 Uo. 64.

59 Uo. 65.

60 <http://www.baestudastar.hu/> (Letöltés: 2021. március 10.)

61 Uo. 65.

62 Uo. 66.

63 <http://www.baestudastar.hu/> (Letöltés: 2021. március 10.)

64 <http://www.baestudastar.hu/> (Letöltés: 2021. március 10.)

legyen mindenki számára nyitott, értékeket közvetítő hely, amely alkalmas élményt nyújtó közösségi együttlétekre, bármelyik korosztályról is legyen szó.<sup>65</sup> A korábbiakban leírt aktív, sokszínű, modern funkciók ugyanakkor nem feltétlenül vannak összhangban a társadalmi tudatban gyakran megragadt klisészerű, konzervatív felfogással, főleg azok vélekedésével, akik csak távolról tisztelik a könyvtárat. A könyvtár- és könyvtárosképet már korábban is több kutatás vizsgálta, például 1978-ban, 1985–86-ban, valamint 1995-ben. „A könyvtár olyan hely, ahol...” kezdetű nyitott végű mondatot kellett befejezni, amely alapján a főbb motívumok között a könyv olvasás, könyvkölcsönzés lehetősége, valamint a széles könyvválaszték jelent meg, továbbá olyan pozitív általánosságok, mint hogy a könyvtár a csend és nyugalom szigete, a kultúra temploma.<sup>66</sup> Tóth Máté és munkatársai 2018-ban végzett országos reprezentatív vizsgálatukban azt a kérdést tették fel, hogy a könyvtárnak és könyvtárosnak melyek a legfontosabb feladatai. A könyvtár feladatát tekintve legmagasabb pontszámot az információszolgáltatás, a könyvtár népszerűsítés (olvasásnépszerűsítés?) és a tanulás támogatása kapta, míg legkevesebbet a kultúrák közvetítés, a kulturális örökség megőrzése, védelme és a közösségépítés(!). A korábbi évtizedekben végzett vizsgálatok szerint a könyvtáros olvasott, kultúrát közvetít, fejleszti, neveli az embereket, segít eligazodni, megtalálni a keresett műveket, akihez tanácsért lehet fordulni, ráadásul még kedves, barátságos és udvarias is. Ugyanakkor egy az ezredfordulón készült vizsgálat<sup>67</sup> arról számol be, hogy a könyvtárosok önképe némileg eltér attól, amit a társadalom gondol róluk. Saját munkájukat a pedagógusoké mellett leginkább a kulturális menedzserekhez, információs menedzserekhez és informatikusokhoz hasonlították. Már ekkor is látszott, hogy „A könyvtáros szakmáról az idők folyamán kialakult és a társadalmi tudatban megragadt klisészerű elképzelések teljes revízióra szorulnak. Az információs társadalom korában a könyvtáros legfontosabb feladata aktív funkció [...]. A passzív őrzőfunkció jelentőségét veszítette.”<sup>68</sup> A 2018-as vizsgálatban a kérdést úgy tették fel, hogy milyen tulajdonságokkal, kompetenciákkal rendelkezik, illetve kell rendelkeznie egy könyvtárosnak. A válaszok alapján a könyvtáros tájékozott, művelt, segítőkész, jó kommunikációs készséggel rendelkezik, barátságos, nyugodt, precíz és jó a rendszerezőkészsége. A könyvtárosok ugyanakkor nem ezeket a készségeket szeretik hangsúlyozni, hanem azokat, amelyekre a válaszadók a legalacsonyabb értékeket adták: marketingismeretek, új technológiákban és informatikában



65 Ramháb 2020: 199.

66 Tóth 2019a

67 Kozmáné Sike 2002.

68 Kozmáné Sike 2002: 26.

való jártasság.<sup>69</sup> Figyelemre méltó, hogy a gyerekek és 18 évnél fiatalabbak körében végzett vizsgálatban is a tradicionális könyvtár- és könyvtároskép dominál, szerintük a könyvek például sokkal jobban hozzátartoznak a könyvtár képéhez, mint a számítógépek. A könyvtár mint közösségi tér kérdésben a gyerekek és tinédzserek állásfoglalása meglehetősen vegyes képet mutat, amit nagy valószínűséggel könyvtári tapasztalataik befolyásolnak leginkább. Többen választották, hogy lehessen beszélgetni, mint azt, hogy legyen csend, ugyanakkor a válaszadóknak csak kevesebb mint a fele tudja a könyvtárat találkozóhelyként értelmezni. Ami mindkét vizsgálatból egyértelműen kiderül, hogy a könyvtári tagság és a rendszeres könyvtárhasználat olyan élményeket nyújt a használóknak, amelyek nyomán a könyvtár- és könyvtároskép sokkal összetettebbé, árnyaltabbá válik.<sup>70</sup>

Ami talán kisebb hangsúlyt kapott a felmérések során, hogy a könyvtárnak nem elhanyagolható szerepe van napjainkban az információs környezetszennyezés káros hatásainak csökkentésében. Óriási mennyiségű információ zúdul ránk nap mint nap, ezek egy része felesleges vagy kifejezetten káros, így a fontos információk gyakran elsikkadnak. A könyvtár sokat segíthet abban, hogy az információk megszüréseivel, szelektálásával segítsék a lényeges információk befogadását. A könyvtárosok szakmai felkészültsége az információfogyasztás és a kritikus gondolkodás területén pedig támogathatja az olvasókat a hiteles, autentikus források kiválasztásában.<sup>71</sup>

## *Zárógondolatok – Jövőkép*

A kecskeméti könyvtár 124 évéhez képest az elmúlt 25 esztendő kevésnek tűnik, miközben az eddig leírtak ennek pont az ellenkezőjét mutatják. Az új könyvtár-épület átadásával nem csupán egy épületet, annál sokkal többet kapott a város és a megye a könyvtár szellemiségével, nyitottságával, amely folyamatosan készen áll a megújulásra. Ramháb Máriaának és kollégáinak, valamint mindenkinek, aki a könyvtár magas színvonalú működését segítette, ebben vitathatatlan érdeme van. A volt könyvtárvezető nyugdíjba vonulását követően, 2021. május 1-től Bujdosóné dr. Dani Erzsébet habilitált egyetemi docens vezeti az intézményt. Bár minden vezetőváltás természetes velejárója a változás, az újdonságok bevezetése, pályázatában és azóta tett nyilatkozataiban az új könyvtárigazgató hangsúlyozta, hogy egy jól működő könyvtárnak veszi át az irányítását. A kecskeméti könyvtár számos területen rendkívül innovatívnak bizonyult az elmúlt évtizedek során, a

▼  
69 Tóth 2019a: 232–233.

70 Tóth 2019b

71 Márkföldi 2019: 55.

jól működő szakmai közösségnek jól látható eredményei, színes és színvonalas szolgáltatásai vannak, ezeket mindenképpen szeretné megőrizni. Ugyanakkor az egyetemi szakember a gyakorlatba is igyekszik majd bevinni az elméletileg megalapozott újításokat, a legújabb trendeket.

A vezetőváltástól függetlenül, számos olyan tendencia van, amelynek megértése és figyelembevétele elengedhetetlen. Miközben a könyvtár továbbra is meghatározónak tartja a személyes látogatások, az emberi kapcsolatok fontosságát, vitathatatlanul szükség van a könyvtár hagyományos környezetét, a fizikai épületet túllépve a szolgáltatások bővítésére, ami elsősorban azt jelenti, hogy rohamosan növekszik a könyvtár szerepe a virtuális térben is. Jelenleg is sok a virtuális játék a megyei könyvtárban, valamint a nyomtatott dokumentumok mellett egyre nagyobb arányban vannak jelen az elektronikus dokumentumok, a különböző adatbázisok. Ami a kisiskolásoknak szóló programokat illeti, a többé-kevésbé hagyományos szolgáltatások mellett egyre inkább megfigyelhető egy elmozdulás a robotika irányába. A robotika is része annak a törekvésnek, hogy új, érdekes formában, a digitális eszközök alkalmazásával tegyék érdekesebbé a könyvtári foglalkozásokat, ahol a játékoságnak, gamifikációnak nagy szerepe van. Robotikacsomagokat a megye kistélepléseire is eljuttatnak,<sup>72</sup> ahol szintén igyekeznek érdekessé tenni a foglalkozásokat a programozás terén különböző előismerettel rendelkező gyerekek számára.<sup>73</sup>

A digitális paradigmaváltás azonban nem jelentheti azt, hogy teljesen lebontjuk a könyvtár falait, a digitális tér kiegészítője kell, hogy legyen a humán könyvtárnak. A Katona József Könyvtár a nem formális és informális tanulótereinek kialakításával, a digitális szolgáltatások fejlesztésével, a kreatív stúdió, az egyéni digitális tanulótér, a digitális oktatólabor vagy közösségi tér kialakításával megtalálta ezt a kényes egyensúlyt. A pandémia rengeteg tanulsággal szolgált, és sok mindenre megtanított bennünket. A Katona József Könyvtár rugalmasan, a könyvtárhasználók igényeit és érdekeit figyelembe véve alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez a járványhelyzetben: Ilyen volt például az Ablak-kölesönzés, online előadások és játékok, online tanfolyamok, képzések, virtuális kiállítások, virtuális múzeumlátogatás. Jó lenne mindazt a jót és hasznosat megőrizni, ami a könyvtárak kényszerű bezárása alatt kreativitásra, a digitális szolgáltatások fejlesztésére és kibővítésére ösztönözte a könyvtárosokat, ugyanakkor joggal bízhatunk abban, hogy a könyvtárhasználók vágnak az emberi társaságra, és visszatérnek a könyvtár immár 25 éves falai közé a jól megszokott vagy akár új közösségekbe.

▼

72 A Katona József Könyvtár stratégiai terve 2019–2022

73 Márföldi 2019: 59.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

- „A világon mindenkinek fontos lett ez az építkezés”. Interjú Ramháb Máriaival. 2012. Forrás 7–8., 194–207.
- Bács-Kiskun Megyei Könyvtárellátási Szolgáltatás. A kistelepüléseken élők könyvtári ellátása. Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár, Kecskemét.
- Béres Judit 2017. Azért olvasok, hogy éljek. Kronosz Kiadó, Pécs.
- CédrusNet Kecskemét. Ajánlások az idősödő társadalom működéséhez. 2019. Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata, Kecskemét.
- Cigánymesék 1–4. Színezők és fejtörők játékos kedvűeknek. 2017, 2019, 2020. Ramháb Mária, Kecskemét.
- Csapó. KönyvtárMozi 2015–2017. 2017. Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár, Kecskemét.
- Fenyő D. György 2019. A könyvtár és az irodalomóra. In: Együtt az olvasóvá nevelésért! Szerk. Gombos Péter – Péterfi Rita. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 41–50.
- Gombos Péter 2019. Olvasóvá nevelés felső tagozaton? In: Együtt az olvasóvá nevelésért! Szerk. Gombos Péter – Péterfi Rita. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 32–40.
- Gombos Péter – Hevérné Kanyó Andrea – Kiss Gábor 2015. A netgeneráció olvasási attitűdje: 14–18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról – egy felmérés tanulságai. Új Pedagógiai Szemle 1–2., 52–66.
- Gombos Péter – Péterfi Rita – Csimá Melinda – Domokos Áron 2020. Időskorúak, szeniorok olvasási kedve, olvasási palettája, olvasáshoz való viszonya. Anyanyelv-pedagógia 2., 1–15. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=836> (Letöltés: 2021. február 21.).
- Gombos Péter – Szinger Veronika 2018. Magyarország (is) olvas a gyerekeknek. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 7., 35–41.
- Koleszár Márta 2015. „Cickafarkfű, kerti zsázsa, harapj rá az olvasásra!” – Legyél te is kőlyökolvásó. Könyv, könyvtár, könyvtáros 6., <http://ki2.oszk.hu/3k/2015/10/%E2%80%99Ecickafarkfu-kerti-zsazsa-harapj-ra-az-olvasasra%E2%80%9D-legyel-te-is-kolyokolvaso/> (Letöltés: 2021. március 1.).
- Kozmáné Sike Emese 2002. Könyvtárosok(k) az ezredfordulón 1. rész: Könyvtárosi pályatükör – 2001. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 6., 15–26.
- Könyvtárak a vidéken élőkért. Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer. 2020 Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár, Kecskemét.
- Könyvtár az ezredfordulón. A Katona József Könyvtár ünnepi kiadványa. 1996. augusztus 16. – 2001. augusztus 16. 2001. Kecskemét.
- Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer. Ajánlás. 2016. Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár, Kecskemét.
- KönyvtárMozi. Ötletek, kreatív, játékos feladatok. 2017. Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár, Kecskemét.

- Márföldi István 2019. Oktatást támogató digitális szolgáltatások a könyvtárakban. In: Együtt az olvasóvá nevelésért! Szerk. Gombos Péter – Péterfi Rita. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 51–62.
- Pajor Emese – Imre Angéla 2019. Az olvasás gyógypedagógiai vonatkozásai. In: Együtt az olvasóvá nevelésért! Szerk. Gombos Péter – Péterfi Rita. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 63–75.
- Péterfi Rita 2019. Család és olvasás kapcsolata, avagy amit gyermekeink érdekében tehetünk. In: Együtt az olvasóvá nevelésért! Szerk. Gombos Péter – Péterfi Rita. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 7–14.
- Ramháb Mária 2020. A befogadó könyvtári terek. A Bács-Kiskun megyei könyvtárak átalakítása, korszerűsítése 2005–2009. In: Információközvetítés és közösségépítés – multifunkciós könyvtári hálózatok. Szerk. Kiszl Péter, Németh Katalin. ELTE BTK-könyvtár – és Információtudományi Intézet, Budapest, 199–219.
- Réger Zita 2002. Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció – nyelvi hátrány. Soros Alapítvány és MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest.
- Strickland, Dorothy – Morrow, Leslie 1988. New perspectives on young children learning to read and write. *The Reading Teacher* 2.
- Szabó Ildikó – Szinger Veronika 2021. Könyvkelengye és szupernagyik. A könyv és az olvasás mint kapocs a generációk között. In: Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás. Szerk. Furkó Péter – Szathmári Éva. Károli Gáspár Református Egyetem, LHarmattan Kiadó, Budapest, 349–367.
- Szinger Veronika 2019. „Nem lesz annak többet unalmas órája, kit érdekel a könyvtár ezernyi csodája”. Óvodások olvasóvá nevelése a könyvtárban. In: Együtt az olvasóvá nevelésért! Szerk. Gombos Péter – Péterfi Rita. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 15–23.
- Tóth Máté 2017. A 3–17 éves korosztály olvasási szokásai – egy országos reprezentatív felmérés eredményei. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest. <http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/23159/FSZEK+-+kozvelemenykutatas+-+3-17+evesek.pdf/0e3221ce-a95e-43ac-b95b-6ec78cc547cb> (Letöltés: 2021. február 22.).
- Tóth Máté 2019a. Könyvtárhasználat és információkeresés – egy országos reprezentatív felmérés eredményei. In: A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése. Módszertani kötetek 4. Szerk. Béres Judit. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 204–260.
- Tóth Máté 2019b. A 3–17 éves korosztály olvasási szokásai – Egy országos reprezentatív felmérés eredményei. In: A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése. Módszertani kötetek 4. Szerk. Béres Judit. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 261–316.
- Útmutató a babáknak és kisgyermekeknek nyújtott könyvtári szolgáltatásokhoz 2018. (ford. Béres Judit és Szinger Veronika) Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 9., 7–26.



• • • • •  
• • • • •  
• • • • •  
• • • • •  
• • • • •

• • • • •



• A HERIAN ENHILREDUSA • SI ANE DAWLO KS HAGA UAN • KALAJUROR • → wige - lakak • mifik 2000 •





• A NEVAK ENIKASTEDICA •

• 31 ANEL DAVUD KES MANAVA UKSI • UNLATOR • collage • papak • malik • Kaca •







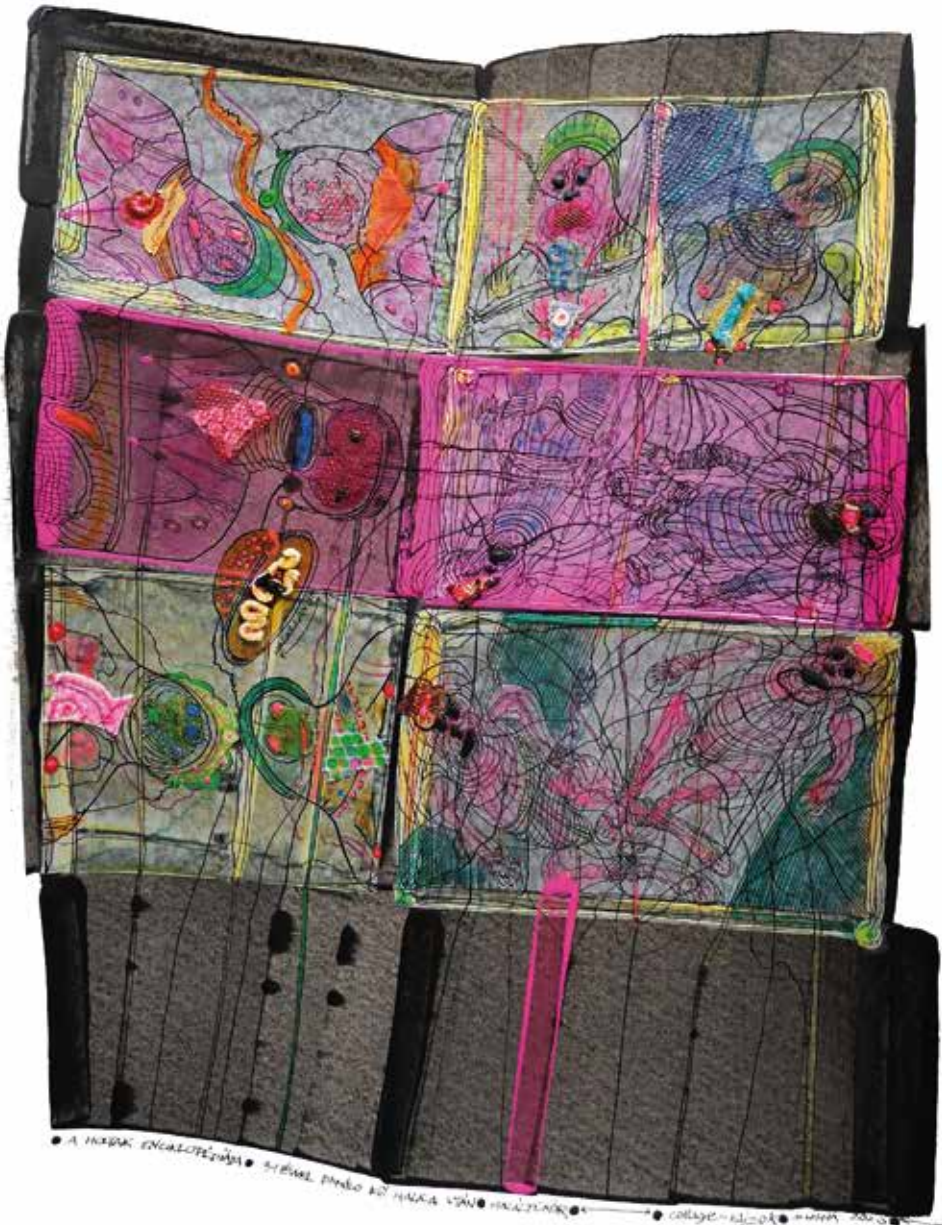




• A HÍRDMŰ SZÍNHÉLYEKÉRT • HÁLÓTÖRŐ •

• A HÍRDMŰ SZÍNHÉLYEKÉRT • HÁLÓTÖRŐ •

• HÍRDMŰ SZÍNHÉLYEKÉRT • HÁLÓTÖRŐ •



• A HAZRAT ENKALTEZİMİ • BİRER DİNİ KİTAPIN İÇİNDEN • HAZIRLANMIŞ • COLAGE - KİTAP • 1999



2020

ANIKAT ENKLOPEDIA • 31 EVEL DANILU NIS HANA UTAN



• A HOLDAK ENKINCÉSIÁRA • BÉNYE DÁNLO KÉP MARRA VITAI • HALLTÖRÖK • májki 2010 •



••• MELAK BERKOTAK •••



• A HANAN 2007.12.12

• 2007.12.12

• 2007.12.12



• A HOLIK ENCIKLOPEDIA • JENEL DAN SO MISJAWA LITAN • • 2000 •



• A HOLIAN EN-ALHEDIA • SI ENI DANLO PUS IVVA VIAN • HUNAZUKOR • TOKER • KUNTA • 1998 • 2000 •

Dancsó Andrea

## Pokolbejárat és pokolkijárat

Maurits Ferenc 2020-ban, a Forum Könyvkiadó gondozásában megjelent legújabb verseskötete, a *Berlini versek* kitűnő apropó arra, hogy az újvidéki születésű képzőművész, költő munkásságára és annak jelentőségére irányítsuk a figyelmet. Maurits nem csupán verseket ír és fest, hanem 1970 és 1983 között az *Új Symposion* grafikai szerkesztője, 1983 és 2000 között pedig a Forum Könyvkiadó műszaki szerkesztője, így behatóan ért a könyvkészítés mesterségéhez is. Köteteit kézbe véve érezhető, hogy munkája során nem csak a saját, de számos más író mára már legendássá vált kiadványát kísérte végig a megjelenésig. Így joggal állíthatjuk, hogy verseskötetei önmagukban művészeti tárgyak is, amelyekben érződik a könyvek iránti elköteleződés, a szakma ismerete.

Ha az életrajzban és a rá jellemző motívumvilágban kronologikusan szeretnénk haladni, az első és talán a legfontosabb elem a telepi gyerekkor. A *Telep – Újvidék magyarok által lakott része –*, mely számos vajdasági író/művész életművében tematizálódik, Maurits opusának abszolút origója. Első kötete, a *Piros Frankenstein* 1970-ben jelent meg a *Symposion*-könyvek 21. darabjaként, mely tulajdonképp egy albumként funkcionál. A nagy formátumú, fényes papírlapok vászonként hatnak, melyeken egymást váltják a rövid, néhány soros versek és a megrázó, zaklatott képek. Második kötete a *Telep* címet viseli (1975), melynek verseiben az első könyvben már megalapozott, Telepet belakó alakok megmintázását dolgozza ki részletesebben. A jellemző mauritsi képi esztétika a lírai világgal párhuzamosan épül, leglényegi vonása a gyermekkori élményekből fakad, de egészen új verseiben is fel-felbukkan a telepi világ. Később, a *Miniatűr galériában* (1982) már a festő példaképek kerülnek előtérbe. Ezt folytatja, tematikailag ehhez a kötethez áll a legközelebb, a *Bukott angyal ablaka* (2015) és a *Berlini versek*, melyek nevezhetők úgymond testvérköteteknek, hiszen mindkettő alcíme *Fényversek utazásaimról*. Ezekben Európa nagy múzeumaiban tett látogatások benyomásait foglalta költeményekbe, s bennük mintha a két toposz ötvöződne, hiszen ahogy a *Berlini versek*ben olvashatjuk, Cranach kapcsán megidéződik ómama alakja, de a *Bukott angyal ablaka* első verse is így hangzik: „rené / magritte / foszforens / törlőgumija // átvilágítja / gyermekkorem // hiába / rádiózom // hiába / rádiózom”. Az utóbbi két kötet témája tehát immár nem a szülőváros, hanem az utazás. De mintha ennek az eltávolodásnak a középpontja mégis a Telep maradna. Losoncz Alpár szerint a gyermekkor az értelmezés perspektívájából kerül újra és újra előtérbe, az elbúcsúzás és a reflektált eltávolodás jegyében. Az utazások során kitágul a versvilág tere, bekerül a tágabb kulturális tér és történelem.

Maurits a jugoszláv újfiguralista festészet képviselője. Bányai János egyik 1984-es szövegében azt írja arcképei kapcsán, hogy olyan, mintha a portré kiürült közlésformáját töltené meg újra a saját jelentésével, mintegy újra felfedezné a műfajt. Ezeknek a figuráknak az ereje Bányai szerint abban rejlik, hogy nemcsak mi nézzük őket, hanem ők is figyelnek bennünket: „nézzünk egy-egy percre farkasszemet a Maurits Ferenc rajzairól bennünket figyelő szempárokkal, és ha beleborzadunk a portrék (ránk) nézésébe és (ránk) figyelésébe, átélhetjük azt a drámaiságot, azt a szorongást, azt a félelmet, amit akár katarzisznak is mondhatunk, ha már nincs rá jobb szavunk”. Losoncz Alpár ezen figuralitásnak a gyökeréről megállapítja, hogy „[a] figuralitás: a lét köteléke. A tapasztalat közvetít bennünket a léthez, és a rút pontosan ennek a tapasztalatnak a kerete”. Azonban nemcsak a jellegzetes mauritsi figurák, de tulajdonképp már a *Piros Frankenstein*, a *Telep* vagy a *Miniatűr galéria* versei is olvashatók lírai portrékként.

A *Bukott angyal ablaka* és a *Berlini versek* tehát a *Miniatűr galéria* koncepcióját folytatják, azonban az utazó szemlélődő perspektívájából. A szövegek tulajdonképp a művészi élmény befogadásáról szólnak, s itt-ott átdereng az önfeledt turistalét esszenciája is. A versek mellett pedig ott vannak a képkorrekciók, melyek tulajdonképp remixelésnek is tekinthetőek, és annak ellenére, hogy sokszor alig néhány vonásról van szó csupán, mégis jelentősek, hiszen azáltal, hogy egy új kézjegy kerül rájuk, az alkotások egészen új korba, perspektívába kerülnek. Két nagyon jellemző szín van a többi között, ezek a fekete és az élénk, vibráló neonrózsaszín, melyekkel keretbe foglal, aláhúz, meghatározza a tekintet irányát. A korrekciók három nagyobb csoportra bonthatók: elsőként, amikor Maurits a mesterei, mint például egy El Greco-, Magritte- vagy Dalí-reprodukción végez korrekciót, a második pedig, amikor egy személy portréján helyezi el sajátos akcentusait. Ugyanakkor a *Berlini versek* bevon még egy aspektust: megfigyelhetjük, mit ad hozzá egy ecsetvonás a brandenburgi kapu vagy a berlini látványához, a történelmi helyszínekhez, jelenetekhez, mint amilyen a Brezsnjev–Honecker-csók. A történelmi tragédiák feldolgozása festészetében jellemző, gondoljunk a *Boszniai látképek* sorozatára, képkorrekcióin azonban eddig nemigen találkozhattunk hasonló motívumokkal. A kötetben három ciklus szerepel (*Mediterrán versek*, *Berlini versek* és *Párizsi versek*), melyek közül a szerző a középsőt emelte kötetcímmé. A védőborító elülső és hátulsó oldalára a brandenburgi kapu került annak különböző változataiban. Ez a választás is jelzi a kötet elmozdulási irányát: a klasszicista építészeti alkotás magában foglalja az építészeti remekművet és – a szögesdrót képében – a ráakódott történelmi jelentésrétegeket. Egyszerre vált ki az emberből csodálatot és irtózatot. A brandenburgi kapu, ahogy Maurits írja, pokolbejárat és pokolkijárat.

A versekben lecsapódó leglényegibb dolgok tulajdonképp szuveníreken, belépőjegyeken, metrójegyeken, a mindennapok hordalékaként aposztrofálható sze-

métdarabkákon manifesztálódnak. Losoncz Alpár erről azt írja, hogy „magukban a triviális dolgokban, mindennapi arcképekben kell tetten érni a fantazmagórikus vonatkozások tobzódását”. Ez az attitűd egyáltalán nem új vonása Maurits (képző)művészetének, hiszen már a *Balkáni mappában*, a *Párizsi napló*-sorozatban is hasonló apró fecniket kollázsolt az alkotásaiba, azonban az utóbbi munkáiban különös hangsúlyt kapnak a különböző anyagok, mint a csipke vagy a tüll, sőt a gyöngyök. Végtelenül izgalmas textúrákat alakít ki ezekből az anyagokból, melyek részletgazdagsága és dinamikája szinte reprodukálhatatlan a kétdimenziós síkban. Egyik ilyen képe a *Berlini versekben* az *Ady-portré*, melyet több réteg fekete tüll fed.

Maurits költészetét és művészetét végigkíséri az angyal motívuma, melyet több ízben kötetcímbe is emel. Nemrégiben a *Híd*ban és a *Tiszatáj*ban publikálta *Csipkeangyal*-sorozatát. Verseiben és képein is mindig ott van a felfelé figyelés, az ég, a kék azúr, maga a tündéri fény. Külön műfajt is teremtett a fényversekkel. A mélységgel szemben mindig ott van a magasság vágya. Talán a korai úrhajós portrék is ezt szimbolizálják, amit most az angyalok. Amíg az úrhajós meghódítaná az eget, az angyalok aláhullanak. Alakjai megnyugvást sehol sem találnak, folyamatosan két pólus között ingáznak.

Maurits művészete szinte soha nem önmagában áll, hanem dialógusban van egy másik alkotóval, legtöbbször irodalmi művel, ahogyan például Danilo Kiš vagy Franz Kafka esetében, ugyanakkor van egy *In memoriam*-sorozata is, és fontos kiemelni, hogy néhány pályatársával, például Böndör Pállal igen szoros barátságban volt. Verseiben is sokszor megemlékezik a már elhunyt pályatársakról. A *Berlini versek*et például Bányai Jánosnak ajánlja, aki rendkívüli ismerője és követője volt munkásságának. Arra is Bányai hívta fel a figyelmet egy szövegében, hogy a könyvillusztrációi alkalmával a képi anyag önértékű, egyenértékű, semmiképp sincs alárendelve az illusztrált szövegnek, és hogy Maurits tulajdonképp nem a szó szoros értelmében illusztrál, hanem újraírja az adott irodalmi művet a képzőművészet nyelvén. Az, hogy ennyi irodalmárral szoros baráti és szellemi kapcsolatba került, igazolja azt a gondolatot, amit Losoncz Alpár ír a *Symposion* kapcsán, miszerint Maurits generációkon átívelve volt jelen a *Symposion*ban. A *Piros Frankenstein* Aragontól vett mottóját pedig nyugodtan kiterjeszthetnénk az összes kötetére: „Írni és festeni: mindkettőt ugyanaz a szó jelölte a régi Egyiptomban.”

Maurits hosszabb ideje ragaszkodik az egyszavas sorokból álló versnyelvhez. A képektől burjánzó, de nem szóképeket használó, mégis szikár, salaktól mentes verssorok fokozatosan rövidültek, amíg el nem jutottunk a jellemzően egyszavas sorokig. Mintha az évek során folyamatosan csiszolódna, és a leglényegesebb dolgokra redukálódna a versnyelv. Mi marad? Vibráló színek, fény, barátok, mesterek.

(Forum, 2020)

Bakonyi István

## Fenyvesi Ottó: 66

(Válogatott versek)

Persze, hogy az életkorát jelzi a kötet címe. S abból az időből megszerkesztett válogatás, amely idő a mai Magyarországhoz köti az 1954-ben a bácskai Gunarason, a Délvidék kicsiny településén született költőt, író-t és képzőművészt. S még egy életrajzi adat: éppen harminc esztendővel ezelőtt települt át az anyaországba, és azóta is Veszprém megyéhez kötődik elsősorban.

Méltó és igazságos, hogy ez a válogatott kötet megjelent. Olyan költőtől, akinek rendkívül összetett a tevékenysége. Ha pusztán a lírai teljesítményt nézzük, akkor a modernizmus vagy az avantgárd éppúgy ott van értékei között, mint a hagyományosnak nevezhető megközelítés. A magyarság és az európaiság együttes jelenléte is egyértelmű. A délvidéki emlékek szerepe éppoly fontos a versekben, mint a zene, azon belül is a rock and roll. Ez utóbbi kétségtelenül Fenyvesi nemzedékének alapélményei közé tartozik, ám nála az átlagosnál is nagyobb tér jut ennek az érzésvilágnak. (A kötet értékeihez tartozik Bánki Ákos számos festménye, összhangban a líra színességével.)

Az is kiválógluk ebben a kötetben, hogy az áttelepülés okozott bizonyos lelki nehézségeket annak idején. Fölidézi „[a]z utolsó bácskai éjszakát” a kötetnyitó *Éjszakai műsorban*, aztán az *Ólom az egész világ*, s majd a *Veszprémi télben* ez a sor is sok mindenről árulkodik: „...Testemben, lelkemben nyomorúság...” Másutt ez emlékezés és a prózai elemek jelenléte a meghatározó. Intenzív képi világ és erő jellemzi stílusát. Közben különböző kultúrrétegek rakódnak egymásra, és így létrejön egy gazdag, színes lírai világ. Apró életképek és meditációk váltogatják egymást gyakran. Mindig fontosak a belső folyamatok, ám hasonló a szerepük a külvilági elemeknek is. Alapélménye a szabadság vagy éppen annak hiánya. A „vadnak születünk” állapot. S mindeközben „[a] szabadság alkalmazását gyakorolni kell...”

Akárhogy is, az élet teljességét ragadják meg ezek a lendületes és burjánzó szövegek, s ily módon kapunk egy lírai önéletrajzot, a személyiség hiteles képét. Persze néhol csupán verscsírákkal, másutt meg nagyobb ívű művekkel. A „Maximum rock and roll, / és a költői dolgok mindenekfelett”-féle alapállás (ars poetica?) értelmében. Nem feledvén, hogy az embernek számolnia kell a „permanens téboly” jelenlétével is. Ennek következtében keserűdesnek írhatjuk le a bemutatott világot, melyben az egyik meghatározó elem a káosz. S ebben benne van a borzalmak ideje is: „...Szarajevó, Bosznia. / Átkozott vasárnap. / A város

felett egy beteg boszorkány. / Gúnyorosan fintorog a nap. / Rongyos, rossz szagú népek...” A részeg katonák okozta fájdalmak sora. Póztalan eszközökkel él a költő, lecsupasított nyelve pontosan tükrözi, amit tükröznie kell.

Közben megjeleníti a mélységes emberi vágyakat, vagy éppen lírai búcsút vesz Amerikától. „...Ég veled, Amerika. / Ezen a szent pirkadaton / úgy döntöttem, mégis felébredek... A *Blues az óceán felett* a közhelyszerűséget is elbírja („Az élet szépen lassan megy tovább...”), ezt a tételmondat több variációban is megjelenik. A blues persze életérzéskén jelenik meg, ugyanakkor a depresszió sem idegen a költői ábrázolástól. Van keserű szókimondás is ebben a költőietlen világban.

Fenyvesi Ottó egyik legnagyobb verse az Ilia Mihálynak ajánlott *Tele van a memória*. Sorsvers, nemzedékvers, közép-kelet-európai vers. Az „[á]rad a Tisza”-féle tételmondat egyértelmű jelképűsége, a történelem, a politika, a kultúra és a vendégmondatok ereje teszi emlékezetes művé. Erőteljes befejezése: „... Időnként tél. / Néha zúzmara, hajnalban köd. / Frontátvonulás és szél cibálta fehérnemű. / Megsebzett dokumentumok. / Nem tudnak véget érni. / Időnként majd programhiba. / Lokális és talajmenti metaforák / kuporognak a költészet kapujában. / Jó éjszakát, világ! / Árad a Tisza. / Tele van a memória.”

Ez a kötet pontosan mutatja föl a szerző életművének összetettségét, sokoldalúságát. Így születhetett meg *Sok a szöveg* című improvizatív kisprózája, benne a jeles, Fehérváron élő festőről, Ujházi Péterről. Ennek a címe: *Lenin és a krokodil*. Találó mondatok, szövegvázlatok. A dobozok, a törmelékek, gizgazok és kutyúk művészeről. Az olvasó közben érzi a rokonszenv megnyilvánulását. Másutt föl-tesszük a kérdéseket. Beat-költészet, rock and roll-líra, maximum, minimum? Mindegyik kérdés reális, és velük a válaszok is. És van itt „használati utasítás” is, a „mielőtt” állapotáról, az irodalmi közlés szerepéről. Vendégszöveg-részletekkel, címeikkel, csillag-motívummal. És: „...A sok beteg, halovány költő / pedig némán bámulta / a vadludakkal teli egeket, / a távoli zúzmaracsillagot.”

Gazdag képzeletvilág, alkotó szabadság. Önéletrajzi elemek. A zsarnokságot elszenvedett ember és költő vallomásai. Egy sajátos lírai regény bontakozik ki előttünk, szellemi fejlődésrajzzal, a külső és belső elemek gazdagságával. A „vadnak születünk” vissza-visszatérő jelzésével. Így lesz korrajz és nemzedékrajz is a válogatott kötet egésze. Megkapjuk a költővé válás folyamatának leírását, a háború előző kényszerét, a szerelem és az erotika itt-ott fájdalmas szépségét. A Bácskától New York-ig tartó földrajzi és szellemi utazás rajzait. S persze a világ kaotikus vonásai sem maradnak ki, mint ahogy a naturalisztikus megszólalások sem. Azt se feledjük, hogy szerzőnk példásan él az anyanyelv gazdag színeivel, és nagyon érzékletesek szavai, mondatai. Frappáns rögzítések és életképek is vannak nála szép számmal.

A profán és a szakrális elemek is meg-megjelennek, s az Isten előtt meztelenre vetkőző ember fohásza így szól: „...Az emberek gyarlók és hibáznak. / Uram,

elmondtam imámat: / lassan vége a világnak.” Így hát az is természetes, hogy a „fakuló világvég” rothadó színei is megjelennek, és az elmúlás szele is meglegyinti az embert. Így lesz teljes az öszkép, egy még le nem zárult fontos életmű – remélhetőleg – részösszegzése.

(Művészetek Háza, Veszprém, 2021)

Hörcher Eszter

## Az Igazak legendája

*Fenyvesi Ottó: Paloznak Overdrive*

„A legvégén nem az fog számítani, hogy mennyi év volt az életedben, hanem hogy mennyi élet volt az éveidben.” Edward J. Stieglitz

Fenyvesi Ottó átfogóan, letisztázva ad képet magáról, mások életéről, érzelmekről, érzésekről, rációról, érthetlenségekről, kérdésekről, válaszokról. Az eddig megélt életről. A szerző 1954-ben született Moholgunarason, 1991-ben települt át Magyarországra. Ő Antracit, a teáskannában életfogytiglani börtönbüntetését töltő lírai én, mely a *Clorophylle* és *Minimum* című versszövegben összesen ötször hangzik el – meggyőzve, informálva az olvasót és saját magát is arról, hogyan is volt annak idején, és ennek milyen a hatása ma. „Képregény volt az élet” (*Clorophylle* és *Minimum*) – írja Fenyvesi, és ebben a világban gyermekkortól a jelenig, álmoktól, ábrándoktól a lélekbevágó valóságon át az idő lelassul. Azonban soha nem volt rohanó vagy kaotikus ez az idő, az élet szabadságában, vitalitásában volt józan és csendes. A szerző életrajza, felelevenített emlékképei mind egy-egy „homokszínű, finom-finom szívdobogás az álomtáj holdfelszínén”.<sup>1</sup> Itt „Titkokat rejt a mozaik. / Mindent visszavesz a természet, / minden olyan törékeny [...]” (*A római úton*). Fenyvesi egyik gondolata kapcsolható ide, melyet Martin Heidegger *A földút* (*Der Feldweg*) című munkája kapcsán fogalmaz meg: „A földút mintegy biztatja a gyalogost, aki alkonyatkor magányos sétára indul [...] A földutat és amit jelképez, az élet értelmét, az úton levést tehát csak a szabad emberek értik, akiket nem köt sem sűrűtő cél, sem tántoríthatatlan akarat. Akiken átfúj a szél és átsüt a nap, átsugárzik a meleg és az erdőillat [...] A járást, a gyaloglást úgy írja le Heidegger ebben az esszéjében, mint olyan tapasztalatot, amely segít megérteni, milyen kapcsolatba kerülhet a testünk a természetten keresztül a világmindenséggel.”<sup>2</sup>

▼

1 Samu János Vilmos: Gyöngyszamuráj, in: *Masírozó angyalok – Kollázsolt breviárium Fenyvesi Ottó tiszteletére*, szerk.: Virág Zoltán – Orcsik Roland, 2015, 174.

2 Fenyvesi Ottó: *A kőborlás jutalma*, in: *A szabadság foglyai – Esszék, képek, toldalékok, törlések*. Művészetek Háza, Veszprém, 2014, 8.

A kötetben a költő megfogalmazza: „Gyermekkorom egy szempillantás alatt ellobbant [...] Bezárkóztam egy ócska teáskannába / mert kezdett megérni bennem a gondolat / hogy az ember nem méltó az életre, / hiszen ha az élet felett hatalmat nyer, / úgyis tönkreteszi.” (*Chlorophylle és Minimum*). Antracit családi élete Topolyához, Gunarashoz, a Balatonhoz, a Baglyas-hegyhez vagy a Palicsitóhoz kötődik, gyermekként a képregények világában él, a valóságot később realizálja igazán (politikai összefüggésében többek között Dzsogánovity párttitkár vagy a Jugoszláv Harcos Szövetség megjelenése), de megéli a mindennapok szerelmeit, hülyeségeit, a barátokkal lógás örömeit és viszontagságait<sup>3</sup>. „És volt még valami: apám, miután / a vasárnapi húslevesben főtt / csirkék, tyúkok és kakasok fejről / leszopogatta a bőrt és a cafatokat / a csupaszh koponyákat gondosan kettémetszette, / kiszedte belőlük az agyvelőt, és átnyújtotta nekem. / ez volt a legkedvesebb mozdulata irányomban.” (*Chlorophylle és Minimum*).<sup>4</sup> A költő undora, félelme a gyerekkor egyik meghatározó eseményeként körvonalazódik és marad meg.<sup>5</sup> A valóságot áthatja a szürrealizmus is az álmok és a képregények mellett. A szerző gyerekkorából egy újabb mesevilágba került. „Az aktuális paradigmaváltás óta / mélyültek ráncaink.” (*Fragmentumok tükröződése*). Új világ felé megy, de mindig kérdés, honnan jut el és hová, milyen értékrendek felől milyen más értékek felé. Az idea gyakorlattá válik,<sup>6</sup> ahol kontrasztot alkot az idő múlása, a fizikai elmúlás, de a legendák folyamatos létezése, felszínen tartása, a rájuk emlékezés továbbviszi őket az életben, ahogyan a születés és halál körforgása, a periodikusság, a tegnapok és holnapok kölcsönviszonya. „Csak egy tűnő nyár volt / százból egy, a hatvannyolcadik, / a végtelen időkarambolban / be akartuk engedni a napfényt oda, ahol éltünk” (1968).

„A rémálmok az őket megillető helyre kerültek” (*Chlorophylle és Minimum*). A dolgok összefolynak, kizárhatatlan az élmények közül a háború ténye és gyakorlata: „az idő múlásával egyre többet tudtunk / meg Benes verébféjű / zsineggel összekötözött figuráiról / a fászlival összekötött hájdaganatokról, / az összeláncolt gölemekről, szörnyetegekről, / a parányira zsugorodott koponyákról. /



3 „A barátság [...] egy nagyon különös, misztikus dolog, mert semmire nem kötelez [...] teljesen önkéntes alapon működik. Nagyon jó egy szellemi közösséghez tartozni.”, in: Fenyvesi Ottó: *Válaszok Orsik Roland kérdéseire*, in: *A szabadság foglyai*, 138.

4 Hasonlóképpen fogalmaz a költő egy másik helyen is, a múltból előhozott képpel: „Rokonok a felhőmályban / Gázpalack, lavór. / Disznópörzsölés. / Az asszonyok belet mosnak / a trágyadombnál, / sötét vérnyom a gödör felé, / A harmatlegelőn két Highlander / vív élet-halál harcot egymással”, in: Fenyvesi Ottó: *Hatvanhat*. Válogatott versek, Művészetek Háza, Veszprém, 2021, 147.

5 Jász Attila *Bölnyentakaró* című verseskötetében írja a következőket: eredendően és folyamatosan „bántja valami a gyereket” (Jász Attila: *Amennyiben nem születés kérdése*, in: *Bölnyentakaró*, Kortárs, Budapest, 2020).

6 „Minden tudás visszaemlékezés [...] Manapság az emlékezés fogalma köré a kultúratudományok új paradigmája épül, amely a különböző kulturális jelenségeket és területeket – pszichológiát, nyelvudományt, szociológiát, művészetet, irodalmat, néprajzot, antropológiát, politikát, vallást, jogot stb. új összefüggésben látta.” Fenyvesi Ottó: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*, in: *A szabadság foglyai*, 77.

A tegnapok láncolata összefűzve / a holnapokkal /, csak kibírja a cérna” (1968). Eléri a végső pontot a lírai belső tér, mérlegre kerül, hová mehet, mit tehet, mit dobhat ki vagy tarthat meg az én, aki „Látja a nyomort, az igazságtalanságot, / a megaláztatásokat, a zsákmányszerzést, / látja a föld leigázását, amit / visszafordítani lehetetlen. / Az élet mélyen a múltban gyökerezik.” (*Fragmentumok tükröződése*). Mindennek hatására „A költő szíve naponta megszakad” (*Örökzöld Szabadka*). A belső negatív rezgések konkrétan Csáth Géza 1916-os orvosi naplójának részletein keresztül is megmutatkoznak: a „»Torz ujjak, acmék a kezén« / »Széplányt ajánlott honoráriumnak« [...] »Földesre szerb foglyok érkeztek, árkot ásni a talajvíznek« [...] »Méhvérzés«” (*Örökzöld Szabadka*). Asszociatív elemek, biológiai elmúlás, torzulás, lelki és pszichikai torzulás, fogság, kényszermunka, a szabadság és a fogság kettőse, kontrasztja jelenik meg, melynek átvitt értelemben Antracit fogságához hasonlóan van többes jelentéstartalma. A szerző tetőpontként kimondja: „a szabadság foglyai leszünk, / mert lételemünk a szabadság” (*Fragmentumok tükröződése*). Mindig kibiztosított, élesített lélekkel és pszichével jár a folyamatos asszociációk között, emlékek és nosztalgikus képek között – A változás, a lélektani mozgások további képeket teremtenek meg: „Takarodót fúj az értelem. / Az éjszaka mélyére szörnyek vonulnak.” (Paloznak overdrive) – írja. „Állatokon és növényeken merengtünk, / a világ szövedékeinek bonyolultságán [...] Hosszú, reménytelen életre készültünk, / amibe sok minden belefér, egyedi színek / és különös hangok. Az idő hamut havazott, / hátunk mögül valami hiányzott [...] András szívet karcolt / a rajzlapra, aszályt, ínséget, kolerát és / egy keresztet [...]” (*Andreas ante portas*). Másfajta értelemben is megjelenik a dekadencia: „Aztán főznek ott babot, halat annál ritkábban, / a csontokat a testvériség-egység és / a pravoszláv-katolikus megbékélés jegyében / összegyűjtik egy nejlonszatyorba, / Csorba Béla meg hazaviszi a kutyáinak [...] Jobb-e odaát?” (*Appendix*)<sup>7</sup>

Fenyvesi szabadságképe elmozdíthatatlan (rendíthetetlen). A napfény (a vilnyifény, neonfény is, noha e kettő más jelentéstartalommal, mégis a fény megnyilvánulásai) és az éjszaka, a kötelékek és a szabadság, a belső és a külső szabadság kettőse mindenkefelett áll. A megélt pillanat lesz az emlékezet és nosztalgia alapja, letisztul minden, és az emlékezet kissé szelektív módon kezd működni. Ez a kiválasztás tudatosan működik, a nyugodt napok, a személyek és szavak egymásra ható kölcsönhatásában. A Csíkhágónak nevezett Chicago (Wrigley Fields stadion, Clark Street), New York és a bejárt amerikai helyszínek mind ennek a felelevenítésnek a részei. Ahogyan a háborús élmények és évek is, melyek mellé Fenyvesi hozzárendeli a finom humort: „mivel rossz volt a kaja egész idő alatt /

▼

7 Vö.: Vladimir Kopicl: Szurdokok, Fórum, Újvidék, 2019.

szardíniakonzervet ettünk, és sört ittunk / talán a sok halkonzerv miatt, / szemünk előtt a tenger és a világ / megváltása lebegett”<sup>8</sup> (1968). Amerika a jólét és szabadság jelképe is egyben, nyilvánvaló említése és felidézése kontrasztba kerül a közép-európai helyzettel, egzisztenciális viszonyokkal. „Olykor Mózi elment metaforákat / kukázni az önfeledt napfürdőzők után / a Michigan-tó partjára” (*Amerikai graffiti*). Fenyvesi a magyarokat nevezi ufóknak, amik – akik – magyarul beszélnek, és a legendás ufókat említi, mint Teller Ede vagy Neumann János.

Az ifjúsághoz kapcsolódó, majd a neves kortárs irodalmi személyek megjelenése és köre (Sziveri János, Utsi Erzsébet, Tolnai Ottó, az *Új Symposion*<sup>9</sup> tagjai, Tözsér Árpád, Grendel Lajos vagy Marno János<sup>10</sup>) is meghatározóvá válik. Megjelenik Tandori Dezső, vörösbegyekkel a lábainál vagy Pilinszky (*Ahogy Tandori*). „Nézzük a rajzokat, amit Dezső. / Harminc fok árnyékában. / Na, még egy uborkát? / Akadnak egybefonódások [...] Mondja a magáét Sanyo magnójának kazettájára. / Meséli a versenyeket, az egypoundos fogadásait, / az alkonyatvégeket, a kiflicsücsköket. / Ódát zeng az üres kólásdobozról.” (*Ahogy Tandori*). A művészvilág egybefonódásairól van szó, a személyesen és a közvetetten ismert és megismert alkotókról és alkotásokról. A beszélgetések, eszmecserék mindannyiukat felemelték (*Folyamatos jelen*). A folyamatosság folyamatos múltat, folyamatos jelent és folyamatos jövőt alkotott a szerző gondolataiban (utalva az angol nyelvre, nyelvtanra, a nyugat felé húzódásra, eszmei tendenciákra). A folyamatosság (idő és időtlenség, múlt és jelen) mindent meghatároz, előre visz, még akkor is, ha éppen meg kell állnia az embernek. „Minden megvan – mintha tegnap / történt volna –, és még sincs: / sötét háttéren fakó tinta, / tűnt idők néma emléke, / mindenki csak szörföl, / minden körbemegy, / minden csak ismétlődik. / Igazítjuk a programokat / frissítjük a szoftvereket [...] Gyalulom, savanyítom / a káposztát, gyalulom, / temetem a nosztalgiát” (*Folyamatos jelen*). A szerző maga is felégeti, megsemmisíti a múltat, a jelent is lassan. Jász Attila egyik (indián-vonásaiban a Fenyvesiéhez is hasonlító) verseskötetében lelni fel hasonló gondolatot: „aztán az idő ver meg benneteket, / győz, elmúlik, mint egy korszak, / és más valami jön a helyébe”.<sup>11</sup>

8 Vö.: Fenyvesi Ottó: *Elindultak a buldózerek*, in: *A szabadság foglyai*, 2014, 20.

9 „Az *Új Symposion* kiemelkedett a korabeli folyóiratok vonulatából, mert Tolnai [Ottó] nem kimondottan csak irodalmi folyóiratot csinált, hanem a többi művészeti ág (képzőművészet, film, színház, zene) is bőséggel képviseltette magát”, in: Fenyvesi Ottó: *Négy bekezdés Tolnai*, in: *A szabadság foglyai*, 14.

10 „A hevenyes évek elején még azt képzeltük, miénk a világ. Fialalok voltunk, alig tizennyolc évesek, és még mindenben hinni lehetett, a művészet erejében, önmagunkban, a lehetetlenben.” Fenyvesi Ottó: *Az elünt barát nyomában*, in: *A szabadság foglyai*, 55.

11 Jász Attila – Csendes Toll: *Miért kellene mindig belepusztulni a vereségbe*, in: *Uő: Bölénytakaró*, Kortárs Kiadó, Budapest, 2020.

A fentebb említett irodalmi körrel alkot szorosabb kapcsolatot a *Bosch + Bosch* csoport,<sup>12</sup> amely összeköti a szót a képpel, múltat szintén a jelennel. Alapvetően a dada műfajához kapcsolódóan, akcióalkotásokon keresztül, valamint tájba helyezett dadaeszmék megjelenítésének szándékával jött létre. A nyitott urbánus, utcai közegbe helyezéssel, a képvers(iség)sel, a vizuális költészettel, illetve Kassák koncepcióival is összefüggésben, ahol az ugyancsak nyitott tereket előtáró és formáló, a körhöz csatlakozó land art szintén a szabadság és a végtelesség jelképe lehet. A *Bosch + Bosch* alapítóira egyszerre hat a nyomdagrafikai elgondolások kivitelezésének, valamint a térművészetben megjelenő DADA fellevenítésének a szándéka is. „A művészember álltában szemlélődő, megfigyelő típus. A megfigyelés szelektív művelet, a megkülönböztetés művelete, nem létezik abszolút objektív megfigyelő, csak a különböző művészeti ágak strukturális kapcsolata hoz létre egy olyan mezőt, ahol a szelekciók, a megkülönböztetések hasonlósága az objektivitás látszatát keltheti. A művész általában valamiféle szintézisre, harmóniára törekszik.”<sup>13</sup>

A szabadság vágyása szinte mániákus állandóság a költő és társai életében. Az irodalom, a művészet, az aktuális felemelkedés lehetőségeinek megragadása, ennek akarata, a szabadság nemcsak fizikai szabadságot jelent, szellemi emelkedést, a belső tudást, melyet nem lehet sem ellopni, sem betiltani. Fontos a hatvanas-hetvenes évek meghatározó popkultúrájának sokfélesége<sup>14</sup> (Beatles, Beach Boys, Shadows, Doors, Jimi Hendrix, Iggy Pop, Nick Cave, Ten Years After, Bob Dylan, David Bowie), valamint a képzőművészeti, filozófiai, filmes – vizuális és zenei hatás és összhatás, a korszak ágai. Joseph Beuys, a *Bosch + Bosch* csoport, a Q4 csoport, vagy Christo és Benes József becsomagolásai – mely egyben a megőrzés és megörökítés, a mindenkori értékek és igazságok eltevése a holnap számára, Marshall McLuhan („*The Medium is the Massage*” – *Amerikai graffiti*), Foucault vagy Baudrillard nézetei is meghatározóak, valamint a Stalker vagy az Amarcord. „Your Time Is Gonna Come / (ha eljön), de addig még sok baj lesz, / az idővel és



12 A *Bosch + Bosch* művészei Szabadkán alkották meg a csoportot, mely a vajdasági avantgárd törekvéseket képviselte. Az alapvető törekvést és működést a nemzetközi művészeti légkör és a kettős nemzeti(ségü) identitásvonal határozza meg. Itt nyelv, szöveg, szó és textus összjátéka képződik meg. Olyan folyóiratok közvetítik ezt a szellemiséget, mint a *Magyar Műhely*, az *Új Symposion* vagy a *WOW*. A koncepcuális háttér a *Paloznak overdrive*-ot is erősen jellemzi, a nemzeti és nemzetközi, a helyi és az európai, amerikai pillérek a gyermekkori és a felnőttkori fantáziák és valóságok kettőse a *bosch-i* kettősség jegyében is jelen van. „A szabadságért, a személyiség teljes integrálásáért folytatott harc egyik fő eszköze az »ellenkultúra« volt, amely a neoavantgárd jelszavává vált a hetvenes években [...] A művek nyitottá váltak, lezáratlanok [...] a közönség és az alkotó együttműködésének valamilyen lehetőségét hangsúlyozták [...] A *Bosch + Bosch* tagjai szakítottak a hagyományos kifejezésmóddal, és a nyugati világban alakult aktuális szellemi és művészeti áramlatok hatására egy merőben más művészetszemléletet követtek.” In: *A szabadság foglyai*, 21–22.

13 Fenyvesi Ottó: *Válaszok Orcsik Roland kérdéseire*, in: *A szabadság foglyai*, 140.

14 Vö.: fenyvesi Ottó: *A szabadság foglyai*, in: *A szabadság foglyai*, 101–112.

az ufókkal” (*Amerikai graffiti*) vagy a „How Many More Times” dalcímek a Led Zeppelintől.<sup>15</sup>

Az igazságok felfedése és felfedezése az idő függvénye. „Már nincs kaffkai elem, / a nevenincs jelenbe érkezünk, / minden cseppfolyós, folyékony, / a vágy tárgya rögvest elavul. / Belül derékul cselekszünk, / örülünk, hogy mindez van, / a tömérdek vázlat, a szokásos zajok, / de kicsit remegtünk, mint a franciakrém. / A régi muzsikák már máshogy szólnak, / és nem értjük, »miért van az, / hogy utáljuk a mai popzenét«? / Életben maradni előink holta után, / ez az, ami minden kérdésen túl van. / Egyebek maradnak.” (*Ahogy Tandori*). A változás és a változhatatlanság a szabadság és fogság, a fény és sötét kettősségéhez hasonlóan van jelen. „Csak az idővel lesz némi probléma [...] Baj van az idővel. Baj? / Nem, nincs semmi [...] Ikonikus pillanathoz érkezünk: / Peter Fonda az Easy Riderben / éppen eldobta karóráját.” 20:18-kor (*Paloznak overdrive*) valami elindul, kezdődik vagy véget ér. De ez a fajta számlálható idő nem kell. Legyen minden magától értetődő, működő, múltó és változó. „A hagyomány általában eszköz arra, hogy az idővel és a térrel bánjunk, és bármely tevékenységet vagy tapasztalatot a múlt, a jelen és a jövő folyamatába helyezzünk el. Mai életünket nagyban meghatározza a folyamatos változás tapasztalat, az élet egy igen reflexív formája, amelyben a társadalmi gyakorlatokat kénytelenek vagyunk állandóan felülvizsgálni és megújítani. A beáramló információ fényében reagálunk a változások természetére. A modern szubjektum identitása elidegenedik, és egyszersmind diszlokalizálódik, a másokkal fenntartott viszony közben formálódik.”<sup>16</sup> Más szavakkal kifejezve, illetve folytatva a gondolatmenetet: „Változik a deduktív gondolkodás / perspektívája. Sorakoznak a kérdőjelek [...]” (*Fragmentumok tükröződése*).

A jót szándékkal, a rosszat reflexből, ösztönből hozza elő a psziché. A halál egyre közelebb kerül, a barátok, ismerősök eltemettetnek. A szembesülés, felismerés, a halál felfogása, szembehívása egyre közelebb visz a metaforák mellől a metamorfózishoz, a lélek és a test átalakulásának nagy utazásához. Átvitt értelemben, ez is egyfajta tengerentúli utazás lesz majd, Fenyvesi sugallata szerint. Az indiánság eleve kettős, többes szimbolikát jelent. Nincsenek már meg a gyerekkorban, a képregényekben<sup>17</sup> vagy a fantáziában élő jellemekek és jellegek.

▼

15 John. J. Cale *Call Me the Breeze* című, 1979-ben szerzett dalában, a Fenyvesi által is kiemelt zeneszámban a következő sorokat olvashatjuk: „Ain't no change in the weather / Ain't no changes in me [...] Well now, they call me the breeze / I keep blowin' down the road / Well now, they call me the breeze / I keep blowin' down the road / I ain't got me nobody / I don't carry me no load / Ooh, Mr. Breeze”

16 Fenyvesi Ottó: *Amnesia temporis*, in: *A szabadság foglyai*, 52.

17 „a szétolvasott [...] alan ford képregény (sztríp), hogy elüssék, (elszivárogtassák, / elengedjék maguktól, neprovat, viszatérhetetlenül) az időt [...]”, in: Ladányi István: *Sikerre vigye*, in: *Masírozó angyalok – Kollázsolt breviárium Fenyvesi Ottó tiszteletére*, szerk.: Virág Zoltán – Orcsik Roland, 2015, 89.

Elvész a kontroll vagy a kiegyensúlyozottság. A bizonytalanság, a mesterséges, a mesterkéltné váltja fel az őszinte szót, az indián becsületet. „Egyik valóságból a másikba zuhanok – / aztán bealkonyodott, egyre sötétebb lett / az éjszaka, egyre sűrűbb a fekete [...] perzselt az aszfalt, a beton; / a föld alá kellett menekülni, / műfénybe, klímába, a plázákba [...]” (*Amerikai graffiti*). „csak bűzölgő szemétdombokat látunk / ellillant hatszor tíz forró nyár / örök vadászmező vár ránk is” (*A néma harcosok sziklája*). Az élet és a halál, a lélek belső és külső titkai, lélegzései, mozzanatai mind összefonódnak egy végjátékszerű állapotban, és a költő vár: „a föld nem a miénk, mi vagyunk a földé” (*A néma harcosok sziklája*). Az indián, a harcos, az igazi életet hordozó ember küzdelmének jelképes szellemisége tükröződik: „szép lassan felillesztheted / mostani indián vonásaidat” (*Így aztán tényleg nehéz lesz neki*). Ennek jelenbe érő jelentése a felnőttkori, új indián lét új elemeinek felillesztésére utalhat, saját gyermekeinek indiánságán eltöprengve. Az ember „ha nem is [tudja] pontosan hova [jut]” (*Nem pazaroljuk feleslegesen*), mindig múlt és jövő között őrlődik, mindig a jelenben gondolkodik.

A szövegeket nem lezárja, inkább megerősíti az imajellegű csendes kérés: „ő, testvérem, nézz a szemembe / nyújtsd felém kezed békével, / adj erőt tekintetteddel, hogy legyőzzem lidérceim, / Adj nyugalmat, hogy elviseljem az elviselhetetlent / adj bátorságot, hogy megváltoztassam / ami megváltoztatható [...]” (*A néma harcosok sziklája*). A változás és állandóság, az állandó(sult) és a nem stabil lételelemek ütközése történik meg tehát. Fenyvesi közli, mondja: „összehordok jeget és lovat” (*Amerikai graffiti*). Saját életútjának váza,<sup>18</sup> a többiek, a barátok, társak, szellemi és történeti figurák legendája körvonalazódott itt, „a helyi színek mind összekeveredtek” (*Határtalan irodalom*). A színfények egybeolvadása fehéret ad, a színek elnyelése és a fény hiánya feketét képez. „Mostanában fát vágok, évgyűrűk repednek [...] / kutattam a káoszban. Amit leltem, / csonka, szabálytalan. Cipeltem / magamban: boldogságot, tompa / szomorúságot, fizikát, vegytant, / Mindig ugyanazt a háborút. / Most máglyát rakok, felrakok rá / mindent, égig érő fákat [...] fejszét, kérdések végtelenét. / Feltüzelem a bikaistállót” (*Fragmentumok tükröződése*).

(Scolar Prím, 2021)

▼  
18 „Már nem akarok / az árral szemben úszni, / nem tudok a tű fokán átjutni”, in: Fenyvesi Ottó: *Hatvanhat – Válogatott versek*, Művészetek Háza, Veszprém, 2021, 155.

Bence Erika

## Minimál-poétika

*Nem támogatott könyvek (2.)*<sup>1</sup>

*Bartha György: Epilógus.*

A 19. századi magyar irodalmi hagyományra, az életmű befejezésére vonatkozó emblémákra utal Bartha György negyedik kötetének címe, jelentéshordozása. Az Arany-versre reflektáló argumentum azonban egy, az opus „történő” jelen idejében napvilágot látott könyvet jelöl; darabjai „szemünk előtt alakuló” versciklust képeznek: a folytatódás, az újra- és a továbbbíródás korántsem a lezárás felé mutatnak. A cím, az *Epilógus* jelentéseit tehát nem az életmű alakulástörténetének, hanem élményvilágának kontextusában kell értelmeznünk: nem a versírás, hanem poétikai, intellektuális és egzisztenciális tartalmak zárulnak le az idő haladtával, korszakok elmúltával az opus keretein belül. Az eljárás legszemléletesebb példáit a *próbálkozások* nyolc fragmentumból álló sorozata, illetve a *holt-szerelem* című epigramma képezi: az élménytöredék (a fiatalkori szerelem: intenzitása, emléke, fenntartása, folytathatósága etc.) variálásával kései megjelenítésének lehetőségeire kérdez rá a lírai beszélő. Csak egy emlékkép, „zöld szemeid csak” – ennyi maradt: „lélektavaidat itt / magamban őrzöm”; felidézésének és újbóli megjelenítésének nyolcszor rugaszkodik neki a lírikus: „lélektavak zöld / szemeid olykor engem / ölnek magányba”, „lélektavad zöld / és tekinteted az mi / öl a halálba” etc. Nem nehéz felismerni a verssorozat „tanka(-változat) plusz hét haiku”-felépítését, miként a *holt-szerelem* című töredékben sem a gnómát.

A nyolcvan versből álló egységes ciklus a rövid műfajok (az epigramma változatai, a fragmentumok, a töredékversek, a japán költészet alakzatai, az ötletversek) gazdag tárházából építkezik. Versbeszédében viszont a panaszdal, az elégikus hangvétel érvényesül. A kis versek sorából csak az utóbbi műfaj néhány tömör, intenzív hatású és rövid formája emelkedik ki: a költészet, a költői lét és a mindennapi élet lényeges és jelentéktelen történéseire egyaránt rákérdező, a

▼

<sup>1</sup> Egy könyv hátsó borítólapján, a támogatók logóinak helyén láttam meg a nem szokványos feliratot: „Ennek a könyvnek a megjelenését senki semmivel nem támogatta.” Ez, s hogy rövid időn belül legalább 10-15 (fél)szamizdat kiadványt hozott számomra a posta, adta azt az ötletet, hogy írjak róluk egy sorozatot. Van közöttük igénytelen küllemű, gyakorlatlan szerkesztő gondozta, de remek szövegeket tartalmazó könyv, parádés külsejű dilettáns vállalkozás, s van megjelenési körülményei ellenére is színvonalas megjelenésű és tartalmú kötet, amelyért nagy kár volna, ha nem jutna el híre potenciális olvasóihoz.

nagy és a kis kérdések felett elmélkedő vagy szomorkodó lírai én helyzetképei és -dalai.

A lejövetel az álom furcsa és ijesztő képeit vetíti elénk: a „megnyúlt tér és idő” világában a test üres lapokat pörget magából, akár egy gép, „égsz és fázol akár a fáklya”, miközben „lassan egészen lassan kihevered múltó / libidó-gerjedelmed s / csak csordogál ereidben újra a lélek / úgy ébredsz”. Az egyes szám második személyben megszólaló lírai alany versbeszéde azért (is) hatásos, mert ez a beszédforma az önmegszólítás mellett az egyetemes és általános emberi létezésre is kérdez, reflektál.

Epigrammák, gnómák, fragmentumok, töredékek: az önarckép- és vallo-másversek, miniatűr ars poeticák – mint amilyen az *ezüsttükör*, a *töprengés* és a versalkotó motívumra mutató *önarckép*, vagy a pillanatnyi létállapotra utaló a *menekülő* vagy a *megfáradtan* – sorát egy-egy rövid, de az előbbieknél mégis terjedelmesebb, létösszegző elégia töri meg, például a lírai ént utazóként/utas-ként bemutató *holnap utazok* című költemény. Az „ülök az elsötétített szobában” verskezdet tökéletes lírai pillanat, az elégikus versbeszéd létrejöttének autentikus állapota. Az „elhúzó / a függőnyt talán így előbb látom meg a / hajnalt” cselekvéssor rögzítése elsődleges értelmén túl a magyar költészet hagyományára is „ablakot nyit”, hisz lehetetlen nem gondolni például Heinrich Friedrich Füger (1751–1818) ismert, a felvilágosodás szellemi mozgalmának teljes szimbólumhordozását (elhúzott függöny, az ablakon beáramló fény és könyvek, mint a műveltség letéteményei az ablakban) megjelenítő, a 19. század elején keletkezett Batsányi-portréjára, s a költő híres jövendölésversére (*A Látó*). Ez a (létösszegző) költemény oldja fel először a kötetnyitó Füst-mottó jelentéseit is, hiszen a magyar költészet történetére nyíló ablakon át szinte azonnal az idézett költői opusra, például a *részeg kalmár*, az *egy bánatos kísértet panasza* vagy az *őszi sötétség* (*Arménia!*) soraira vetül a tekintetünk, de Radnóti-versek szöveghelyei és -töredékei (például: *hetedik ekloga*) is fel-felvillannak nyelvében, megformáltságában. S ezáltal – közvetetten ugyan, de – az utazás 20. századi trauma-jelentéseire is utal a lezárás: „holnap holnap utazok”.

A *pétervárad* *sáncok* a lírai beszélő életének egy korábbi szakaszára és tereire (Újvidék, Pétervárad, Vajdaság) történő emlékezés: a gyermek- és fiatalkor helyeit és képeit megjelenítő emlékkép. Színtiszta – ugyanakkor a múltó idő törlő hatását is érzékeltető – nosztalgia: „már csupán bennem él / az emlék-szellemváros...”, és „csak régi naptárképeken / látom” – mondja, ám a létterek és térbeli objektumok (jeles házak, utcák, piacterek) eltűntén túl az emberi viszonyok és ismeretségek kiüresedése jelenti a versbeszédet alakító élményanyag igazán tragikus mozzanatát.

Az „élettöredék”-ek jól kirajzolódó vonulatát képezik Bartha György szerelmes/erotikus versei: gyémántkemény és intenzíven fénylő versgyöngyök, szerel-

mi állapotjelentés-miniatűrök, epigrammatikus összegzések, groteszk önképek és szomorú pillanatversek „semmit” jelölő mozzanatai („semmi ölelés / semmi csók / semmi te” – hangtalanul), önreflexiói („amikor elmentél / még nem hittem / hogy a szavak / nyílt sebek lesznek / versemben” – válasz), paradoxonai, a mámor, a csók:

íme büntetve a hokedlin  
ülök a konyha és a háló között  
már-már savanyodva mond  
gondolsz-e még szeretni valaha

(*mámor*)

te nem sírsz ugye  
csak a még álmos  
sötét hajnal kopog  
esőkönnyével  
szemed ablakában

(*a csók*)

„Öregség-versei” Füst Milánra asszociálnak; a számadás, az öregség, az alázat, a tánc, az árnyékomhoz vagy az időzavar: mind-mind rezignált, őszinte és merész vallomások az elmúlásról, a test változásairól, az erő, a szenvedély és a szerelem végességéről. Az *árnyak közt* Pilinszky János, a címadó *epilógus* viszont nem Arany, hanem Füst Milán költészetét parafrázáló költemény: a szemlélődő „bús lélek” vívódása az „ódon falak”, s egy „zord ércatona” árnyékában. Az előbbi az ismert *Négysoros*, az utóbbi az *Arménia* palimpszesztje, illetve asszociációja. Ezenkívül még csak egy vers képez jelölt intertextet: *a seprű alakváltásai*; a költő által gyakran fordított Vasko Popa (1922–1991) román származású szerb költőnek dedikált, ironikus hangvételű, paradox és groteszk képekből, nyelvi fricskákból építkező vers.

A műfaji jelleget megnevező program ilyen szempontból a legösszetettebb, a klasszikus programversek (Nemes Nagy Ágnes, Orbán Ottó, Tóth Krisztina költeményei) sorába illeszkedő *ars poetica*, „mesterségvers”: „belső sorozatokra figyelek / izgalmas filmek váltják egymást környezetemben élők és / holtak / egyaránt magyarázzák életem elhalkuló hangokon / ilyenkor felnyitom szemem megkísérlem a színeket is / átképezni...”

Bartha György (1954) 1977 óta publikál irodalmi folyóiratokban és magazinokban: két verseskötete, a *Búcsú rossz időben* (2011) és az *Örökvisszhang* (2016) Zentán, a harmadik, a *Szemek* 2019-ben, Budapesten látott napvilágot. Az előzők-

re és az *Epilógusra* is visszafogottság, egyszerű küllem, kis formák, rövid és tömör szerkezetek, szövegformálásukra a központosítás, valamint a nagy kezdőbetűk elhagyása jellemző. A mondatalkotási normák és a prozódiai kötöttségek nélküli (olykor szándékoltan rontott szerkezetekből álló) szabadvers, a tömörség és a minimál stílus az utóbbi kötet versbeszédének, -alkotásának legfőbb eljárásává, nyelvvé, poétikájává lett. Feszültségét a versnyelv minimalizmusa, tömörsége és érzelmi töltetének, képi és asszociációs világának gazdagsága, telítettsége adja. A sötét fedőlap mögött nemcsak tropológiai, hanem vizuális értelemben is színes világ bontakozik ki előttünk: a műmellékletek (Bartha Áron, Bartha Erika és Bartha Lia munkái) dinamikus színvilága ellenpontoszza a versalakzatok egyszerűségét, gondolati tömörségét.

Bartha György verseihez Kalász István költő írt rövid és frappáns előszót. A szöveg elhelyezése (az egyik előzéklap hátoldalára, páros oldalra került) és néhány bentmaradt elírás, helyesírási hiba jelenti az egyébként gondosan szerkesztett, igényes kivitelezésű kötet apró hiányosságait.

(Kalamáris Kiadó, Pécs, 2021)

Gazsó L. Ferenc

## A jót kereste életre, halálra<sup>1</sup>

*Zelei Miklós emlékére*

„Fusson a hír, mint a kunsági homok, Kiskunmajsa japán napokra készül.”

Az első közösen leírt mondatunk. Emlékszel? Hogyne emlékeznél, hisz Te mindenre emlékszel, ahogy mondani szoktam, a memóriám vagy. Elhagyott a memóriám, Miklós.

A jó ég tudja, hogy alakult ez így, hogy egyszer csak hangosan kezdtünk együtt újságot írni, s azután könyveket. Szólicit, szómágia, égi ajándék. Papírra vetve aztán összesimult, eggyé vált a szöveg, a stílus.

Bejártuk a Kárpát-medence magyar világát. Hivatalosan csak sofőrös Volgával mehettünk, ez lett a mi feketé Malibunk. Mindig időre érkezett Zoli, a rólunk jelentő gépkocsivezető. Uri kiszállás, szoros megfigyelés mellett. Nem szegte kedvünk, és el se tudott választani a mieinktől, akikről a történetek szóltak. Tényfeltáró riport. Ez a műfaj megnevezése, sosem hittük volna a rendszer-változás lázas éveiben, hogy sokáig az utolsó mohikánjai leszünk. A tényfeltárás a globálvilágban bizonytalan ideig szünetel. Blamágó. A Te szavad volt, vagy az enyém? Mindegy is.

A *Szépséghibákat*, az első népi demokratikus szépségkirálynő tragédiájáról Pilismaróton írtuk, a kis házban. Jöttek a helybeliek, támasztották a kerítést, nekik ez volt a stand up comedy akkoriban.

Aztán rátaláltunk a túlfeszített igazságkeresőkre, a szocialista polipszichi kezelteire. Ha öt-hat évvel korábban fedezzük fel őket, a szobatársaik lettünk volna, s nem az Őrjítő mandragóra írópárosa.

Kilencvenben, az első szabad választáson győztek a mieink, és Te hanyatt-homlok futottál vissza az irodalomba. Igazad volt. Hogy mennyire, azt a propagandába fulladt újságírás világállapota mutatja. Szó sincs róla, hogy bezárkóztál volna. Összeszedted a fiatalokat, és megcsináltátok a fillérekből működő folyóiratot, méghozzá zeleis címmel: *Az Irodalom Visszavág*. Szerettük, írtuk ingyen is, kézről kézre járt. Az IV-estekre tódultak az egyetemisták, mígnem elmaradt a sovány nyomdai támogatás is, mert az IV nem hajlott semmiféle szélnek. Jönnek majd, akik fölfedezik, leporolják és a nyomába szegődnek.

▼

<sup>1</sup> Elhangzott Zelei Miklós búcsúztatásán 2021. november 26-án Budapesten, a Fiumei úti sírkertben.

Egy tikkasztó nyári napon, miközben sebesen folydogált a nemzeti vagyion kifelé a hazából, Te rátaláltál arra a magyar falura, ahol két időzóna működik. Nagyszelmenc Európai Unió, Szlovákia része. Kisszelmenc ellenben Ukrajna, ahol kijevi az időszámítás. A kerítéssel kettézárt falu, ahol felmutattad, hogy a nagy eszmék mennyit érnek földközben. Szenvedélyes visszajáró lettél, már-már tiszteletbeli szelmenci. Megszületett a dokumentumregény, hogy elmondja, a határ hogyan választott el gyerekeket a szüleiktől, menyasszonyt a vőlegényétől, hívőt a templomától, temetőt a holtaktól. Színpadra írtad a *Zoltán újratemetve* szelmenci tablóját, amit Vidnyánszky Attila a beregszásziakkal vitt színre a Nemzeti Színházban, márpedig a beregszásziak – ahogyan Attila is – pontosan tudják a szavak helyi értékét, mikor Téged közvetítenek.

De kalandra fel! Irány Washington, a kongresszusi meghallgatás Szelmenc dolgában. Ahogy kissé izgatottan készülődünk a Capitoliumba, feltűnik, hogy egy éktelen nyakkendővel kínlódsz a tükör előtt. Bordó alapon kis zöld majmok szaladgálnak a nyaktekerészeti textilten fel s alá. Mondom, Miki, ebben nem állhatsz a nemzetközi vizsgálóbizottság elé. Már hogyne állnék, Gázsókám! – feleled hetykén, mintha én lennék életed pukkasztani való nyárspolgára. Mondom, mindenki a nyakkendődöt bámulja majd ahelyett, hogy a szavaidra figyelne. Márpedig azért jöttél, hogy világhatalmi támogatást szerezzél a szelmenci határnyitáshoz. Vonakodva bár, de elfogadtad, hogy az én nyakkendőmben jelenj meg a tárgyaláson.

A határt – mikor máskor? – karácsonykor nyitották meg, 2005-ben. Mégis, sokan ott voltunk. Történelmi érdemed elvitathatatlan.

Hallom a dörmögésedet: mi van Veled? Pátoszpört írt fel a természetgyógyás? Szerényebben, maradj a tényeknél, az jobban áll Neked, s Nekem is. S még odaszűrsz a fogad között egy káromkodást, amit alighanem csak ketten értünk: jeck de layer.

A thaiföldi őserdőből hoztad magaddal, ahová úgynevezett study tour keretében jutottunk el. Még Chiang Mai-ban vettél egy kisméretű szobrot az utcai fafaragótól, mely – hogy is mondjam kulturáltan – az elefántok üzekedését ábrázolja. Magad részéről úgy gondoltad, hogy hazatérve, a kínzásokból kimentett, sérült elefántok szabad világát az *Élet és Irodalomban* mutatod be. A fafaragó vigyorogva mondta művére mutogatva, hogy jeck de layer. Egy hollandus volontőr megerősítette számodra a feladat teljesítéséhez múlhatatlan információt: igen, jól értted, pontosan azt jelenti. Büszkén közölted velünk: jeck de layer. Meglátjátok, beleírom a cikkembe. Á, nem mered úgyse – provokált az egyik útitársunk, még fogadtatok is. Itthon aztán megjelent a kolumnás írás az *ÉS* hasábjain, a határtalan kegyetlenség allegóriája, tetején öles betűkkel a büszke cím: Jeck de layer.

Most már rendben vagyunk, Miklós? Látod, nevetve könnyeznek. Ezt akartad? Nézd, aki csak tudott, mind eljött ebben a járványtól terhes, maszk mögé bújtatott időben. Itt van Veled, s aki nem, mint atyai jóbarátod, Ilia tanár úr, otthonról gondol Rád, a gyertya, a fényed mellett. Miklós, annyi szeretetet gyűjtöttél egybe, hogy ha kimegyünk innen, fölmelegítjük veled a novembert.

Szelmencen október 28-án, mikor megtudták, hogy véget ért a földi életed, zúgtak a harangok. Nagyszelmencen éppúgy, mint Kisszelmencen. Hallom, hogy ebben az órában, mikor a lelkedért imádkozunk, Szelmenc mindkét oldalán újra harangoznak. Percre pontosan egyszerre, érted szólnak a harangok. Magyar idő szerint. Ha csak erre a tíz percre, de a lelkekben lebontottad a határokat. A kettézárt falu magyarjai együtt őrzik az emlékedet.

Tudod, hisz majd mindennap beszélgetünk – végtelenített monológ –, hogy nem megy nekem a múlt idő. Ezért vettem le a könyveidet a polcra. Mert a könyv, ha kinyitják, jelen időbe kerül. Beleolvasok, és itt vagy. Ahogyan írod az Itt állunk egy szál megmaradásban, Bajor Andor tiszteletére:

„Mi, magyarok tudjuk a legjobban, hazudnak a magyarok, amikor azt állítják, hogy ők magyarok, másképp miért kaparna minden magyar magyart, tótot, románt, zsidót, svábot minden magyar bőre alatt. Jobb is távol tartani a magyaroktól a magyarokat, amíg beismerik, hogy nem magyarok, és akkor lesznek majd magyarok a magyarok.

Hordó államocskákon feszül a határ, magyarok és nem magyarok közt megfojt a sintér levegő.”

Szóval, csemegézek. Böven van miből: regények, novellák, versek, drámák, esszék, riportok. Próbálom megragadni „egy képben csak talán, s csupán a lényegét”. Egyelőre nekem nem megy, de azt hiszem, hogy Janoxnak sikerült. Azt írja Rólad a *Situs inversus*; *Az Isten balján* előszavában (Katkó Feri mekkorát játszott benne!): „egy érzékeny, önfeladásra és megalkuvásra képtelen, a kis- és középszerűség csapdáit kerülgető, belső hangjaival vívódó ember kételyekkel teli útkeresése”.

Egy taoista mondás szerint az út a cél. Ezen az úton a kincseidet hagytad útjelzőnek, hogy a kereszteződéseknél el ne tévedjünk. Hol *A halasi normát*, hol a *Gyilkos idők*et.

Minden alkotó kívánsága, hogy közlési vágyának termése eljusson az emberekhez. Nem mindig kapunk elegendő visszajelzést erről. Kató a hivatalos papírokért jelentkezett a kórház prospektúráján. A kórboncnok ránéz, s azt mondja: Zelei Miklós, az kérem egy igaz magyar ember volt. Kérdezi Kató: ismerte talán? Mire a szakorvos, kissé sértődötten: Sosem találkoztunk, de már hogyan ismertem volna!

Miklós, azt hiszem, ez fölér egy József Attila-díjjal.

Ne aggódj, már ha egyáltalán van aggódás odaát, a lelkek birodalmában. Zelei Bori regénye köszön ránk az Írók boltja kirakatából. Gázsó Dani a szelmenci

történetet kultúranropológusként úgyse hagyja a krónika folytatása nélkül. És jönnek az újak, a friss szemű tehetségek, Mező Gábor tényfeltáró munkái oázisok a sivatagban.

Alakulóban van az összeesküvés. Léner András színpadra készül a *Karkithemiával*, ami szerinte is csúcs a mai monodrámák között. A Vendégség is színpadra kívánczik, hisz a besúgók lelki világáról Páskándi Géza és Gion Nándoron kívül alighanem senki sem írt olyan hitelesen, mint Te. És akkor még ki tudja, hogy szellemi otthonaid, a Forrás, a Kortárs Kiadó, Füzi Laci, Horváth Bence mire készülnek? Szóval, az újralfelfedezéseddel nem várunk a hálás utókorra, itt van a kertek alatt.

A meglepetésről magad gondoskodtál, mikor két héttel a távozásod előtt kiraktad a pontot új regényed, a *Kárhozati útmutató* végére. Tavasszal megjelenik, akkor köréd gyűlünk ismét.

Mielőtt kórházba kerültél, újságoltam Neked, hogy kijön a könyvem jövőre. Felélénkültél, pedig már a beszéd is nehezedre esett. Azt mondtad, ebben a mostani zajban keressek egy jóféle, minőségi celebet, szóval híres embert, vele írassak előszót, s meglátom, megdobja majd az eladást. Másnap hívtalak, hogy megvan a celeb. Neked kell az előszót megírni. Nem telt bele két nap, megjött a szöveg. A zárósort idézem:

„Aktivizálni öngyógyító képességeinket.  
Kigyógyulni a múltból.  
Kibeszélni a rossz emlékeket.  
Elmondani a jókat.  
Ez a legfontosabb.  
A jó.”

Akkor még egyikünk se tudta, hogy ez az utolsó írásod. Utolsó írásba adott mondatod: „A jó.” Törekvésed és üzeneted, a jót szolgálni, a jót felmutatni, akár az emlékezetünket, a lelkiismeretünket felébresztő borzalmak ábrázolásával is.

Hatvanadik születésnapodra magadat és néhányunkat egy imával ajándékozta meg. Így szól:

„Istenem, felajánlottam az életemet a hazámért, a magyar népért. Látom, nem a halálot fogadod el, hanem az életet kell, hogy elmondjam, amit rám bízta, és ezzel segítsen hozzá a magyar népet ebben a rendkívül nehéz, ellentmondásos és átláthatatlanul veszélyes helyzetben, hogy tisztán lásson, megtalálja önmagát és élni akarjon önmaga és a világ javára, a Te javadra és a Te szándékaid szerint.

Istenem, segíts, hogy béke legyen a Kárpát-medencében és az egész világon. Fogadd el, Istenem, az életemet. Segíts, hogy elég lelkierőm legyen ahhoz, hogy

megőrizzem testi egészségemet, szellemi és lelki épségemet, tisztánlátásomat, testi, szellemi és lelki munkabírásomat, és megtehessem, amit vársz tőlem, amit várok magamtól.

Istenem, adj erőt, hogy nemet mondjak a kísértésre és a csábításra. Legyen erőm testileg is olyan állapotban megtartani magam, hogy véghez vihessem, amit elébem tűztél. Végigmondhassam a Történetet, hogy miképpen éltünk és miképpen élünk itt, hogy meggyónhassam azokat az időket, amelyeket lélek nélkül éltem, hogy megtalálhassam az okokat, miért úgy történt – és mindebből az egész közösség tanulhasson.

Istenem, add, hogy lelki békéhez és élni akaráshoz segítsem a magyar népet, hogy békességben éljen a többi néppel és hitükkel, és mindenkinek javára válják, amit hozzáadunk a világhoz.

Istenem, segíts, hogy így legyen.

Istenem, segíts, hogy megvalósítsam célokat.

Istenem, adj erőt, hogy szelíden fogadjam Lángodat, amint belém kap és elemészt.

Ámen.”

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.



6000 Kecskemét, Nyomda u. 8. | telefon: +36 76 501 240 | e-mail: info@print2000.hu  
www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelenését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és  
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.



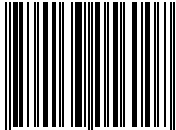
EMBERI ERŐFORRÁSOK  
MINISZTERIUMA

**nka**  
Nemzeti Kulturális Alap

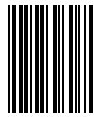


2022. FEBRUÁR

ISSN 013-3056X



9 770133 056007



2 2 0 0 2

ÁRA: 500 FT (ELŐFIZETŐKNEK 400 FT)



EMBERI ERŐFORRÁSOK  
MINISZTERIUMA

**nka**  
Nemzeti Kulturális Alap